

73 /
1990/2

საქართველოს იურიისტთა კავშირი

სახელმწიფო და სამართალი

590

საქართველოს კონსტიტუცია

საქართველოს განსჯის სასამართლოებში უზენაესა

სამართალმცოდნეობის საფუძვლები და პოლიტიკური
უზენაესი უზენაესი

CIVITAS AC IUS

სარელაქციო საბჭო:

ვახტანგ აბაშმაძე, ლევან ალექსიძე, ანჟორ გაბიანი, ოთარ გონაძე,
შოთა გორგოძე, გივი ინჟირველი, აკაკი კარანაძე, ოთარ კაციბაძე,
თენგიზ ლილუაშვილი, ვალერი ლორია, დურგოშან ლორია,
გიორგი ნაღარკიშვილი, ნოდარ ნაბიერიძე, ვახტანგ რაჟაძე, ჯურაბ რატიანი,
ზრიგოლ როინიშვილი, გიორგი ტყეშელაძე, მინდია უგრეხელიძე,
აკოლონ ფალიაშვილი, იაკობ ფუტყარაძე, რევაზ ყიფიანი, თამაზ შავჭულიძე,
ვიქტორ შარაშენიძე, ალექსანდრე შუშანაშვილი, რაჭუმს ჩალაური,
ირაკლი ჩიქოვანი, სერგო ჯორჯაძე.

მთავარი რელაქტორი

თევდოზ ნინიძე

სარელაქციო კოლეგია:

ანზო არსენაშვილი (მეცნიერ-რელაქტორი), ბელა ბერძენიშვილი (პახუხისშვილი
მდივანი), ოთარ გამყრელიძე, როლანდ გილიგაშვილი, ავთანდილ დემეტრაშვილი,
ვალერიან ედიშარაშვილი, მიხეილ კეკელია, გიგია ლეკვიშვილი,
ალექსი პავლაშვილი, თეიმურაზ სიღამონიძე, ალექსანდრე ტალიაშვილი,
ჯონი ხატურია, რუსუდან შველიძე, ჯონი ჭალაღანია.

მორიგე რელაქტორი **ანზო არსენაშვილი**

სახელმწიფო და სამართალი

სამეცნიერო-პრაქტიკული ჟურნალი
გამოდის 1923 წლიდან

5 მაისი
1990

საძიებელი

26 მაისი	3
საქართველოს კონსტიტუცია (მიღებული საქართველოს დამფუძნებელი კრების მიერ 1921 წლის თებერვლის 21)	7
იაკობ შუტაბრაძე საქართველოს გასაბჭოების სამართლებრივი შეფასება	24
გიორგი ნადარეიშვილი ქართული სამართლის ჰუმანურობის შესახებ	43
ოფიციალური მასალა	
საერთაშორისო კავშირების სამოქალაქო და კოლიტიკური უფლებების შესახებ	50
პერსონალიები	
გიორგი ტყეშელაშვილი — თინათინ ჭიკაბაძე	71
იუსტინიანეს დიგესტებიდან	80

УКАЗАТЕЛЬ

26 мая	3
Конституция Грузии (принятая Учредительным собранием 21 февраля 1921 года)	7
Яков Путкардзе — Юридическая оценка советизации Грузии	24
Георгий Надарешвили — О гуманности грузинского права	43
Официальный материал	
Международный пакт о гражданских и политических правах	50
Персоналий	
Георгий Ткешелнадзе — Тинатин Церетели	71
Из Дигестов Юстиниана	80

© „სახელმწიფო და სამართალი“, 1990 წ.

გადაეცა წარმოებას 3.04. 90 წ. ხელმოწერილია დასაბეჭდად 14.05. 90 წ.
ფორმატი 70×108¹/₁₆, ფიზიკური ნაბეჭდი ფურცელი 5, პირობითი ნაბეჭდი ფურცელი 7,
სააღრიცხვო-საგამომცემლო თაბახი 6,5.

შეკვ. № 797.

ტირაჟი 27000

უე 04056

26 მაისი

ისტორიული ფაქტი და ერის პოლიტიკური იდეალების
სიმართლე. ერი და სახელმწიფო. ეროვნული მოძრაობა. ეროვნული
სახელმწიფოს ამოცანები. კავშირიდან გასვლის უფლება და
ანტიკონსტიტუციური კანონი

ჩვენი უურნალის ეს ნომერი საქართველოს სახელმწიფოებრიობის აღდგენის თარიღს ეძღვნება. ამ ღირსსახსოვარი მოვლენისადმი დამოკიდებულება რედაქციამ საქართველოს კონსტიტუციის პუბლიკაციით, საქართველოს გასაბჭოების სამართლებრივი შეფასებისა და ქართული სამართლის ისტორიის პრობლემებისადმი მიძღვნილი წერილებით გამოხატა. მომდევნო ნომრებში შევეცდებით მეტი სისრულით გადმოვცეთ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ისტორიის ტრაგიკული ფურცლები, იმდროინდელი პოლიტიკური და იურიდიული კულტურის ამსახველი დოკუმენტები.

58561

26 მაისისადმი ქართველ ხალხს ორგვარი მიმართება შეიძლება ჰქონდეს. ერის მესხიერებას ეს თარიღი შემორჩა, როგორც საკუთარ სამშობლოში დაკარგული სუვერენიტეტის აღდგენის დღე; ამასთანავე ცხადია ისიც, რომ პოლიტიკური აქტის სიდიადის მიუხედავად, 26 მაისი საქართველოში იოლად და მოულოდნელად მოვიდა. მაშინდელ მთვლემარე ეროვნულ შეგნებას სოციალური და კლასობრივი ინტერესები უფრო დაეუფლა, ვიდრე სამოციანელების მოღვაწეობით გაცხადებული ეროვნული პროგრამა. ეს იყო ერთ-ერთი მიზეზი, რის გამოც იოლად დაიკარგა კიდევ 26 მაისის სასიკეთო შედეგები.

რამდენიმე წელია, რაც ეროვნული შეგნების გაძლიერებასთან ერთად ქართველი ხალხის ცნობიერებაში კვლავ იფეთქა 26 მაისმა, როგორც ერის პოლიტიკური იდეალების სიმბოლო. ამ იდეალების საზრისი თავისუფალი საქართველოა.

სინამდვილემ ცხადყო, რომ სახელმწიფოს ფუნქციებიდან ეროვნული ამოცანების ამოღება აღარბებს სახელმწიფოს შინაარსს. ერი, როგორც სოციალური ორგანიზმი, სხვა ფაქტორებთან ერთად სწორედ სახელმწიფოს აქტიური შემოქმედებით ყალიბდება. ერის არსებობა ორგანულად უკავშირდება საკუთარ სახელმწიფოებრიობას. სახელმწიფო არსებით გავლენას ახდენს ეროვნული შეგნების ფორმირებაზე და მის დასუსტებასთან ერთად ეროვნული შეგნებაც კნინდება. საკმარისია ერი უცხო პოლიტიკური ერთეულის ნაწილად იქცეს და მის არსებობას საფრთხე დაემუქროს, რომ იგი მაშინვე შეეცდება საკუთარი სახელმწიფოებრიობის ძიებას. სწორედ ეს ძიება შეადგენს ეროვნული მოძრაობის შინაარსს. „ეროვნული მოძრაობა არის მოძრაობა ან

საქ. სსრ კ. მარქსის
ს.ბ. საბ. რესპუბ.
ბიბლიოთეკა

ახალ დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა ან მსგავს დაწესებულებათა დაარსებასა“.

ჩერ კიდევ საუკუნის დამდეგს, როცა ერის მარქსისტული დეფინიცია უაღიბდებოდა, ალბათ შორს მიმავალი მიწნებით იყო ნაკარნახევი, რომ სახელმწიფოებრიობა ან საკუთარი სახელმწიფოებრივი მოწყობისაკენ მისწრაფება უგულვებელყვეს როგორც ერის ერთერთი არსებითი ნიშანი. ისევ არჩილ ჯორჯაძის მოვუსმინოთ: „იქ, სადაც ერსა და სახელმწიფოს შუა გათიშვა მოხდა, ერი სულ იმის ცდაშია, რომ გათიშულ სახელმწიფოსთან ან ხელმეორედ შემკრას კავშირი ან შექმნას რაიმე მისი მსგავსი ორგანიზაცია, სადაც გათიშულ და ლტოლვილ ერს სურს თავი შეაფაროს“.

ეროვნული სახელმწიფო მოწოდებულია უზრუნველყოს ერის არსებობის, მისი ეკონომიკური, კულტურული, პოლიტიკური განვითარების პირობები. ეროვნული სახელმწიფო არის განხორციელებული ეროვნული სუვერენიტეტი. თუ სახელმწიფოს არ ძალუძს დაკისრებული ეროვნული ამოცანების გადაწყვეტა, მაშასადამე, არც ეროვნული სუვერენიტეტი განხორციელებულა.

მოკავშირე რესპუბლიკები ეროვნული სახელმწიფოებია. „ყველა არარუს ეროვნებებს ჩვენ საკუთარი რესპუბლიკები ან ავტონომიური ოლქები მივეციოთ“. — ამბობდა ლენინი (იხ. რუს. გამოც, ტ. 44, გვ. 146). აქ არაფერს ვამბობთ იმ ფაქტობრივ გარემოებებზე, რომლებიც ფედერაციაში საქართველოს შესვლას შეეხება. ამ საკითხებს წინამდებარე ნომრის ერთი მეტად საინტერესო გამოკვლევა ეძღვნება. ფაქტი ფაქტად რჩება: ფედერაციას საფუძვლად ეროვნული პრინციპი უდევს და ფედერაციის თითოეულმა პოლიტიკურმა ერთეულმა ერის ეკონომიკური, კულტურული და პოლიტიკური განვითარების პირობებზე უნდა იზრუნოს. საუბედუროდ, მოვლენები განვითარდა ისე, რომ ფაქტობრივად სსრ კავშირი ჩამოყალიბდა უნიტარულ სახელმწიფოდ. აქ განმსაზღვრელი როლი ითამაშა მმართველი პარტიის სტრუქტურამ (რომელიც სახელმწიფოებრივ ფუნქციებს ასრულებდა) და ცენტრალიზებულმა ეკონომიკამ. ქვეყანაში ათეული წლების მანძილზე ხორციელდებოდა ექსტენსიური ეკონომიკა, რაც თავისთავად ითხოვს ძლიერ ცენტრალიზებულ მმართველობას. საბჭოთა კონსტიტუციების ზედაპირული ანალიზიც კი თვალნათლივ გვიჩვენებს, თუ რაოდენ ფართოვდება საკავშირო მმართველობის ორგანოების უფლებამოსილებანი ხელისუფლების და მმართველობის რესპუბლიკური ორგანოების უფლებამოსილებათა ხარჯზე. საკავშირო დაქვემდებარების საწარმოები თითქმის აბსოლუტური ხელშეუხებლობით სარგებლობენ.

ექსტენსიური მეურნეობრიობის პირობებში ცენტრის მიერ კოლოსალური ოდენობის მუშახელის შეუზღუდავი გადაადგილებით მოკავშირე რესპუბლიკების მკვიდრი ერების შიდაკულტურული კავშირები დეფორმაციას განიცდის. შევიწროვდა მათი ენების ფუნქციური და ტერიტორიული არეალი. ცენტრს ხელს აძლევს ერთი, ყველა ქვეშევრდომისათვის გასაგები ენის გაბატონება, ამიტომაც, სახელმწიფო დაწესებულებებში, საზოგადოებრივ ორგანიზაციებსა და მეურნეობის მართვის ორგანოებში ძლიერდება ცენტრის ენა. არაფერს ვამბობთ იმ სავალალო ეკოლოგიურ და ეკონომიკურ შედეგებზე, რაც ექსტენსიურ ეკონომიკას მოაქვს მკავშირე რესპუბლიკების მკვიდრი ერებისათვის.

ტოტალური რეჟიმისა და ექსტენსიური მეურნეობრიობის პირობებში მოკავშირე რესპუბლიკა, რომელიც უფრო დიდი უნიტარული სახელმწიფოს ად-

მინისტრაციულ რეგიონს წარმოადგენს, ვერ ასრულებს ეროვნული სახელმწიფოს ფუნქციებს. ერი, რომელსაც განუყოფელი თვითგამორკვევის უფლება გააჩნია, ითხოვს სრულხელისუფლებიან პოლიტიკურ მექანიზმს. ბალტიის რესპუბლიკებში დაიწყო ეროვნული სახელმწიფოების აღდგენის პროცესი. ცხადია, ეს პროცესები შეუქცევადი გახდება უპირველესად იმ ერებში, რომლებსაც სახელმწიფოებრივი ცხოვრების უძველესი ტრადიციები გააჩნიათ.

იკვეთება ერთი არსებითი ხასიათის კოლიზია: ერთა თვითგამორკვევის უფლება და სახელმწიფოებრივი მთლიანობის ხელშეუხებლობის პრინციპი. ცენტრი ამ კოლიზიის გადაჭრას ცდილობს კანონმდებლობის მეშვეობით. ახალმა კანონმა „სსრ კავშირიდან მოკავშირე რესპუბლიკების გასვლასთან დაკავშირებულ საკითხთა გადაწყვეტის წესის შესახებ“ სუვერენიტეტის თეორია თავდაყირა დააყენა და პრაქტიკული ღირებულება გამოაცალა დებულებებს, რომლებიც დღემდე საბჭოური ფედერაციის დეკორატიულ ფასადს ქმნიან.

მოკავშირე რესპუბლიკების სუვერენიტეტი აჭამდე ემყარებოდა ერთადერთ იურიდიულ გარანტიას — ისინი ინარჩუნებენ კავშირიდან თავისუფალი გასვლის უფლებას. ეროვნული სახელმწიფო ეროვნული სუვერენიტეტის იურიდიული ფორმაა. ეროვნული სუვერენიტეტი გაცილებით ფართო მოვლენაა, ვიდრე ერის თვითგამორკვევის უფლება. თუ თვითგამორკვევის უფლება წარმოადგენს ერის მორალურ-პოლიტიკურ და იურიდიულ შესაძლებლობას — მოთხოვოს პოლიტიკური მოწყობა ამა თუ იმ ფორმით, რომლის განხორციელება დამოკიდებულია სუბიექტურ და ობიექტურ შესაძლებლობებზე, ეროვნული სუვერენიტეტი არის ეროვნული სახელმწიფოს სახით უკვე განხორციელებული თვითგამორკვევის უფლება. ეროვნული სუვერენიტეტი მოიცავს თვითგამორკვევის უფლებას, როგორც პოლიტიკური მოწყობის თავისუფალი არჩევნის შესაძლებლობას.

თუ სუვერენული ერი, მოკავშირე რესპუბლიკის სახით, ფედერაციის სუბიექტი გახდა, ეს იმას როდი ნიშნავს, რომ ერის თვითგამორკვევის უფლება ერთხელ და სამუდამოდ განხორციელდა. თვითგამორკვევის უფლება განუყოფელი, უწყვეტი უფლებაა, რომელიც შესაძლოა განხორციელდეს როგორც ამა თუ იმ პოლიტიკურ ერთეულთან შეერთებით, ისე მისგან გამოსვლით და დამოუკიდებელი სახელმწიფოს შექმნით. კავშირიდან თავისუფალი გასვლის უფლება ნიშნავს მოკავშირე რესპუბლიკის შესაძლებლობას — ნებისმიერ დროს, საკუთარი გადაწყვეტილებით უკუაგდოს ის შეზღუდვები, რომლებიც მას კავშირში ყოფნის გამო შეექმნა. კავშირიდან გასვლის უფლება მოკავშირე რესპუბლიკის პოტენციური სრულხელისუფლებიანობაა.

კავშირიდან გასვლის უფლება ცალმხრივი აქტია. ამიტომ მისი განხორციელების პროცედურა თვით მოკავშირე რესპუბლიკამ უნდა დაადგინოს. შემთხვევითი როდი იყო, რომ დღემდე არ არსებობდა საკავშირო ნორმები „...გასვლასთან დაკავშირებულ საკითხთა გადაწყვეტის წესის შესახებ“. ასეთი ნორმების აუცილებლობა არ გამომდინარეობდა „თავისუფალი გასვლის“ იურიდიული შინაარსიდან. ამიტომ, თავისთავად ცენტრის მიერ გასვლასთან დაკავშირებული საკითხების გადაწყვეტის წესის დადგენა უკვე ეწინააღმდეგება კონსტიტუციის მოთხოვნას. ცენტრმა მიითვისა მოკავშირე რესპუბლიკის ერთადერთი შეუვალი უფლებამოსილება და ამით რესპუბლიკას სეცესიის (გამოსვლის) კონსტიტუციური საფუძველი შეუქმნა.

კანონმა დააწესა კავშირიდან გასვლის შვიდსაფეხურიანი პროცედურა. პირველ საფეხურზე მოკავშირე რესპუბლიკის უზენაესი საბჭო იღებს გადაწყ-

უვებითებას რეფერენდუმის ჩატარების შესახებ, რეფერენდუმის წესით დადებული გადაწყვეტილება იქცა გასვლის აუცილებელ პირობად. მიგვაჩნია, რომ ისტორიული თვალსაზრისით, მოკავშირე რესპუბლიკის გასვლის საკითხებზე რეფერენდუმის ჩატარება პარადოქსია, რადგან სამოკავშირეო ხელშეკრულების დადების წინ რესპუბლიკებში რეფერენდუმები არ ჩატარებულა.

შემდეგ საფეხურს წარმოადგენს რეფერენდუმის ჩატარება ავტონომიურ ფორმირებებსა და კომპაქტურად დასახლებულ ეროვნულ უმცირესობებში. ეს მოთხოვნა ეწინააღმდეგება ერის თვითგამორკვევის უფლების არსს, რომლის თანახმად თვითგამორკვევის სუბიექტია ერი, რომელიც საკუთარ ისტორიულ საცხოვრისში უმრავლესობას შეადგენს.

შემდეგ ეტაპზე ჩატარებული რეფერენდუმების შედეგებს იხილავს სსრ კავშირის სახალხო დეპუტატთა ყრილობა. საქმე ისაა, რომ საბჭოთა კონსტიტუციების თანახმად, გასვლასთან დაკავშირებული საკითხების გადაწყვეტა არ განეკუთვნება ხელისუფლების საკავშირო ორგანოების კომპეტენციას. ამიტომაც, ამ საკითხების განხილვა ყრილობის მიერ მოკავშირე რესპუბლიკის უფლებამოსილებათა უზურპაციაა.

თუ რეფერენდუმი უარყოფითი შედეგებით დამთავრდა, მომავალი რეფერენდუმის ჩატარების უფლება მოკავშირე რესპუბლიკას მხოლოდ 10 წლის შემდეგ ეძლევა. ამასთან, რაკი ვადებზეა საუბარი, ყურადღებამისაქცევია ისიც, რომ რეფერენდუმის დადებითი შედეგებით დამთავრებისას, ყრილობა აწესებს გარდამავალ პერიოდს 5 წლის ვადით, რომლის დროსაც გაირკვევა ქონებრივი პრეტენზიები გამავალ მოკავშირე რესპუბლიკებსა და ქვეყნის სხვა პოლიტიკურ ერთეულებს შორის. თუ თვითგამორკვევის უფლება ერის განუყოფელი უფლებაა, ის არავითარ ხანდაზმულობას არ ექვემდებარება და რაიმე ვადების დაწესება ფაქტობრივად ამ უფლების აკრძალვას ნიშნავს. ამასთან, ეროვნული სუვერენიტეტისა და სახელმწიფოთა უფლებამონაცვლეობის პრინციპების შესაბამისად ქონებრივი პრეტენზიები არ შეიძლება ბარიერს ქმნიდეს ერის თვითგამორკვევის გზაზე. ამდენად, გასვლის უფლების რეალიზაციის შვიდსაფეხურიანი სისტემა ფაქტობრივად ახალ კანონს სსრ კავშირიდან გაუსვლელობის კანონად აქცევს.

თანამედროვე საქართველო დგას ალტერნატივის წინაშე: გააგრძელოს თავისი პოლიტიკური არსებობა ფედერაციის ჩარჩოებში, დადოს ახალი სამოკავშირეო ხელშეკრულება და მოიპოვოს განსაკუთრებული სამოკავშირეო სტატუსი თუ თვითონ აღიდგინოს დაკარგული სრულხელისუფლებიანობა.

ყურნალის მომდევნო ნომრებში შევეცდებით მკითხველს მივაწოდეთ მეცნიერი-იურისტებისა და პოლიტიკოსების მოსაზრებები დასმულ პრობლემებზე.

საქართველოს კონსტიტუცია

მიღებულია საქართველოს დამფუძნებელი კრების მიერ 1921 წლის
თებერვლის 21

საქართველოს დამოუკიდებლობა

საქართველოს დამფუძნებელი კრება, — არჩეული პირდაპირი, თანასწორი, საყოველთაო, ფარული და პროპორციული საარჩევნო სისტემით ორივე სქესის მოქალაქეთა მიერ, — თავის პირველსავე სხდომაზე 1919 წელს, მარტის 12-ს, ქვეყნისა და ისტორიის წინაშე აღიარებს, რომ ის სავსებით იღებს და ადასტურებს საქართველოს ეროვნულ საბჭოს მიერ 1918 წლის მაისის 26-ს ნაშუადღევს 5 საათსა და 10 წუთს ტფილისში გამოცხადებულს საქართველოს დამოუკიდებლობის შემდეგ აქტს:

საქართველოს დამოუკიდებლობის აქტი:

„მრავალ საუკუნეთა განმავლობაში საქართველო არსებობდა, როგორც დამოუკიდებელი და თავისუფალი სახელმწიფო.

მეთვრამეტე საუკუნის დასასრულს ყოველ მხრით მტრისგან შევიწროებული საქართველო თვისი ნებით შეუერთდა რუსეთს იმ პირობით, რომ რუსეთი ვალდებული იყო საქართველო გარეშე მტრისაგან დაეცვა.

რუსეთის დიდი რევოლუციის მსვლელობამ რუსეთში ისეთი შინაგანი წყობილება შექმნა, რომ მთელი საომარი ფრონტი სრულიად დაიშალა და რუსის ჯარმაც დასტოვა ამიერ-კავკასია.

დარჩენენ-რა თვისი ძალღონის ამარად, საქართველომ და მასთან ერთად ამიერ-კავკასიამ თვით იღვეს თავსა საკუთარი საქმეების გაძღოლა და პატრონობა და შესაფერი ორგანოებიც შექმნეს; მაგრამ გარეშე ძალთა ზეგავლენით ამიერ-კავკასიის ერთა შემაერთებელი კავშირი დაირღვა და მით ამიერ-კავკასიის პოლიტიკური მთლიანობაც დაიშალა.

ქართველი ერის დღევანდელი მდგომარეობა აუცილებლად მოითხოვს, რომ საქართველომ საკუთარი სახელმწიფოებრივი ორგანიზაცია შექმნას, მისი საშუალებით გარეშე ძალის მიერ დაპყრობისაგან თავი გადაიარჩინოს და დამოუკიდებელი განვითარების მტკიცე საფუძველი ააგოს.

ამისდა თანახმად საქართველოს ეროვნული საბჭო 1917 წელს, ნოემბრის 22-ს არჩეული საქართველოს ეროვნულ ყრილობის მიერ დღეს აცხადებს:

1) ამიერიდან საქართველოს ხალხი სუვერენულ უფლებათა მატარებელია და საქართველო სრულუფლებიანი დამოუკიდებელი სახელმწიფოა.

2) დამოუკიდებელი საქართველოს პოლიტიკური ფორმა დემოკრატიული რესპუბლიკა არის.

3) საერთაშორისო ომიანობაში საქართველო მუდმივ ნეიტრალი სახელმწიფოა.

4) საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკას სურს საერთაშორისო ურთიერთობის ყველა წევრთან კეთილმეზობლური განწყობილება დაამყაროს, განსაკუთრებით-კი მოსახლვრე სახელმწიფოებთან და ერებთან.

5) საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა თავის საზღვრებში თანასწორად უზრუნველყოფს ყველა მოქალაქის სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებებს განურჩევლად ეროვნებისა, სარწმუნოებისა, სოციალ მდგომარეობისა და სქესისა.

6) საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა განვითარების თავისუფალ ასპარეზს გაუხსნის მის ტერიტორიაზე მოსახლე ყველა ერს.

7) დამფუძნებელი კრების შეკრებამდე მთელი საქართველოს მართვა-გამგეობის საქმეს უძღვება ეროვნული საბჭო, რომელიც შევსებული იქნება ეროვნულ უმცირესობათა წარმომადგენლებით, და დროებითი მთავრობა, რომელიც პასუხისმგებელია საბჭოს წინაშე.

თავი პირველი

ზოგადი დებულებანი

მუხლი 1.

საქართველო არის თავისუფალი, დამოუკიდებელი და განუყოფელი სახელმწიფო.

მუდმივი და უცვლელი ფორმა პოლიტიკური წყობილებისა არის დემოკრატიული რესპუბლიკა.

მუხლი 2.

საქართველოს დედაქალაქი არის ტფილისი.

მუხლი 3.

საქართველოს სახელმწიფოებრივი ენა არის ქართული ენა.

მუხლი 4.

საქართველოს რესპუბლიკის დროშა

არის — შვინდის ფერი ალამი შავი და თეთრი ზოლითა.

საქართველოს რესპუბლიკის დერბი არის თეთრი გიორგი შვიდი მნათობით.

მუხლი 5.

ყოველ კანონსა და სავალდებულო დადგენილებას მხოლოდ მაშინ აქვს ძალა, უკეთუ გამოცხადებულია სათანადო წესით.

მუხლი 6.

სახელმწიფო ტერიტორიის გაცემა, დანაწილება და გაყიდვა შეუძლებელია. სახელმწიფო ტერიტორიის გაფართოება ან სადავო საზღვრების შესწორება შეიძლება მხოლოდ კანონმდებლობითის წესით.

მუხლი 7.

ადმინისტრაციული დაყოფა და თვითმართველ ერთეულთა საზღვრების და-

წესება და შეცვლა სწარმოებს მხოლოდ კანონმდებლობითის წესით.

ვება წარმოშობით. ქორწინებით და ნაშთობით ტურალიზაციით.

მუხლი 8.

კონსტიტუცია სახელმწიფოს უზენაესი კანონია. არ შეიძლება გამოქვეყნებულ იქნეს კანონი, დეკრეტი, ბრძანება ან განკარგულება, რომელიც კონსტიტუციის დებულებათა და მათი დედა აზრის წინააღმდეგია.

კონსტიტუციის შესრულება და მისი პრინციპების გახორციელება კანონმდებლობასა და მართვა-გამგეობაში სახელმწიფოს ყოველი ხელისუფლების მოვალეობას შეადგენს.

მუხლი 9.

კონსტიტუციის მიღებამდე გამოცემული და გამოქვეყნებული კანონი და დეკრეტი ძალაში რჩება, უკეთეს კონსტიტუციასა და მის პრინციპებს არ ეწინააღმდეგება.

მუხლი 10.

ეს კონსტიტუცია ძალაშია მუდმივ და შეუწყვეტლივ, იმ შემთხვევის გარდა, რომელიც ამავე კონსტიტუციას აქვს გათვალისწინებული.

მუხლი 11.

დამტკიცებისა და მიღების შემდეგ კონსტიტუციას აქვეყნებს დამფუძნებელი კრება თავის წევრთა ხელმოწერით.

თავი მეორე

მოქალაქეობა

მუხლი 12.

საქართველოს მოქალაქეობა მოიპოვება

მუხლი 13.

საქართველოს მოქალაქეს არ შეუძლია იყოს იმავე დროს სხვა სახელმწიფოს მოქალაქედ.

მუხლი 14.

საქართველოს მოქალაქეს შეუძლია უარი განაცხადოს საქართველოს მოქალაქეობაზე მხოლოდ თავის სახელმწიფოებრივ მოვალეობის შესრულების შემდეგ.

მუხლი 15.

მოქალაქეობის მოპოვებისა და დაკარგვის პირობებს დაწვრილებით კანონი განსაზღვრავს.

თავი მესამე

მოქალაქის უფლებანი

მუხლი 16.

მოქალაქენი კანონის წინაშე ყველანი თანასწორნი არიან.

მუხლი 17.

წოდებრივი განსხვავება არ არსებობს.

მუხლი 18.

ხარისხის მინიჭება გარდა აკადემიურისა აკრძალულია. ორდენი გაუქმებულია.

საომარი მოქმედების დროს თავის გამოჩენისათვის შეიძლება მიეცეს წარჩინების ნიშანი.

მუხლი 19.

სიკვდილით დასჯა გაუქმებულია.

მუხლი 20.

არ შეიძლება დასჯილი იქნეს ვინმე სხვაფრივ, თუ არ სასამართლოს წესით; გამონაკლისია კანონით განსაზღვრული დისციპლინარული წესი.

მუხლი 21.

ყოველი მოქალაქე გასამართლებულ უნდა იქნეს საერთო წესით.

მუხლი 22.

პიროვნება ხელშეუხებელია; არ შეიძლება შეპყრობილ ან სხვაფრივ თავისუფლებას მოკლებულ და პირადად გაჩხრეკილ იქნეს ვინმე, თუ არ სასამართლოს ან საგამოძიებლო ორგანოს დასაბუთებული ბრძანების ძალით.

მუხლი 23.

ადმინისტრაციას შეუძლია თავისი უფლებით შეიპყროს ვინმე შემდეგ შემთხვევაში:

ა) როცა ბოროტმოქმედს ზედ დანაშაულის ადგილას მისაწრებს;

ბ) როცა დანაშაულის ადგილას დაზარალებული, ან დამსწრე ვინმე ბოროტმოქმედს ხელს დაადებს;

გ) როცა მას, ვიზედაც ეჭვი მიტანილია, რაიმე გასამტყუნებელი ნივთი აღმოაჩნდება, ან როცა მის ტანზე, ან მის ბინაზე დანაშაულის აშკარა ნიშანი და კვალი აღმოჩნდება.

მუხლი 24.

დამნაშავის დაკავება შეუძლია კერძო პირსაც, თუ დანაშაულის ადგილას მისაწრებს და ამასთანავე ადმინისტრაცია-

ციის მოსვლამდის მისი მიმალვასა და სალოდნელია.

მუხლი 25.

როგორც სასამართლოს ორგანოთა, ისე ადმინისტრაციის ბრძანებით შეპყრობილი, 24 საათის განმავლობაში უახლოეს სასამართლოში უნდა იქნეს წარდგენილი; თუ სასამართლო ისეა დაშორებული, რომ 24 საათში დამნაშავის წარდგენა შეუძლებელია, ეს ვადა განგრძობილ უნდა იქნეს ადგილობრივ გარემოების მიხედვით, მხოლოდ არა უმეტეს 48 საათისა.

მუხლი 26.

სასამართლო ვალდებულია წარდგენილ პირს დაუყოვნებლივ, ყოველ შემთხვევაში არა უგვიანეს 24 საათისა, დაჰკითხოს; ხოლო შემდეგ წერილობითი ბრძანება გასცეს ან მისი შეპყრობის განგრძობისა, ან დაუყოვნებლივ განთავისუფლებისათვის.

მუხლი 27.

სასამართლოს სათანადო ორგანოები ვალდებულნი არიან, უკეთეს რაიმე გზითა და საშუალებით ემცნოთ, რომ ვინმე ზემოაღნიშნულ წესთა დარღვევითაა შეპყრობილი, დაუყოვნებლივ გამოიძიონ საქმე და წერილობითი ბრძანება გასცენ ან მისი განთავისუფლებისა ან შეპყრობის განგრძობისა.

მუხლი 28.

ყოველი მოქალაქის ბინა შეუვალია: მხოლოდ სასამართლოს დადგენილებით შეიძლება მისი გაჩხრეკა კანონით გათვალისწინებულ შემთხვევაში.

მუხლი 29.

კერძო მიწერ-მოწერა ხელშეუხებე-

ლია, მისი ამოხმა და გადასინჯვა შეიძლება მხოლოდ სასამართლოს დადგენილებით.

მუხლი 30.

ყოველი მოქალაქე მიმოსვლასა და ბინადრობის არჩევაში სრულიად თავისუფალია; ამ უფლებების შეზღუდვა მხოლოდ სასამართლოს გადაწყვეტილებით შეიძლება.

მუხლი 31.

ყოველი მოქალაქე სინდისის სრული თავისუფლებით სარგებლობს. მოქალაქის დევნა და მის პოლიტიკურ თუ სამოქალაქო უფლებათა შეზღუდვა სარწმუნოების ან რწმენის გამო არ შეიძლება. ყველას შეუძლია აღიაროს ის სარწმუნოება, რომელიც სურს, ან სარწმუნოება გამოიცვალოს, ან და არც ერთ კულტს არ ეკუთვნოდეს.

სარწმუნოებისა და რწმენის მომიზეზებით მოქალაქეობრივი და პოლიტიკური მოვალეობის ასრულებაზე უარის თქმა არავის შეუძლია, გარდა იმ შემთხვევისა, რომელიც ცალკე კანონით იქნება განსაზღვრული.

სარწმუნოებრივი ხასიათის აქტებს არავითარი გავლენა არა აქვს მოქალაქეობრივ უფლებასა და მდგომარეობაზე.

მუხლი 32.

ყოველ მოქალაქეს უფლება აქვს სიტყვით, ბეჭდვით ან სხვა რამ ლონისძიებით თავისი აზრები გამოსთქვას და გაავრცელოს მთავრობის წინასწარ ნებადაურთველად. ყოველი დანაშაულისათვის, რომელსაც იგი ასეთ შემთხვევაში ჩაიდენს, პასუხს აგებს მხოლოდ სასამართლოს წინაშე.

მუხლი 33.

საქართველოს რესპუბლიკის მოქა-

ლაქეთ უფლება აქვთ მთავრობის ნებადაურთველად შეიკრიბნენ საჯარო და უიარაღოთ, როგორც ჰერქვეშ, ისე გარეთ.

მუხლი 34.

თუ კრებამ დანაშაულის ხასიათი მიიღო, ადმინისტრაციას შეუძლია დახუროს იგი.

მუხლი 35.

საქართველოს რესპუბლიკის მოქალაქეებს უფლება აქვთ მთავრობის წინასწარ ნებადაურთველად დააარსონ საპროფესიო და სხვა ყოველგვარი კავშირი, თუ მისი მიზანი კანონით არ არის აკრძალული; კავშირის გაუქმება მხოლოდ სასამართლოს დადგენილებით შეიძლება.

მუხლი 36.

გონებრივი, სავაჭრო და სამეურნეო-სამრეწველო პროფესიის თავისუფალი განვითარება უზრუნველყოფილია რესპუბლიკის კანონებით.

მუხლი 37.

პირადი და კოლექტიური პეტციის უფლება უზრუნველყოფილია.

მუხლი 38.

მუშათა გაფიცვა თავისუფალია.

მუხლი 39.

ორივე სქესის მოქალაქე თანასწორია, როგორც პოლიტიკურ ისე სამოქალაქო, ეკონომიურ და საოჯახო უფლებებით.

მუხლი 40.

ქორწინება ემყარება უფლებრივ

თანასწორობასა და ნებაყოფლობას; ქორწინების ფორმასა და წესებს კანონი განსაზღვრავს.

ქორწინების გარეშე და ქორწინებაში შობილი უფლებითა და მოვალეობით თანასწორნი არიან. დედას უფლება აქვს იძიოს და დაამტკიცოს, ვინ არის მამა მის მიერ ქორწინების გარეშე შობილისა: აგრეთვე ქორწინების გარეშე შობილს უფლება აქვს იძიოს თავისი მამა.

მუხლი 41.

პოლიტიკური დევნილი რესპუბლიკის ტერიტორიაზე შემოხიზნული, სხვა სახელმწიფოს არ გადაეცემა.

მუხლი 42.

მოქალაქის უფლებათა დარღვევისათვის, როგორც თანამდებობის, ისე კერძო პირი მიეცემა პასუხისგებაში, სისხლის სამართლის კანონების თანახმად.

მუხლი 43.

ამბოხებისა ან ომის დროს, პარლამენტს უფლება აქვს დროებით შეაჩეროს მთელს რესპუბლიკაში, ან რომელსამე მის ნაწილში იმ უფლებათა გარანტია, რომელიც აღნიშნულია შემდეგ მუხლებში: 19, 22, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 32, 33, და 38, ომის დროს — კი 21 მუხლში აღნიშნული გარანტიაც იმ პირობით, რომ სამხედრო სამართალში მიცემა შესაძლებელია მხოლოდ მოქმედი ჯარის მიერ დაკავებულ ტერიტორიაზე.

თუ პარლამენტი შეკრებილი არ არის, მთავრობას შეუძლია თავის პასუხისმგებლობით შეაჩეროს ზემოაღნიშნულ გარანტიათა მოქმედება, მხოლოდ დაუყოვნებლივ უნდა მოიწვიოს პარლამენტი და თავის დადგენილება წარუდგინოს.

მუხლი 44.

დიდი ეპიდემიის დროს მთავრობას უფლება აქვს შეაჩეროს დროებით მე-22, 25, 26 და 30 მუხლში აღნიშნულ უფლებათა გარანტია, რამდენადაც ამას ეპიდემიასთან ბრძოლა მოითხოვს.

მუხლი 45.

კონსტიტუციაში ჩამოთვლილი გარანტია და უფლება არ უარყოფს სხვა გარანტიასა და უფლებას, რომელიც იქ არ არის მოხსენიებული, მაგრამ თავისთავად გამომდინარეობს კონსტიტუციის მიერ აღიარებული პრინციპებისაგან.

თავი მეოთხე

პარლამენტი

მუხლი 46.

საქართველოს რესპუბლიკის წარმომადგენლობითი ორგანო არის „საქართველოს პარლამენტი“, რომელიც შედგება საყოველთაო, თანასწორი, პირდაპირი, ფართული და პროპორციული წესისამებრ არჩეულ დეპუტატებისაგან. არჩევნებში მონაწილეობის უფლება აქვს სქესის განურჩევლად ყოველ სრულუფლებიან მოქალაქეს, რომელსაც ოცი წელი შესრულებია.

პარლამენტი აირჩევა სამი წლის ვადით.

მუხლი 47.

პარლამენტის არჩევნების წესს განსაზღვრავს ცალკე კანონი.

მუხლი 48.

პარლამენტის წევრი პასუხისგებაში არ მიეცემა იმ აზრისა და შეხედულებების

ბისათვის. რომელსაც გამოსთქვამს თავის მოვალეობის ასრულების დროს.

პარლამენტის წევრის პიროვნება ხელშეუხებელია. არ შეიძლება შეპყრობილ ან სამართალში მიცემულ იქნეს იგი. ვიდრე პარლამენტის წევრად ითვლება. თუ თვით პარლამენტმა ამის ნება არ დართო, გამონაკლისია ისეთი შემთხვევა, როცა დანაშაულის ჩადენაზე მისწრებენ.

ეს შემთხვევა დაუყოვნებლივ უნდა ეცნობოს პარლამენტს;

შეპყრობილი ან სამართალში მიცემული პარლამენტის წევრი განთავისუფლებულ უნდა იქნეს, თუ პარლამენტი ამას მოითხოვს.

მუხლი 49.

პარლამენტის წევრს უფლება აქვს ჩვენება არ მისცეს იმ ფაქტების გამო, რომელიც მას გაანდვის, როგორც დეპუტატს. ეს უფლება არ ეკარგება მაშინაც როცა დეპუტატად აღარ ითვლება.

მუხლი 50.

პარლამენტის წევრებს მიეცემათ კანონით განსაზღვრული გასამრჯელო.

მუხლი 51.

პარლამენტის წევრობისა, მოხელეობისა და პროფესიის შეუთავსებლობის საკითხს განსაზღვრავს კანონი.

მუხლი 52.

ხელმწიფება ეკუთვნის მთელს ერს. პარლამენტი ამ კონსტიტუციის ფარგლებში ახორციელებს ერის ხელმწიფებას.

მუხლი 53.

პარლამენტი გამოსცემს კანონსა,

დეკრეტსა და დადგენილებას, მათი გამოქვეყნების წესი ცალკე კანონით იქნება განსაზღვრული.

მუხლი 54.

პარლამენტის უფლება:

- ა) კანონმდებლობა;
- ბ) უმაღლესი გამგებლობა რესპუბლიკის ჯარისა და საზოგადოდ ყოველი შეარღვებული ძალისა;
- გ) ომის გამოცხადება;
- დ) დამტკიცება საზავო, სავაჭრო და ამგვარ ხელშეკრულობისა უცხო სახელმწიფოებთან;
- ე) ამნისტია;
- ვ) ბიუჯეტის დამტკიცება;
- ზ) საშინაო და საგარეო სესხის აღება;
- თ) თანამდებობის პირთა არჩევა, კონსტიტუციით ან კანონით მისდა მიკუთვნებული, და
- თ) საერთო კონტროლი აღმასრულებელი ხელისუფლებისა.

მუხლი 55.

პარლამენტის სხდომა საჯაროა; მაგრამ პარლამენტს შეუძლია განსაკუთრებული დადგენილებით თავის სხდომა, ან ნაწილი სხდომისა ფარულად გამოაცხადოს.

მუხლი 56.

პარლამენტი თვითონ გაარჩევს თავის წევრთა არჩევნების კანონიერებას და გადასწყვეტს ყოველსავე დავას ამ საგანზე.

მუხლი 57.

პარლამენტი ყოველ საკითხს სწყვეტს ხმის მარტივი უმრავლესობით, თუ რეგლამენტით ან კანონით სხვა წესი არ არის მიღებული.

მუხლი 58.

პარლამენტის გახსნა მხოლოდ მაშინ შეიძლება, თუ დეპუტატთა საერთო რიცხვის ნახევარზე მეტი გამოცხადდა.

მუხლი 59.

პარლამენტის წევრთ უფლება აქვთ მთავრობის მიმართ შეკითხვის შეტანისა და კითხვის მიცემისა. წესი შეკითხვის შეტანისა და კითხვის მიცემისა განისაზღვრება კანონით ან რეგლამენტით.

პარლამენტს უფლება აქვს დანიშნოს საგამოძიებო საანკეტო კომისია.

მუხლი 60.

პარლამენტი თვითონ განსაზღვრავს რეგლამენტით თავის მოქმედების წესს.

მუხლი 61.

პარლამენტი იკრიბება ყოველწლივ ნოემბრის პირველ კვირა დღეს, ახალი პარლამენტის არჩევნები ინიშნება შემოდგომაზე, ერთსა და იმავე დროს მთელს რესპუბლიკაში, იმ ვარაუდით, რომ ახლად არჩეული დეპუტატები დაესწრნენ პარლამენტის გახსნას.

მუხლი 62.

პარლამენტის მუშაობის დროებით შეწყვეტა შეიძლება მოხდეს მხოლოდ პარლამენტის გადაწყვეტილებით.

როცა პარლამენტის მუშაობა შეწყვეტილია, მისი მოწვევის უფლება განსაკუთრებულ შემთხვევისათვის აქვს მთავრობას, ან პარლამენტის პრეზიდიუმს.

პარლამენტის შეკრება სავალდებულოა, თუ ამას დეპუტატთა ერთი მეოთხედი მოითხოვს.

მუხლი 63.

ინიციატივის უფლება ეკუთვნის:

- ა) პარლამენტის ყოველ წევრს, და
- ბ) 5,000 ამომრჩეველს.

მუხლი 64.

თუ ოცდაათი ათასმა ამომრჩეველმა წერილობით მოითხოვა, პარლამენტი ვალდებულია ახლად მიღებული კანონი სარეფერენდუმით ხალხს წარუდგინოს.

რეფერენდუმის წესს განსაზღვრავს კანონი.

მუხლი 65.

პარლამენტი ყოველწლივ ირჩევს პრეზიდიუმს.

თავი მესამე

აღმასრულებელი ხელისუფლება

მუხლი 66.

უმაღლესი მართველობის აღმასრულებელი ხელისუფლება ეკუთვნის რესპუბლიკის მთავრობას.

მუხლი 67.

მთავრობას ჰყავს თავმჯდომარე, რომელსაც ირჩევს პარლამენტი ერთი წლის ვადით. ერთი და იგივე პირი შეიძლება არჩეულ იქნეს ზედიზედ მხოლოდ ორჯერ.

მუხლი 68.

მთავრობის დანარჩენ წევრებს—მინისტრებს იწვევს მთავრობის თავმჯდომარე რესპუბლიკის იმ მოქალაქეთაგან, რომელთაც პარლამენტის არჩევნებში მონაწილეობის უფლება აქვთ.

მუხლი 69.

მთავრობის წევრს არ შეუძლია იმავე დროს რაიმე სხვა თანამდებობა ეჭიროს, ან რომელსამე პროფესიას მისდევდეს; შეუძლია იყოს მხოლოდ პარლამენტის წევრი და ადგილობრივი თვითმართველობის ხმოსანი.

მუხლი 70.

მთავრობის თავმჯდომარეს ენიჭება რესპუბლიკის უმაღლესი წარმომადგენლობა; იგი ნიშნავს ელჩებს სხვა სახელმწიფოებში და უცხოეთის ელჩები წარმოიგზავნებიან მასთან.

განსაკუთრებულ გარემოებაში, უკეთეს მთავრობის დადგენილების გამოტანა დაბრკოლებულია, თავმჯდომარეს შეუძლია გამოიწვიოს რესპუბლიკის შეიარაღებული ძალა, რაც დაუყოვნებლივ უნდა მოხსენდეს პარლამენტს.

თავმჯდომარე გამოსცემს ბრძანებასა და განკარგულებას კანონის აღსრულებისათვის, მაგრამ უფლება არა აქვს კანონის მოქმედება შეაჩეროს, ან მისი შესრულება დააბრკოლოს.

მთავრობის თავმჯდომარეს უფლება აქვს თავის განკარგულებით დანიშნოს რევიზია მართველობის ამა თუ იმ დარგისა, ადგილის ან მოვლენისა კანონში აღნიშნულ წესისამებრ.

თავმჯდომარეს არა აქვს არავითარი განსაკუთრებული უფლება, იმის გარდა, რაც, ამ კონსტიტუციით არის მისდა მიკუთვნებული.

მუხლი 71.

მთავრობის თავმჯდომარეს ჰყავს მოადგილე, რომელიც ასრულებს მის მოვალეობას მთავრობაში.

მუხლი 72.

მთავრობის საერთო უფლება და მოვალეობაა:

ა) რესპუბლიკის საქმეთა უმაღლესი მართვა-გამგეობა, თანახმად კანონისა;

ბ) თვალ-ყურის დევნა და აღსრულება კონსტიტუციისა და კანონებისა;

გ) წარდგენა პარლამენტის წინაშე თავის კანონპროექტისა, აგრეთვე დასკვნისა იმ კანონპროექტის შესახებ, რომელიც პარლამენტისა ან ხალხის ინიციატივით არის შემოსული;

დ) დაცვა რესპუბლიკის საგარეო ინტერესებისა;

ე) უზრუნველყოფა რესპუბლიკის გარეშე განსაცდელისაგან და დაცვა მისი დამოუკიდებლობისა;

ვ) ზრუნვა შინაური წესიერებისა და უშიშროების დაცვისათვის.

მოულოდნელ შემთხვევაში, თუ საჭიროებამ მოითხოვა, მთავრობას უფლება აქვს თავის დადგენილებით გამოიყვანოს შეიარაღებული ძალა, ვადით არა უმეტეს 21 დღისა, უკეთეს მეტის ვადით დასჭირდა, პარლამენტისაგან უნდა მიიღო ნებართვა.

ზ) განაგოს ფინანსები, სჭრას ფული თანახმად კანონისა, და ყოველ წლივ წარუდგინოს პარლამენტს შემოსავალ-გასავლის სავარაუდო აღრიცხვა ბიუჯეტი;

თ) ანგარიშში აძლიოს პარლამენტს თავის მოქმედებისა და წელიწადში ერთხელ მაინც წარუდგინოს მოხსენება საქართველოს შინაგან და საგარეო მდგომარეობის შესახებ; წარუდგინოს აგრეთვე განსაკუთრებული მოხსენება, უკეთეს პარლამენტმა მოითხოვა, და

ი) შეასრულოს ყოველივე, რაც კანონს ან პარლამენტს მისთვის დაუვალებია.

მუხლი 73.

რესპუბლიკის დანარჩენს საქმეთა მართვა-გამგეობა განაწილებულია მთავრობის წევრთა შორის. თვითეული მათგანი დამოუკიდებლად და პარლამენტის წინაშე საკუთარი პასუხისმგებლობით განაგებს მისთვის მინდო-

ბილ უწყებას და უნდა გადადგეს, როცა პარლამენტის პირდაპირი დადგენილებით დაპყარგავს მის ნდობას.

მინისტრს უფლება აქვს პარლამენტში ზმის მიცემისა მხოლოდ მაშინ, როცა დებუტატად ირიცხება.

მთავრობის თავმჯდომარე პასუხისმგებელია პარლამენტის წინაშე საერთო პოლიტიკისათვის, ვალდებულია დაემორჩილოს პარლამენტის დადგენილებას და აასრულოს იგი და ამის მიხედვით, თუ საჭიროა გამოსცვალოს ცალკე მინისტრი ან გარდაქმნას მთელი კაბინეტი.

მუხლი 74.

მთავრობის ყოველ წევრს უფლება აქვს პარლამენტისა და მისი კომისიის სხდომას დაესწროს. თუ მინისტრმა მოითხოვა, პარლამენტი და მისი კომისია ვალდებულია მოუსმინოს. თავის მხრით პარლამენტისა და კომისიის მოთხოვნით მინისტრიც ვალდებულია სხდომაზე გამოცხადდეს და ახსნა-განმარტება მისცეს.

მუხლი 75.

კონსტიტუციის დარღვევისათვის მთავრობის თავმჯდომარე და მთავრობის წევრები პასუხისმგებელი არიან სასამართლოს წინაშე. მათი პასუხისგებაში მიცემა შეუძლია მხოლოდ პარლამენტს. მათი გასამართლება საერთო წესით სწარმოებს.

თავი მეექვსე

სასამართლო

მუხლი 76.

საქართველოს რესპუბლიკის მთელ ტერიტორიაზე არსებობს ერთი უმაღლესი სასამართლო — სენატი, რომელსაც ირჩევს პარლამენტი. სენატი მოვალეა:

ა) თვალყური ადევნოს კანონის ვასა, და

ბ) განავსოს სასამართლო ნაწილი, როგორც საკასაციო სასამართლომ.

მუხლი 77.

სამოქალაქო, სისხლისა და ადმინისტრაციული სამართლის საქმეთა საწარმოებლად არსებობს მუდმივი სასამართლოები.

სასამართლოს ორგანიზაცია, იურისდიქცია და კომპეტენცია განისაზღვრება კანონით.

მუხლი 78.

სასამართლო დამოუკიდებელია და მხოლოდ კანონს ემორჩილება.

მართლმსაჯულება სწარმოებს საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სახელით.

მუხლი 79.

სასამართლოს არც ერთი განაჩენი არ შეიძლება გაუქმებულ, შეცვლილ, ან შეჩერებულ იქნეს კანონმდებელი, აღმასრულებელი ან ადმინისტრაციული ორგანოს მიერ.

მუხლი 80.

სასამართლოს სხდომა საჯაროა; მხოლოდ განსაკუთრებულ შემთხვევაში, როდესაც ამას მოითხოვს ზნეობისა და საზოგადო მშვიდობიანობის დაცვის ინტერესი, სხდომა შეიძლება კარდახურულ იქნეს თვით სასამართლოს დადგენილებით.

მუხლი 81.

მძიმე სისხლის სამართლის, და აგრეთვე, პოლიტიკურის და ბეჭდვითი დანაშაულისათვის არსებობს ნაფიც მსაჯულთა ინსტიტუტი.

მოსამართლე აირჩევა ვადით. არჩევის წესი და პირობა, რომელსაც უნდა აკმაყოფილებდეს მსაჯული, კანონით განისაზღვრება.

პარლამენტის ნებადაურთველად არ შეიძლება აღებულ იქნეს სახელმწიფო სესხი და ან რაიმე ფინანსიური ვალდებულება.

მუხლი 83.

მუხლი 88.

არ შეიძლება სასამართლოს წევრის ერთი ადგილიდან მეორეზე გადაყვანა მისი სურვილის წინააღმდეგ. გარეშე სასამართლოს დადგენილებისა.

სახელმწიფოს ყოველი შემოსავალ-გასავალი ბიუჯეტში უნდა იქნეს აღნიშნული. ბიუჯეტი ყოველწლივ უნდა წარედგინოს პარლამენტს დასამტკიცებლად.

თანამდებობიდან მისი დროებით გადაყენება შეიძლება მხოლოდ მაშინ, როცა სამართალში ან გამოძიებაში არის მიცემული.

მუხლი 89.

სრულიად დათხოვნა-ი შეიძლება სასამართლოს განაჩენის ძალით.

თუ ბიუჯეტის დამტკიცება პარლამენტმა ვერ მოასწრო საანგარიშო წლის დამდეგამდე, მთავრობას უფლება ეძლევა სახელმწიფო ხარჯები ახალი ბიუჯეტის დამტკიცებამდე წინა წლის ბიუჯეტის მიხედვით დაჰფაროს პარლამენტის ნებაართვით.

თავი მეშვიდე

სახელმწიფო ფინანსები

მუხლი 84.

მუხლი 90.

არცერთი სახელმწიფო გადასახადი არ შეიძლება დაწესებულ ან აკრეფილ იქნეს, თუ წინასწარ პარლამენტის მიერ არ იქნა დადასტურებული.

ხარჯის გადატანა ბიუჯეტის ერთი პარაგრაფიდან მეორეში არ შეიძლება პარლამენტის ნებადაურთველად.

შენიშვნა: ადგილობრივი თვითმართელობის გადასახადთა დაწესების უფლებას ცალკე კანონი განსაზღვრავს.

თავი მერვე

სახელმწიფო კონტროლი

მუხლი 85.

მუხლი 91.

სახელმწიფო გადასახადისაგან ვერავინ განთავისუფლდება, თუ არ კანონის ძალით.

სახელმწიფო კონტროლს ექვემდებარება:

მუხლი 86.

ა) სახელმწიფო ბიუჯეტის სისწორით ასრულება;

ბ) სახელმწიფოს ყოველნაირი შემოსავალი და გასავალი;

გ) მთავრობის და სხვა უწყების ხარჯთაღრიცხვა და ანგარიში, და;

თუ არ კანონის ძალით არავითარი პენსია, ჯილდო და საზოგადო ხარჯი არ შეიძლება გაღებულ იქნეს სახელმწიფო ხაზინიდან.

2. სახელმწიფო და სამართალი, 28 წ.

საქ. ხსრ. კ. შარქსის
სახ. სახ. რეკომ.
გენერალ-მაიორი

52561

დ) ადგილობრივი თვითმართველობის ფინანსები კანონის თანახმად.

ადგილობრივი თვითმართველობა

მუხლი 92.

სახელმწიფო კონტროლიორს ირჩევს პარლამენტი. იგი არ ითვლება მინისტრთა კაბინეტის წევრად, მაგრამ აღჭურვილია მინისტრის უფლებით და პასუხის მგებელია მხოლოდ პარლამენტის წინაშე. იგი ყოველწლიურად ანგარიშს უდგენს პარლამენტს.

მუხლი 98.

ადგილობრივი თვითმართველობა არის იმავე დროს ორგანო ადგილობრივი მართველობისა და განაგებს ადგილობრივ გამგეობის კულტურულ განმანათლებელ და სამეურნეო საქმეებს თავის ტერიტორიის ფარგლებში.

მუხლი 93.

კონტროლის ორგანიზაცია და მოქმედების წესი განსაზღვრულია კანონით.

მუხლი 99.

ადგილობრივი თვითმართველობის ორგანიზაცია, უფლება-მოვალეობა და მართვა-გამგეობის წესი განისაზღვრება კანონით.

თავი მეცხრე

სახელმწიფო თავდაცვა

მუხლი 100.

მუხლი 94.

ყოველი მოქალაქე რესპუბლიკის ვალდებულია პირადად მოიხადოს სამხედრო ბეგარა კანონის თანახმად.

ადგილობრივ თვითმართველობას უფლება აქვს გამოსცეს სავალდებულო დადგენილება თანახმად კანონისა.

მუხლი 101.

მუხლი 95.

სამხედრო ძალთა დანიშნულება არის დაცვა რესპუბლიკისა და მისი ტერიტორიისა.

ადგილობრივი თვითმართველობა ირჩევა საყოველთაო, პირდაპირი, თანასწორი, ფარული და პროპორციული საარჩევნო წესით.

მუხლი 102.

მუხლი 96.

სამხედრო ბეგარის ვადა და სამხედრო ძალთა ყოველი მოწყობის წესი განისაზღვრება კანონით.

ადგილობრივ თვითმართველობის დადგენილება და განკარგულება შეიძლება გაუქმებულ იქნეს მხოლოდ სასამართლოს წესით.

მუხლი 103.

მუხლი 97.

სამხედრო ბეგარის მოსახდელად გასწვევ ახალგაზრდათა რაოდენობას ყოველწლივ პარლამენტი ამტკიცებს.

მთავრობის ცენტრალ ორგანოებს უფლება აქვთ შეაჩერონ ადგილობრივი თვითმართველობის დადგენილება და განკარგულება, თუ იგი ეწინააღმდე-

გება კანონს ზოლო ვალდებულნი არი-
ან საქმე დაუყოვნებლივ სასამართლოს
გადასცენ. წესი და პირობა შეჩერები-
სა განისაზღვრება კანონით.

მუხლი 104.

ადგილობრივი თვითმმართველობა
მართვა-გამგეობის საქმეში ემორჩილე-
ბა მთავრობის ცენტრალ ორგანოებს.

მუხლი 105.

იმ საგნებს, რომლის შესახებაც ად-
გილობრივი თვითმმართველობის დად-
გენილება დამტკიცებულ უნდა იქნეს
ცენტრალ ხელისუფლების მიერ, გან-
საზღვრავს კანონი.

მუხლი 106.

ადგილობრივი თვითმმართველობას
ენიჭება საბიუჯეტო უფლება, ცალკე
კანონით განსაზღვრული.

თავი მეთერთმეტე

ავტონომიური მმართველობა

მუხლი 107.

საქართველოს რესპუბლიკის განუ-
ყოფელ ნაწილებს — აფხაზეთს (სოხუ-
მის ოლქი), სამუსლიმანო საქართვე-
ლოს (ბათუმის მხარე) და ზაქათალას
(ზაქათალის ოლქი), ენიჭებათ ადგი-
ლობრივი საქმეებში ავტონომიური
მმართველობა.

მუხლი 108.

წინა მუხლში მოხსენებულ ავტონო-
მიურ მმართველობათა დებულებანი
შეძვეშავებულ იქნება ცალკე კანონით.

თავი მეთორმეტე

სწავლა-განათლება და სკოლა

მუხლი 109.

ხელოვნება, მეცნიერება და მათი
სწავლება თავისუფალია; სახელმწიფოს
მოვალეობაა მფარველობა გაუწიოს
და ზელი შეუწყოს მათ განვითარებას.

მუხლი 110.

პირველდაწყებითი სწავლა საყოველ-
თაო, უსასყიდლო და სავალდებულოა.
საზოგადო სკოლების სისტემა ერთს
ორგანიულ მთლიანობას წარმოადგენს.
სადაც პირველდაწყებითი სკოლა სა-
ფუძველია საშუალო და უმაღლესი
სკოლისა.

სწავლა-განათლება ყველა საფეხუ-
რის სკოლებში საეროა.

მუხლი 111.

სახელმწიფო მიზნათ ისახავს: პირ-
ველდაწყებით სკოლაში ულარიბეს ბავ-
შეებს საზრდო, ჩასაცემელ-დასახური და
სასწავლო ნივთები უფასოდ მიეცეს. ამ
მიზნის გასახორციელებლად სახელმწი-
ფო და ადგილობრივი თვითმმართვე-
ლობანი თავის შემოსავლის ერთ ნა-
წილს გადასდებენ ყოველ წლიურად.

მუხლი 112.

კერძო თაოსნობით დაარსებული
სკოლა ემორჩილება საერთო სასკოლო
კანონს.

თავი მეცამეტე

სოციალ-ეკონომიური უფლებანი

მუხლი 113.

რესპუბლიკა ზრუნავს თავის მოქალა-

ქეთა ღირსეული არსებობისათვის.

რესპუბლიკის განსაკუთრებული მნიშვნელობა.

მუხლი 114.

საკუთრების იძულებითი ჩამორთმევა ან კერძო ინიციატივის შეზღუდვა შეიძლება მხოლოდ სახელმწიფოებრივი, საზოგადოებრივი და კულტურული საჭიროებისათვის ცალკე კანონში განსაზღვრული წესით. ჩამორთმეულ ქონებაში მიეცემა სათანადო საფასური თუ კანონში სხვა გვარად არ არის განსაზღვრული.

მუხლი 118.

რესპუბლიკის კანონმდებლობის ადგილობრივ თვითმართველობას ევალება დაარსოს შრომის ბირჟა, საშემავლო კანტორა და სხვა ამგვარი დაწესებულება, რომელიც აღნუსხავს უმუშევართ და შუამავლობას გაუწევს სამუშაოს შოვნაში.

მუხლი 115.

რესპუბლიკას აქვს საკუთარი სააღმშენებლო და სამრეწველო მეურნეობა, რომლის გაფართოვება და ერთი მთლიანი საზოგადოებრივი მეურნეობის შექმნა მისი მთავარი მიზანია.

მუხლი 119.

უმუშევრად დარჩენილ მოქალაქეს მიეცემა დახმარება სამუშაოს აღმოჩენით ან დაზღვევის სახით.

რესპუბლიკა ხელს უწყობს ადგილობრივ თვითმმართველობის ორგანოთა ასეთსავე მეურნეობის გაფართოვებას და გაძლიერებას.

მუხლი 120.

მოხუცებულობით, დაავადებით თუ სხვა მიზეზით შრომის უნარს მოკლებული მოქალაქე, რომლისთვისაც ზრუნვა კანონით ან ჩვეულებით დავალებული არაა აქვს მემკვიდრეს, მზრუნველს, მწარმოებელს ან სხვა კერძოსა თუ საზოგადოებრივ დაწესებულებას, და რომელსაც არსებობის სახსარი არ მოეპოვება, მიიღებს დახმარებას სახელმწიფო ხაზინიდან დაზღვევით ან სხვა სახით. ასევე დაეხმარება ხაზინა, უკეთუ მემკვიდრეს ან მზრუნველს შრომის უნარდაკარგულის რჩენა არ შეუძლია.

მუხლი 116.

წვრილი მწარმოებლის — სოფლის მეურნეობის, ხელოსანის, შინამრეწველის — შრომის ნაყოფის დაცვა კერძო პირთა ექსპლოატაციისაგან სახელმწიფოს განსაკუთრებული საზრუნავი სავანია.

მუხლი 121.

დაქირავებული მუშა, რომელიც მოხუცებულობით, დაშავებით ან სხვა მიზეზით დაკარგავს სავსებით ან ნაწილობრივ შრომის უნარს, მიიღებს დახმარებას დაზღვევის სახით თავის ხელფასის კვალობაზე. დასაზღვევი თანხა უნდა შესდგეს დამქირავებელზე შეწერილ საგანგებო გადასახადისაგან.

რესპუბლიკის განსაკუთრებული საზრუნავია აგრეთვე სოფლის მეურნეობის აყვავება; მიწის დამუშავება და გამოყენება შეადგენს მიწის მფლობელის მოვალეობას საზოგადოების წინაშე.

მუხლი 117.

შრომა საფუძველია რესპუბლიკის არსებობისა და მისი უზრუნველყოფა

მუხლი 122.

გარდა საგანგებო ან ამ მიზნით შეწყვილილი გადასახადისა ზემოაღნიშნულ მოვალეობათა ასასრულებლათ რეკსუბლიკის შემოსავლიდან უნდა გადაიდოს ყოველ წლიურად განსაზღვრული ნაწილი.

მუხლი 123.

ნორმალური სამუშაო დრო დაქირავებულთათვის არ უნდა აღემატებოდეს კვირაში 48 საათს; ამასთანავე კვირაში ერთხელ მუშა უნდა ისვენებდეს განუწყვეტლივ 42 საათს. გამონაკლისს სამუშაო დროს შესაბამის განსაზღვრავს კანონი.

სასოფლო მეურნეობასა და სხვა სასეზონო წარმოებაში სამუშაო დროის შეფარდება განსაკუთრებულ პირობებთან განისაზღვრება კანონით.

მუხლი 124.

წარმოებაში 16 წლამდის ყმაწვილის შრომა აკრძალულია; 16-18 წლის მოზარდთათვის სამუშაო დრო განისაზღვრება 4 საათით დღეში; მოზარდთა და საზოგადოთ ქალთათვის ღამით მუშაობა აკრძალულია.

მუხლი 125.

რეკსუბლიკის საზრუნავი საგანია განსაზღვროს მინიმუმი ხელფასი და შრომის ნორმალური პირობანი წარმოებაში.

არსდება შრომის ინსპექცია და სანიტარული ზედამხედველობა, რომელიც დამოუკიდებელი უნდა იყოს დამქირავებელთაგან.

მუხლი 126.

განსაკუთრებული კანონი დაიცავს ქალთა შრომას წარმოებაში. აკრძალულია ქალის მუშაობა დედობისათვის

მავნე წარმოებაში; მუშა ქალი მშობიარობის დროს არა ნაკლებ ორი თვისა თავისუფალია მუშაობისაგან ჯამაგირის მოუსპობლად; დამქირავებელს ევალება ძუძუმწოვარ ბავშვთა მოსავლელად შესაფერ გარემოებაში ამყოფოს მუშა ქალები.

მუხლი 127.

შრომის დამცველ კანონების დარღვევისათვის დამნაშავენი პასუხს აგებენ სისხლის სამართლის წესით.

მუხლი 128.

რეკსუბლიკას და ადგილობრივ მმართველობას ევალება დედობის და ბავშვების დაცვისათვის მზრუნველობა.

თავი მეთოთხმეტი

ეროვნულ უმცირესობათა უფლებანი

მუხლი 129.

არ შეიძლება შეიზღუდოს საქართველოს რეკსუბლიკის რომელიმე ეროვნული უმცირესობის თავისუფალი სოციალ-ეკონომიკური და კულტურული განვითარება, განსაკუთრებით მისი დედაენით სწავლა-აღზრდა და ეროვნულ-კულტურულ საქმეთა შინაური მართვა-გამგეობა.

ყველას აქვს უფლება სწეროს, ჰბეჭდოს და ილაპარაკოს დედაენაზე.

მუხლი 130.

ეროვნულ უმცირესობისაგან შემდგარი ადგილობრივ თვითმმართველობის ერთეულებს (თემი, ერობა, ქალაქი) უფლება აქვთ შეერთდნენ და დააარსონ ეროვნული კავშირი თავის კულტურულ-განმანათლებელი საქმეების უკეთ მოსაწყობად და ვასაძლო-

ლად კონსტიტუციისა და კანონის ფარგალში.

ეროვნულ უმცირესობას, რომელსაც ასეთი თვითმმართველობის ორგანოები არ მოეპოვება, შეუძლია ამის გარეშეც შეადგინოს ეროვნული კავშირი ამ მუხლში აღნიშნულ უფლებითა და კომპეტენციით.

ეროვნულ კავშირში შესვლა ხდება სალაპარაკო ენის მიხედვით.

ეროვნულ უმცირესობათა კულტურულ-განმანათლებელ საჭიროებათა დასაკმაყოფილებლად სახელმწიფო და თვითმმართველობათა ბიუჯეტიდან გადაიღება ფინანსური საშვალეები პროპორციულად მცხოვრებთა რაოდენობისა.

მუხლი 131.

არ შეიძლება შეიზღუდოს ვისიმე პოლიტიკური და მოქალაქეობრივი უფლება ეროვნულ კავშირში მონაწილეობისას.

მუხლი 132.

ყოველ ეროვნულ კავშირს შეუძლია აღძრას და დაიცვას სასამართლოს წინაშე ის საქმე, რომელიც ეხება კონსტიტუციითა და კანონით მინიჭებულ ეროვნულ უმცირესობის უფლების დარღვევას.

მუხლი 133.

საქართველოს რესპუბლიკის ყოველ მოქალაქეს თანასწორი უფლება აქვს მიიღოს სახელმწიფო, სამოქალაქო, სამხედრო და საქალაქო თუ საერობო სამსახური.

მუხლი 134.

ეროვნულად ნარევი ადგილობრივი მმართველობა ვალდებულია სწავლა-განათლებისათვის გადადებული თანხით დაარსოს საკმაო რიცხვი სკოლე-

ბის და კულტურულ-განმანათლებელ დაწესებულებისა მოქალაქეთა ეროვნულ შედგენილობის პროპორციის მიხედვით.

მუხლი 135.

ეროვნულ უმცირესობის სკოლაში სწავლება სწარმოებს ბავშვის სალაპარაკო ენაზე.

მუხლი 136.

ადგილობრივ მმართველობის ფარგლებში, სადაც ერთი რომელიმე ეროვნული უმცირესობა აღემატება ყველა მოქალაქეთა 20%-ს, ამ ეროვნულ უმცირესობის მოთხოვნით მსჯელობა და საქმის წარმოება, სახელმწიფო და საზოგადოებრივ დაწესებულებაში შემოღებულ უნდა იქნეს სახელმწიფო ენასთან ერთად მის დედა-ენაზედაც.

მუხლი 137.

არა ქართველ დებუტატს, რომელმაც სახელმწიფო ენა საკმაოდ არ იცის, შეუძლია პარლამენტში სიტყვა წარმოსთქვას დედა-ენით, რომლის სწორთარგმანს წინასწარ წარუდგენს პარლამენტის პრეზიდიუმს.

დაწვრილებით წესს განსაზღვრავს კანონი.

თავი მეთხუთმეტი

სახელმწიფო მოხელენი

მუხლი 138.

საქართველოს მოქალაქე შეიძლება მიღებულ იქნეს ყოველ თანამდებობაზე, თუ კანონის მოთხოვნილებას აკმაყოფილებს.

მუხლი 139.

მოხელე ან თანამდებობის პირი შეიძლება, გადაყენებულ ან დისციპლი-

ნართულ წესით დასჯილ იქნეს იმ დაწესებულებების ან უფროსის განკარგულებით, ვისგანაც იყო მიღებული; ხოლო სამსახურიდან სრულიად დათხოვნის წესს განსაზღვრავს კანონი.

მუხლი 140.

თვითეულ მოხელეს აქვს უფლება პენსიის მიღებისა. მოხელისა და მისი ოჯახის წევრთა მიერ პენსიის მიღების პირობას განსაზღვრავს კანონი.

მუხლი 141.

თვითეული მოხელე პასუხისმგებელია სასამართლოს წინაშე საერთო წესისამებრ.

მოქალაქეს უფლება აქვს პასუხისგებაში მისცეს ყოველი მოხელე საზოგადო წესით მისი დანაშაულისათვის.

მოქალაქეს უფლება აქვს მოსთხოვოს მოხელის უკანონო მოქმედებით მიყენებული ზარალის ანაზღაურება სახელმწიფოს.

ანაზღაურების წესი და პირობა განისაზღვრება კანონით.

თავი მეთექვსმეტი

სახელმწიფო და ეკლესია

მუხლი 142.

სახელმწიფო და ეკლესია გაცალკევებულნი და დამოუკიდებელნი არიან.

მუხლი 143.

არც ერთ სარწმუნოებას არა აქვს უპირატესობა.

მუხლი 144.

ხარჯის გაღება სახელმწიფოს ხაზიდან და ადგილობრივ თვითმართვე-

ლობათა თანხიდან სარწმუნოებრივ საქმეთა საჭიროებისათვის აკრძალულია.

თავი მინვიღმეტი

კონსტიტუციის გადასინჯვა

მუხლი 145.

კონსტიტუციის საზოგადო ან ნაწილობრივი გადასინჯვის ინიციატივის უფლება აქვს:

ა) პარლამენტის წევრთა ნახევრის არა ნაკლებსა და

ბ) 50.000 ამომრჩეველსა.

მუხლი 146.

წინადადება კონსტიტუციის საზოგადო ან ნაწილობრივი გადასინჯვისა პარლამენტის დღიურ წესრიგში დაისმის განსახილველად არა უადრეს ექვსი თვისა შეტანის დღიდან.

მუხლი 147.

კონსტიტუციის საზოგადო ან ნაწილობრივი გადასინჯვის პროექტი მიღებული უნდა იქნეს პარლამენტის ყველა წევრთა ორი მესამედის უმრავლესობით, იგი ძალაში შედის მხოლოდ ხალხის უმრავლესობის მიერ დადასტურების შემდეგ.

მუხლი 148.

საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკის მართვა-გამგეობის ფორმის გაუქმება არ შეიძლება გახდეს კონსტიტუციის გადასინჯვის წინადადების საგნად.

მუხლი 149.

პირველ პარლამენტის შეკრებამდე მის მაგიერობას გასწევს დამფუძნებელი კრება.

რედაქციისათვის: დღეს შეიქმნა იმის შესაძლებლობა, რომ ახლებურად, ობიექტურად გაუშვდეს გვერდი ჰაზუღადებულ იტორიული მოვლენა. სსრ კავშირის სახალხო დეპუტატთა კირველ ყრილობაჲ დანისვა რუსეთ-საქართველოს 1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულების დარღვევისა და საქართველოს ანექსიის საკითხი. მოხდა კრობლემის საჯარო განხილვა. გამოქვეყნდა გვერდი სანტებრესო მასალა, ჟიკრილები, მათ შორის ი. ფუტკარაჲის სამართლებრივი გამოკვლევა „არ უნდა დაბვრჩეს „თეთრი ლაქები“ („კომუნისტი“, 1989 წლის 23 და 25 აბვისტო). ავტორი განასხვავებს კრობლემის ორ მხარეს — ფაქტობრივსა და სამართლებრივს. მას მიაჩნია, რომ რუსეთის ფედერაციამ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მიმართ 1921 წლის თებერვალ-მარტში განახორციელა შეიარაღებული ინტერვენცია (აბრენისა), საბოლოო წესწოვილების ექსკორტირება სამხედრო ოკუპაციის საფუძველზე („საბოლოო სამართალი“, 1989, № 7, ბვ. 4). საკითხისადმი მიდგომის პრინციპი და მოვლენის ავტორისეული სამართლებრივი შეფასება არსებითად გაზიარებულია საქართველოსა და საბოლოო რუსეთს შორის 1920 წლის 7 მაისს დადებული ხელშეკრულების დარღვევის კოლიტიკური და სამართლებრივი შეფასების საკითხთა კომისიის დასკვნაში, რომელიც განიხილა და დადასტურა საქართველოს უზენაესი საბჭოს სენიამ. ვფიქრობთ, გკითხველისათვის სანტებრესო იქნება ი. ფუტკარაჲის შემოხსენებული სტატია.

იაკობ ფუტკარაჲი

საქართველოს განსაზღვრების სამართლებრივი შეფასება

ქართული სახელმწიფოებრიობის აღდგენის შემდეგ საბჭოთა რუსეთისა და საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ურთიერთმიმართება საერთაშორისო-სამართლებრივ საწყისებს უნდა დამყარებოდა. ამ მხრივ განმსაზღვრელ სამართლებრივ აქტად იქცა ხელშეკრულება, რომელიც ორმხრივი მეცადინეობის შედეგად მოსკოვში 1920 წლის 7 მაისს დაიდო. მას საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობის სახელით ხელი მოაწერა დამფუძნებელი კრების წევრმა გრიგოლ ურატაძემ, რუსეთის ფედერაციის მხრიდან კი — საგარეო საქმეთა სახალხო კომისრის მოადგილემ ლევ კარახანმა, რომელიც, სხვათა შორის, „ბრესტის ზავის“ ერთ-ერთი ხელისმომწერიც იყო (ლ. კარახანი, თბილისელი სომეხი, 15 წლის გიმნაზიელი იყო, როცა სოციალ-დემოკრატიულ პარტიაში შევიდა).

რუსეთ-საქართველოს 1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულება შედგენილია ორ ცალად რუსულ ენაზე (ქართულ პრესაში გამოქვეყნებული ტექსტი არაოფიციალურია). სასურველი იყო, რომ დედანი მეორე მხარის ენაზეც — ქართულადაც შეედგინათ. თუმცა, ისიც უნდა ითქვას, რომ საერთაშორისო სამართალი არ ცნობს ხელშეკრულების სავალდებულო ენას; იგი შეიძლება მხარეთა შეთანხმებით განისაზღვროს. საერთოდ, შესაძლებელია, რომ საერთაშორისო ხელშეკრულება ნებისმიერ ენაზე დაიდოს.

ხელშეკრულება დაბეჭდილია ოფიციალურ, კანონთა გამოსაქვეყნებლად განკუთვნილ ბეჭდვით ორგანოებში (ასეთ გამოცემაში მოთავსებული ტექსტი კი ავთენტიკური, დედნის ძალის მქონეა). მოქმედი საერთაშორისო-სამართლებრივი აქტების კრებულში, რომელიც რსფსრ-ის საგარეო საქმეთა სახალხო კომისარიატმა გამოსცა, იგი საზავო ხელშეკრულების სახელწოდებით შეტანილია კავშირ-ურთიერთობის დამყარების დოკუმენტთა განყოფილებაში.

1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულებამ ასახა რუსეთისა და საქართველოს იმდროინდელი სახელმწიფოების ძალთა თანაფარდობა საერთაშორისო ურთიერთობათა სისტემაში, ამ მნიშვნელოვანი საერთაშორისო-სამართლებრივი აქტით განმტკიცებული იყო საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის დამოუკიდებლობა და საშინაო საქმეებში ჩაურევლობის პრინციპი. მხარეები პრეამბულაში (შესავალ ნაწილში) აცხადებდნენ, რომ ხელშეკრულების დადებისას ხელმძღვანელობდნენ საერთო სურვილით — დამყარებინათ ორ ქვეყანას შორის მტკიცე და მშვიდობიანი ურთიერთობა თითოეულ მათგანში მცხოვრები ხალხების საკეთილდღეოდ. ერთი სიტყვით, 7 მაისის ხელშეკრულება უნდა გამხდარიყო საბჭოთა რუსეთისა და საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის, სხვადასხვა პოლიტიკური და სოციალურ-ეკონომიკური სისტემების მქონე ამ ორი ქვეყნის ხანგრძლივი მშვიდობიანი თანაარსებობისა და მჭიდრო თანამშრომლობის მყარი სამართლებრივი საფუძველი.

სამწუხაროდ, რუსეთ-საქართველოს 1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულებამ ძალზე მოკლე ხანს, სულ რაღაც ცხრა თვის მანძილზე იმოქმედა. 1921 წლის თებერვალში საბჭოთა რუსეთის ჯარები შეიჭრნენ საქართველოს ტერიტორიაზე, დაიწყო რუსეთ-საქართველოს ომი. იგი საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის დამარცხებით, მისი დამხობითა და საბჭოთა სისტემის შემოღებით დამთავრდა. ომმა, ცხადია, შეწყვიტა 1920 წლის 7 მაისის საზავო ხელშეკრულების მოქმედება.

საჯაროობისა და გარდაქმნის დაწყებამდე მიღებული იყო შეხედულება, რომ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა დაემხო ქართველი მშრომელების აჯანყებისა და მათი მოწვევით მოსული საბჭოთა ჯარების ინტერნაციონალური ჩარევის, რუსეთის ფედერაციის „ცოტაოდენი სამხედრო დახმარების“ შედეგად. ახლა მთელს საბჭოთა კავშირში დაიწყო ღირებულებათა გადაფასება, რაც საქართველოს გასაბჭოების პრობლემასაც შეეხო. ამასთან დაკავშირებით ფართოდ და მწვავედ წამოიჭრა რუსეთ-საქართველოს 1920 წლის ხელშეკრულების დარღვევის მიუკერძოებელი სამართლებრივი შეფასების საკითხი, დღეს „ჩვენ გვჭირდება, უწინარეს ყოვლისა, დაუმხინჯებელი,

სრული სიმართლე სსრ კავშირში ეროვნებათშორის ურთიერთობათა განვითარების რეალური პროცესების შესახებ, იმის შესახებ, თუ რამ გამოიწვია მწვავე კოლიზიები ეროვნებათშორის საქმეებში. აქ არ უნდა დაგვრჩეს „თეთრი ლაქები“, ყოველივე ეს აუცილებელია ნდობისა და ურთიერთგაგების განმტკიცებისათვის“ (სკკპ პლატფორმა — „პარტიის ეროვნული პოლიტიკა თანამედროვე პირობებში“).

სსრ კავშირის სახალხო დეპუტატთა პირველ ყრილობაზე 1989 წლის 29 მაისს გამოცხადდა ქართველ სახალხო დეპუტატთა პოზიცია ყრილობისადმი და საქართველოსთან მიმართებით დაისვა რამდენიმე პრინციპული ხასიათის საკითხი (იხ. 1989 წლის 31 მაისის „იზვესტია“, 27 და 31 მაისის „კომუნისტი“ და 26 მაისის „თბილისი“).

ქვეყნის მთელი პოლიტიკური სისტემის არსებით შეცვლასთან დაკავშირებით ქართველმა დეპუტატებმა, კერძოდ, მოითხოვეს, რომ „დაიგმოს 1921 წლის თებერვალში დამოუკიდებელი დემოკრატიული საქართველოს რესპუბლიკის ანექსია, როგორც თანასწორუფლებიან სუვერენულ სახელმწიფოებს — დემოკრატიულ საქართველოსა და საბჭოთა რუსეთს შორის ვ. ი. ლენინის მიერ მოწონებული 1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულების უხეში დარღვევა“.

ამ ხელშეკრულების ფუძემდებელი პრინციპები იურიდიულად მართლზომიერად იქნეს ცნობილი თანამედროვე პირობებშიც, როგორც საქართველოს სს რესპუბლიკის რეალური და სრული სუვერენიტეტის უზრუნველყოფის გარანტია“.

ამთავითვე უნდა ითქვას, რომ 1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულების ფუძემდებელ პრინციპებად, რომლებზეც ლაპარაკია ქართველ დეპუტატთა ზემოაღნიშნულ მიმართვაში, იგულისხმება საქართველოს სახელმწიფოს დამოუკიდებლობისა და თავისუფლებას ცნობა ყოველგვარი პირობის გარეშე და, აქედან გამომდინარე, სრული ჩაუტრეველობა მის საშინაო საქმეებში (ეს პრინციპები ჩამოყალიბებულია ხელშეკრულების პირველ და მეორე მუხლებში). ამ გარემოების გათვალისწინებით ქართველ დეპუტატთა განცხადება, რომ ხსენებული პრინციპები „იურიდიულად მართლზომიერად იქნეს ცნობილი თანამედროვე პირობებშიც“, არსებითად სსრ კავშირის შემადგენლობიდან საქართველოს გამოყოფისა და განცალკევებულად ყოფნის მოთხოვნად აღიქმება. ასეთი საკითხის საჭევროდ, მთელი მსოფლიოს გასაგონად წამოჭრა კი მხოლოდ და მხოლოდ მთელი ხალხის საქმეა, თვით ქართველი ერის პრეროგატივაა.

კორექტულად და ზომიერად, წინასწარი შეფასების გარეშე დასვა რუსეთ-საქართველოს 1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულების დარღვევის საკითხი ყრილობაზე რესპუბლიკის კომუნისტების ლიდერმა. მისი სიტყვით, „ნამდვილად რომ მივცეთ ძალაუფლება საბჭოებს, დროა ვიცოდეთ, თუ როგორ მკვიდრდებოდა ეს ძალაუფლება საქართველოში 1918-1921 წლებში, სამართლიანი ისტორიული შეფასება მივცეთ ვ, ი. ლენინის მიერ მოწონებული საქართველოსა და საბჭოთა რუსეთს შორის 1920 წელს დადებული ხელშეკრულების დარღვევას, ობიექტურად განვიხილოთ ამ ხელშეკრულების ფუძემდებელი პრინციპები დღევანდელ დღესთან მისადაგებით, ობიექტურად აღვადგინოთ ამ წინააღმდეგობრივი ეპოქის ცნობილ მოღვაწეთა პოლიტიკური პორტრეტები“ („კომუნისტი“, 1989 წლის 9 ივნისი).

საერთოდ, 7 მაისის ხელშეკრულების დარღვევისა და საქართველოს გასაბჭოების შეფასების საკითხის დაყენება სსრ კავშირის სახალხო დეპუტატთა ყრილობაზე დიდმნიშვნელოვან მოვლენად აღიქვეს საქართველოში.

ყრილობიდან სამშობლოში დაბრუნებულმა დეპუტატებმა ყურნალისტებთან შეხვედრისას განაცხადეს, რომ „ჩვენი დეპუტაციის მნიშვნელოვანი მონაპოვარია ყრილობაზე დაყენებული საკითხი: 1921 წლის 25 თებერვალი საქართველოს ანექსიად ჩაითვალოს; რომ 1920 წლის 7 მაისს საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკასა და რუსეთის საბჭოთა რესპუბლიკას შორის დადებული ხელშეკრულების ფუძემდებლურმა პუნქტებმა აღიდგინონ ძალა მომავალი დამოუკიდებელი საქართველოს საკეთილდღეოდ. ყრილობაზე ამ საკითხების დაყენებით დიდი საქმე გაკეთდა, ამ მხრივ ჩვენ უკვე გვაქვს ერთი წინგადადგმული ნაბიჯი, იგივე მიზნისკენ მსწრაფ ბალტიისპირელებთან შედარებით — ჩვენ მიერ დაყენებული საკითხი ყრილობის დოკუმენტებში დაფიქსირდა, ბალტიისპირელებმა კი საგანგებო კომისია უნდა გაიარონ საკითხის ამ დონემდე მისაყვანად“ (?!); „25 თებერვლის აქტს ასე მოურიდებლად და გარკვევით ანექსიის ფორმულირება მივცეთ — ეს არ უნდა ნიშნავდეს ცოტას“ (თბილისი, 1989 წლის 22 ივნისი).

განსახილველი საკითხი მართლაც უაღრესად მნიშვნელოვანია და ქართველი ხალხის ძირეულ, სასიცოცხლო ინტერესებს შეეხება. მით უფრო ხაზგასმით უნდა ითქვას, რომ პრობლემის გამოწვლილვით შესწავლისა და თავდაპირველად რესპუბლიკურ დონეზე ყოველმხრივი განსჯის გარეშე მისი საკავშირო და მსოფლიო მასშტაბის სამსჯავროზე დიხაბც მოურიდებლად გატანა მაინცდამაინც სანაქებო საქმედ ვერ ჩაითვლება, საკითხი კი ჯეროვნად რომ არ არის შესწავლილი და ჯერჯერობით საერთოდ მოუმზადებელია, ამის თვალსაჩინოდ დამადასტურებელი ფაქტები ყოველდღიურად გვხვდება ჩვენს პრესაში. თუნდაც მარტო ის რაღა ღირს, რომ საქართველოს გასაბჭოებას პრესის მასალების მიხედვით სხვადასხვაგვარი კვალიფიკაცია ეძლევა, როგორცაა, სახელდობრ, ანექსია ანდა „ფარული ანექსია“, ოკუპაცია, ინტერვენცია, პოლიტიკური სისტემის ექსპორტი და ა. შ. ასეთი ვითარებისას, როდესაც საკითხი ჯერ თვითონაც საკმაოდ ვერ ვაგვიაზრებია, ყრილობაზე მისი განხილვის შემთხვევაში ხომ ფართო გასაქანი მიეცემოდათ ჩვენს არცთუ მცირერიცხოვან „კეთილისმყოფელთ“. აკი ერთმა მათგანმა, იმ ავად სახსენებელმა გენერალმა, ყრილობაზე აუგად მოიხსენია ქართველ მომიტინგეთა მოთხოვნა, რომ „1921 წლის 25 თებერვალი ეცნოთ რუსეთის ბოლშევიკურ ძალების მიერ საქართველოს ოკუპაციის დღედ“ (იხ. 1989 წლის 1 ივნისის „იზვესტია“ და „კომუნისტი“). სახელმწიფო ორგანოში, სადაც „აგრესიულად მორჩილი უმრავლესობაა“, მარტოდენ „მოურიდებლად და გარკვევით“ ფორმულირება ვერ გვიშველის, — ვერას გააწყობ, თუკი უცილობელი არგუმენტებით არ იქნები შეიარაღებული.

მისასალმებელია, რომ საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმმა შექმნა რუსეთ-საქართველოს 1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულების დარღვევის პოლიტიკური და სამართლებრივი შეფასების საკითხთა კომისია, რაც მოიწონა რესპუბლიკის კომპარტიის ცენტრალურმა კომიტეტმა. რო-

გორც პრესაში იტყობინებიან, კომისია ინტენსიურად და ერთბაშად რამდენიმე მიმართულებით მუშაობს. რა თქმა უნდა, სათანადო ანგარიში გაეწევა ამ ბოლო დროს ჟურნალ-გაზეთებში გამოქვეყნებულ საყურადღებო მასალებს, რომელნიც გარკვეულწილად წინამდებარე სტატიაშიც აისახა. კომისიის დასკვნაზე იმსჯელებს საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს სესია. ოღონდ საჭირო იქნება, რომ მანამდე კომისიის მუშაობის შედეგებს გაეცნოს ფართო საზოგადოებრიობა.

1921 წლის 25 თებერვლის აქციისა და შემდგომი პერიოდის მოვლენების სამართლებრივ შეფასებაში, ბუნებრივია, სწორედ იურიდიული ნიშნთვისებების განხილვა და ჩამოყალიბება იგულისხმება, რაც შეეხება საქმის ფაქტობრივ მდგომარეობას, იგი სამართლებრივი სტატუსის რეალიზაციის ამა თუ იმ დონის გამომხატველია და ცალკე, საგანგებო შესწავლას საჭიროებს. საკითხისადმი ასეთი მიდგომა, რაღა თქმა უნდა, ეგრეთ წოდებულ ფართულ ანექსიაზედაც ვრცელდება. საერთოდ, უმართებულო იქნებოდა იმის ფიქრი, რომ იურიდიული ფორმა თითქოს სრულიად უმნიშვნელო რამ არის, მთავარი და არსებითი კი ფაქტობრივი მდგომარეობაა. ნათქვამის საილუსტრაციოდ ჩვენს დღევანდელ ვითარებას მივმართოთ. ამჟამად ოფიციალურ დონეზედაც კი აღიარებენ, რომ მოკავშირე რესპუბლიკები ფაქტობრივად არ არიან სუვერენული სახელმწიფოები. მაგრამ ეს გარემოება კი არ ამცირებს, არამედ პირიქით, კიდევ უფრო მკვეთრად წარმოაჩენს მათი კონსტიტუციური სტატუსის უდიდეს მნიშვნელობას. ამის თვალსაჩინო დადასტურებაა ბალტიისპირეთში გაჩაღებული მძლავრი პოლიტიკური მოძრაობა, რომელიც დღეს მოკავშირე რესპუბლიკების სამართლებრივი სტატუსის, მათი სუვერენული უფლებების რეალიზაციის ნიშნით წარიმართება.

საქართველოს გასაბჭოების სხვადასხვა კვალიფიკაციათა შორის უპირატესობა მაინც ანექსიას ეძლევა. უმრავლესობა სწორედ ასეთ შეფასებას ემხრობა, ესე იგი იზიარებს იმ თვალსაზრისს, რომელიც ქართველ დეპუტატთა ჯგუფმა ოფიციალურად წარუდგინა სსრ კავშირის სახალხო დეპუტატთა პირველ ყრილობას. საქართველოს მწერალთა კავშირის 15 ივნისის საერთო კრებამ მიმართა რესპუბლიკის უმაღლეს საბჭოს მოთხოვნით, რომ „ცნობილ იქნას რსფსრ-სა და საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკას შორის 1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულება დარღვეულად რსფსრ-ს მხრიდან და, აქედან გამომდინარე, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა 1921 წლის 25 თებერვალს ანექსირებულად.“ გაზეთ „ლიტერატურული საქართველოს“ ცნობით, ასეთ მოთხოვნებს „მთლიანად იზიარებს თითქმის მთელი საქართველო, ჩვენი საზოგადოებრიობის ყველა ფენა“. კერძოდ, თბილისის ივ. ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ახალგაზრდულ პრეს-კლუბს მიაჩნია, რომ „აუცილებელია რესპუბლიკისა და საკავშირო უმაღლესი სახელმწიფოებრივი ორგანოების წინაშე მთელი პრინციპულობით დაისვას საკითხი 1921 წლის თებერვლის ანექსიის ფაქტის დაგმობის შესახებ“ (იხ. 1989 წლის 16 ივნისის „თბილისი“, 16 და 30 ივნისის „ლიტერატურული საქართველო“).

აქვს თუ არა სამართლებრივი საფუძველი ასეთ მოთხოვნას? ამ კითხვაზე უარყოფითად უნდა ვუპასუხოთ.

საერთაშორისო სამართალში ანექსია ეწოდება ისეთ მართლსაწინააღმდეგო აქციას, როცა მოძალადე სახელმწიფო ძალით შეიერთებს სხვა ქვეყანას, მიიტაცებს მის ტერიტორიას, ანექსიის თვალსაჩინო მაგალითისთვის ცხრას მთას იქით წასვლა როდი გვჭირდება. რუსეთმა XIX საუკუნის დასაწყისში განახორციელა საქართველოს სრული ანექსია, როდესაც შეიერთა იგი, გააუქმა ქართული სახელმწიფოებრიობა და დაამყარა თავისი უშუალო მმართველობა. ამა თუ იმ ქვეყნის ანექსირების დროს მას მთლიანად შთანთქავს ხოლმე მოძალადე სახელმწიფო. საქართველოში ასეთი რამ არ მომხდარა. ქვეყანა რუსეთს არ შეიერთებია და არც ქართული სახელმწიფოებრიობა გაუქმებულა. საქართველო 1921 წლის 25 თებერვლის შემდეგაც ცალკე სახელმწიფოს სახით არსებობდა.

ერთი სიტყვით, საბჭოთა რუსეთს 1921 წლის თებერვალ-მარტში არ განუხორციელებია საქართველოს ანექსია. ხელუხლებლად არა, მაგრამ მაინც შენარჩუნებულ იქნა ეროვნული სახელმწიფოებრიობა, ქვეყნის ტერიტორია და საზღვრები. მაშ, უმართებულოდ უნდა ჩაითვალოს საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ანექსიის დაგმობის მოთხოვნა სსრ კავშირის სახალხო დეპუტატთა ყრილობაზე. ცხადია, რომ საქართველოს ანექსირებულად ცნობის საკითხი, ფართო საზოგადოებრიობის სურვილის მიუხედავად, არც რესპუბლიკის უმაღლესი საბჭოს მომავალ სესიაზე არ უნდა დაისვას. ეს, რა თქმა უნდა, სრულიადაც არ გამორიცხავს რუსეთ-საქართველოს 1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულების დარღვევის საკითხის უმაღლეს სახელმწიფოებრივ დონეზე განხილვასა და 25 თებერვლის აქციის მართებული ოფიციალური შეფასების შესაძლებლობას.

1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულებასთან და, მაშასადამე, საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკასთან საბჭოთა რუსეთის მიმართების გასარკვევად არსებითი მნიშვნელობა აქვს იმას, თუ რა პოზიციაზე იდგა, ერთი მხრივ, ლენინი — მმართველი პარტიის ბელადი და საბჭოთა მთავრობის მეთაური, ხოლო, მეორე მხრივ, სტალინი — ეროვნებათა საქმეების სახალხო კომისარი, რომელიც იმხანად ფაქტობრივად განაგებდა თავისი მშობელი ქვეყნის ბედს.

მოსკოვის მუშათა და გლეხთა საბჭოს პლენუმის სხდომაზე 1921 წლის 28 თებერვალს საერთაშორისო საკითხებზე მსჯელობისას ლენინი შეეხო თურქეთის დელეგაციასთან მოლაპარაკების დაწყებას, „რამდენადმე მაინც მტკიცე ზავის დასაღებად... რაც შეიძლება მეტ დათმობას... ყველა იმ სახელმწიფოს მიმართ, რომელნიც წინათ რუსეთის იმპერიის შემადგენლობაში შედიოდნენ“ და, ბოლოს, კავკასიას, სადაც „ამ ბოლო დროს დიდი მასშტაბის ამბები მოხდა“. კერძოდ, საქართველოსა და სომხეთს შორის მდებარე ნეიტრალურ ზონაში, ლენინის სიტყვით, „თებერვლის დამდეგს იფეთქა საშინელმა აჯანყებამ, რომელიც საოცარი სისწრაფით გავრცელდა“; მასში მონაწილეობდა „რუსეთის ჯარების გარკვეული ნაწილიც“ (თანამედროვე ტერმინოლოგიით — „შეზღუდული კონტიგენტი“) და, ყოველივე ამის შედეგად, „თბილისში... საბჭოთა ხელისუფლება აღმოჩნდა“. მოვლენათა ასეთი სწრაფი განვითარება, ლენინის თქმით რუსეთ-საქართველოს ხელშეკრულების არარსებობამ (!) განაპირობა. „ჩვენ რომ საქართველოსთან სამშვიდობო ხელშეკრულება გვეკონოდა, — განაცხადა მან, — ჩვენ რაც შეიძლება უფრო მეტ

ხანს უნდა გაგვეჭიანურებინა საქმე“ (ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 32, გვ. 172-173).

შეიძლება ვაცმა იფიქროს, რომ მძიმე ავადმყოფობამ და უკიდურესად დაძაბულმა პარტიულ-სახელმწიფოებრივმა საქმიანობამ ლენინს საერთოდ გადააიწყა საქართველოსთან დადებული ხელშეკრულება (ასეთი ვითარებისას მის გარშემო მყოფი ქართული წარმოშობის დიდმოხელენი შესხენებისათვის, რალა თქმა უნდა, თავს არ გამოიდებდნენ). მაგრამ ეს, ცხადია ასე არ იყო. ლენინს სურდა, რომ როგორმე გაემართლებინა საქართველოში შეჭრა, რასაც საბჭოთა ხელმძღვანელობა საგანგებოდ ამზადებდა და, რაოდენ საკვირველიც არ უნდა იყოს, უცხოისთანაც კი აღარ მალავდა.

1920 წლის 14 აგვისტოს ლენინს თურქეთის დელეგაციის მიღებისას განუცხადებია: „უეჭველია ის ფაქტი, რომ უახლოეს დროში მოიძებნება მიზეზი სომხეთსა და საქართველოში ჩვენი შესვლისა“. ამასთან დაკავშირებით ხსენებული დელეგაციის ერთ-ერთი წევრი, რომელიც 1921 წლის იანვრის ბოლოს თბილისიდან ბაქოში ჩავიდა, პირდაპირ წერს: „ჩვენი ყურადღება წითელი არმიის ნაწილების კონცენტრაციამ მიიპყრო, ეს იმის მაჩვენებელი იყო, რომ სულ ახლო მომავალში ისინი საქართველოში შეიჭრებოდნენ“ („ლიტერატურული საქართველო“, 1989, № 27, გვ. 12).

ეტყობა, საბჭოთა რუსეთის პარტიულ-სახელმწიფო და სამხედრო ხელმძღვანელობას ადრევე „გარდაუწყვეტია ბედი ქართლისა“.

ვაცმა რომ თქვას, რუსეთის მე-11 არმიის შეჭრა საქართველოში არც ეწინააღმდეგებოდა პარტიის იმდროინდელ ეროვნულ პოლიტიკას, ასეთი სამხედრო „დახმარება“ დაასაბუთა და გაამართლა სტალინმა რკპ (ბ) XII ყრილობაზე. მან მოიშველია მარქსისა და ლენინის დებულება „მუშათა საკითხთან“ შედარებით ეროვნული საკითხის დაქვემდებარებული მნიშვნელობის შესახებ და აღნიშნა: კომუნისტებმა, მართალია, არ უნდა აწყენინონ ნაციონალებს, მაგრამ ერთა თვითგამორკვევის უფლება არ შეიძლება იყოს და არც უნდა იყოს დაბრკოლება იმ საქმისათვის, რომ მუშათა კლასმა განახორციელოს თავისი დიქტატურის უფლება. „ასე იყო საქმე, მაგალითად, 1920 წელს, — თქვა სტალინმა, — როდესაც ჩვენ, მუშათა კლასის ძალაუფლების დაცვის ინტერესებისათვის, იძულებული გახდით წავსულიყავით ვარშავაზე“ (ი. სტალინი, თხზ., ტ.5, გვ. 292-294). ზუსტად ასევე, „რევოლუციისათვის კავკასიის დიდი მნიშვნელობის“ გათვალისწინებით „წავიდა“ მე-11 არმია ბაქოზე, ერევანსა და თბილისზე, ასე, ინტერნაციონალური მოვალეობის მოხდის მოტივით „მართლდება“ მარქსიზმ-ლენინიზმის პოზიციებიდან სამხედრო ჩარევა სხვა ქვეყნის საქმეში. ამ ტენდენციის ბოლოდროინდელ გამოვლინებად „საბჭოთა ჯარების შეზღუდული კონტიგენტის“ ქაბულზე „წასვლა“ წარმოგვიდგება.

ოქტომბრის რევოლუციამდე ცოტა ხნით ადრე, სანამ საქმე საქმეზე მიდგებოდა და ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი მშენებლობა ბოლშევიკების თავში საცემ პრაქტიკულ პრობლემად იქცეოდა, სტალინი მტკიცედ მოითხოვდა რუსეთის დროებითი მთავრობისაგან, რომ იმპერიაში შემავალ ხალხებს დაუყოვნებლივ მისცემოდათ შესაძლებლობა თავიანთ დამფუძნებელ კრებებზე განესაზღვრათ საკუთარი პოლიტიკური წესწყობილების ფორმები. მაშინ იგი წერდა, რომ არავის არა აქვს უფლება ძალდატანებით ჩაერიოს ერების საშინაო ცხოვრებაში და ძალით „გაასწოროს“ მათი შეცდომე-

ბი. ერები სრულუფლებიანი არიან თავიანთი საშინაო ცხოვრების საქმეებში, და მათ უფლება აქვთ თავიანთი სურვილისამებრ მოაწყონ საკუთარი ცხოვრება“ (თხზ. ტ. 3, გვ. 236). 1920 წლისათვის კი სტალინი, მისივე სიტყვით, გადაჭრით უკუაგდებდა „რუსეთისაგან განაპირა მხარეების გამოყოფის მოთხოვნას, როგორც კონტრარევოლუციურ წამოწყებას“. სამაგიეროდ „ჩვენ, — გულობოწყალედ ამბობდა იგი, — ანტანტისაგან ინდოეთის, არაბეთის, ეგვიპტის, მაროკოს და სხვა კოლონიების გამოყოფის მომხრენი ვართ“ (ტ. 4, გვ. 405-406).

ყურადღებას იქცევს სტალინის შეურაცხმყოფელი დამოკიდებულება საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკისადმი. მაგრამ ისიც უნდა ითქვას, რომ სტალინი მარტო საქართველოს მიმართ როდი იყო ასე განწყობილი. მის იდეალს წარმოადგენდა ახლებურად ორგანიზებული „ერთიანი და განუყოფელი“ რუსეთის ზემძლავრი სახელმწიფო. ამიტომაც ვერ ურიგდებოდა და აგდებულადაც უყურებდა „ხალხთა საპყრობილიდან“ თავდაღწეული ერების დამოუკიდებლობას. საბჭოთა ხელისუფლების ეროვნული პოლიტიკისადმი მიძღვნილ სტატიაში 1920 წლის 10 ოქტომბერს იგი წერდა: „ეგრეთწოდებული დამოუკიდებელი საქართველოს, სომხეთის, პოლონეთის, ფინეთისა და სხვ. ეგრეთწოდებული დამოუკიდებლობა მხოლოდ მაცდური მოჩვენებაა, რომელიც ფარავს ამ, უკაცრავად პასუხია, სახელმწიფოების სრულ დამოუკიდებლობას იმპერიალისტთა ამა თუ იმ ჯგუფისაგან“ (ტ. 4, გვ. 384-385). მოგვიანებით, 1920 წლის ოქტომბრის ბოლოს, გაზეთ „პრავედის“ თანამშრომელთან საუბრისას სტალინიმა განაცხადა, რომ II ინტერნაციონალის გახრწნილმა ბელადმა ბ-ნა კაუტცკიმ... თავშესაფარი ჰპოვა დამყაყებულ... საქართველოში, გაკოტრებულ ქართველ სოციალ-მედუქნებთან“. მან, ამასთანავე, თვალბედითი წინასწარმეტყველებით(!) დასძინა, რომ „ეს საქართველო ამჟამად თავისი სიცოცხლის უკანასკნელ დღეებს ითვლის“ (იხ. იქვე, გვ. 447).

ასეთი „დიპლომატიური ეტიკეტი“ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მიმართ სრულიად დაუშვებელი იყო იმ სახელმწიფოს ეროვნებათა საქმეების უწყების ხელმძღვანელის მხრივ, რომელსაც ეს პატარა ქვეყანა, თავისი უმაღლური შვილებისაგან აგრე-რიგად შეგინებული და განწირული, საერთაშორისო ხელშეკრულებით უკავშირდებოდა. მდგომარეობას კიდევ უფრო ამძიმებდა ის გარემოება, რომ საბჭოთა რუსეთის მთავრობის წევრის დიპლომატიური უხამსობანი ქვეყნის მმართველი პარტიის ცენტრალურ ბეჭდვით ორგანოში — გაზეთ „პრავდაში“ გამოქვეყნდა.

ყოველივე ეს ნიშნავდა დამოუკიდებელი ქვეყნის სუვერენული უფლებების ხელყოფას, 1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულების იმ უმნიშვნელოვანესი პირობის უნეშ დარღვევას, რომ „რუსეთი ვალდებულად ხდის თავს ხელი აიღოს საქართველოს შინაურ საქმეებში ჩარევაზე“ (მუხ. 2).

სტალინის გამოსვლები, რაღა თქმა უნდა, სრულიადაც არ წარმოადგენდა შემთხვევით მოვლენას, ეს იყო წინასწარგანზრახული აქცია, 25 თებერვლის აქტის იდეოლოგიურად მომზადების მნიშვნელოვანი ეტაპი.

მაინც რა იურიდიული შეფასება უნდა მიეცეს იმას, რაც საქართველოში 1921 წლის თებერვალ-მარტში მოხდა და სიმბოლურად 25 თებერვლის აქტით — დემოკრატიული რესპუბლიკის დამხობითა და საბჭოთა წყობილების დამყარებით გამოიხატება?

უპირველეს ყოვლისა, ეს იყო აგრესია. ესაა განსახილველი მოვლენა ყველაზე უფრო ზოგადი სამართლებრივი კვალიფიკაცია.

აგრესია ეტიმოლოგიურად, სიტყვის წარმომავლობის მიხედვით, თავდასხმას ნიშნავს. აგრესიის არსის შეცნობის, მოვლენის ისტორიული ფესვების ძიების თვალსაზრისით საყურადღებოა, რომ რომის სამართლის ცნობილ წყაროებში — დიგესტებსა და იუსტინიანეს კოდექსში (VI საუკუნე) „აგრესორი“ მძარცველსა და მკვლელს აღნიშნავდა. ამ მნიშვნელობით ძველ ქართულ სამართალში ტერმინი „მეკობრე“ იხმარებოდა.

აგრესიის თანამედროვე იურიდიული შინაარსი გულისხმობს საერთაშორისო სამართალთან შეუთავსებელ ნებისმიერ ძალადობას, რასაც სახელმწიფო მიმართავს სხვა სახელმწიფოს სუვერენიტეტის, ტერიტორიული მთლიანობისა თუ პოლიტიკური დამოუკიდებლობის წინააღმდეგ.

უტყუარი ისტორიული მასალებით დასტურდება, რომ 1921 წლის 25 თებერვლის აქტი იყო უმნიშვნელოვანესი საერთაშორისო-სამართლებრივი ნორმების დარღვევა, გულდასმით მომზადებული და წინასწარ შემუშავებული გეგმის მიხედვით განხორციელებული აგრესია. მაგრამ ასეთ შეფასებაზე შეჩერება არამც და არამც არ შეიძლება. იგი მეტისმეტად ზოგადია და მაშასადამე, დასაკონკრეტებელია. უფრო ზუსტად თუ ვიტყვით, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის წინააღმდეგ განხორციელდა პირდაპირი აგრესია. ეს იყო აგრესიის ყველაზე უფრო საშიში ფორმა — შეიარაღებული თავდასხმა (შეიარაღებული აგრესია).

პირდაპირი აგრესიის აქტით საბჭოთა მთავრობამ ცალმხრივად, თანაც უხეშად დაარღვია და მოშალა რუსეთ-საქართველოს 1920 წლის 7 მაისის საზავო ხელშეკრულება. რუსეთის ჯარების შემოჭრა საქართველოში ყოველგვარი საერთაშორისო ნორმების ფაქტობრივი დარღვევით განხორციელდა.

სამხედრო ძალის უკანონო გამოყენება, ერთი სახელმწიფოს შეიარაღებული თავდასხმა სხვა სახელმწიფოზე მშვიდობისა და კაცობრიობის უშიშროების წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულია. სწორედ კაცობრიობის საწინააღმდეგო უმძიმეს დანაშაულად გამოაცხადა აგრესია თვით საბჭოთა სახელმწიფოს პირველმა საგარეო-პოლიტიკურმა აქტმა — 1917 წლის 26 ოქტომბრის (8 ნოემბრის) დეკრეტმა ზავის შესახებ, ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ შეიარაღებული აგრესიის აქტის გამართლება რაიმე პოლიტიკური, ეკონომიკური, სამხედრო თუ სხვა მოსაზრებით დაუშვებელია.

აგრესიის შედარებით სრულყოფილი ცნება თანამედროვე საერთაშორისო სამართალში ჩამოყალიბდა. ეს გარემოება როდი გამორიცხავს მის მისადაგებას საქართველოში 1921 წლის თებერვალ-მარტში დატრიალებული მოვლენებისადმი. საქმე ისაა, რომ აგრესიის საერთაშორისო დაგმობის იდეა იმ დროისათვის უკვე საკმაოდ ღრმად ფესვგადგმული იყო.

თავდაპირველად აგრესიის აკრძალვის იდეა უმნიშვნელოვანესი საერთაშორისო-სამართლებრივი პრინციპის სახით წამოიჭრა და ჩამოყალიბდა 1917 წლის ზემოხსენებულ ლენინისეულ დეკრეტში ზავის შესახებ. რაც მთავარია, აგრესიის დაგმობა აისახა ერთა ლიგის წესდებაში. ამასთანავე, ეს წესდება შევიდა პარიზის 1919-1920 წლების კონფერენციის მიერ შემუშავებულ საზავო ხელშეკრულებებში, რომლებითაც ოფიციალურად დასრულდა პირველი მსოფლიო ომი (ვერსალის 1919 წლის საზავო ხელშეკრულება და სხვ.)

სხვათა შორის, საბჭოური თვალსაზრისი ერთა ლიგის „ანტისაბჭოთა ხაზის“ ერთ-ერთ გამოვლინებად მიიჩნევის ამ საერთაშორისო ორგანიზაციის ჩარევას „საქართველოს საკითხში“ მის გასაბჭოებასთან დაკავშირებით.

უნდა ითქვას, რომ რუსეთის მხრიდან საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის წინააღმდეგ, მისი არსებობის მთელ პერიოდში, არაპირდაპირი აგრესიის აქტებიც ხორციელდებოდა. ასეთი იყო, სახელდობრ, ძირგამომხრელი საქმიანობის წაქეზება, სამოქალაქო ომის გაჩაღებისა და შინაგანი გადატრიალებისათვის ხელის შეწყობა, აქისიცი აღსანიშნავია, რომ 1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულება შეიცავდა რუსეთის ერთ იმთავითვე არარეალურ ვალდებულებას, ხელშეკრულების მე-6 მუხლის მიხედვით, „რუსეთი ვალდებულია არ მისცეს უფლება მის ტერიტორიაზე ყოფნისა და მოქმედების... იმ ჯგუფებსა და ორგანიზაციებს, რომელთაც თავის მიზნად საქართველოს მთავრობის დამხობა ექნება დასახული“, ამ ვალდებულებას საბჭოთა რუსეთი, ცხადია, არავითარ შემთხვევაში არ შეასრულებდა დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობის დაუძინებელი მტრის, მისი დამხობის მოწადინე და ყოველნაირად მეცადინე ორგანიზაციის — საქართველოს კომპარტიის მიმართ, რომელიც რკპ (ბ) შემადგენელ და განუყოფელ ნაწილს წარმოადგენდა.

ყველაზე ცუდი მაინც ის იყო, რომ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა გახდა პირდაპირი ანუ შეიარაღებული აგრესიის ობიექტი.

საკმარისად, ამომწურავად ასეთი შეფასებაც ვერ ჩაითვლება, ამასთან ერთად უნდა აღინიშნოს აგრეთვე ისიც, რომ რუსეთმა მოახდინა საქართველოს სამხედრო ოკუპაცია — თავისი შეიარაღებული ძალებით დაიკავა დემოკრატიული რესპუბლიკის ტერიტორია.

სამხედრო აქცია, უსამართლო ომი საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის წინააღმდეგ ჯერ კიდევ 1920 წლის მაისის პირველ რიცხვებში დაიწყო — სწორედ იმ დღეებში, როდესაც ორ ქვეყანას შორის სამშვიდობო მოლაპარაკება მიმდინარეობდა, გ. ორჯონიკიძე ამ დროს ერთ-ორ კვირაში იმედოვნებდა თბილისის აღებას, მაგრამ მაშინ საქმე კეთილად დამთავრდა. ლენინი, ნ. უორდანიას სიტყვით, „ევროპის სკანდალს მოერიდა და გადასწყვიტა ხელშეკრულების დადება“ („კომუნისტი“, 1989 წლის 30 ივლისი).

თუმცაღა, მალე გამოიჩვენა, რომ ეს იყო „ლენინური შესვენება“ (გ. ორჯონიკიძე). 1921 წლის დასაწყისში საბჭოთა ხელმძღვანელობამ დაჩქარებულად დაიწყო საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის საწინააღმდეგო სამხედრო აქციის საგულდაგულოდ მომზადება და გეგმაზომიერად განხორციელება.

„საქართველოს საკითხს“ მსვლელობა მიეცა რსფსრ-ის საგარეო საქმეთა სახალხო კომისრის გ. ჩიჩერინის 1921 წლის 20 იანვრის „მამხილებელი“ წერილის საფუძველზე, ჩიჩერინი ლენინს სთავაზობდა „გათავხედებული“ საქართველოს გასაბჭოებას სამხედრო ჩარევის მეშვეობით. 24 იანვარს სტალინმა კატეგორიულად მიმართა რკპ (ბ) ცენტრალური კომიტეტის წევრებს დაუყოვნებლივ მოეწონებინათ „ჩიჩერინის ხაზი“ და დირექტივა მიეცათ ორჯონიკიძისათვის, რათა მას მოემზადებინა მემამოხეთა გამოსვლები „საქართველოს გარკვეულ რაიონებში“. ლენინმაც საქმის სწრაფად წარმართვა მოითხოვა და შეადგინა სათანადო რეზოლუციის პროექტი, რომელიც 26 იანვარს დაადასტურა პარტიის ცენტრალური კომიტეტის პლენუმმა, ამ ლენინისე-

ული დოკუმენტის დანიშნულება იყო საქართველოსთან წარმატებული ომის უზრუნველყოფა. 28 იანვარს სტალინმა უდებეშა ორჯონიკიძეს ცეკას „გადაწყვეტილება გასწიოს მოსამზადებელი მუშაობა“, რათა საქართველოს განხორციელდეს „სამხედრო ჩარევა და საქართველოს ოკუპაცია“ (ამ საკითხთან დაკავშირებით იხ. ვ. ი. ლენინის თხზ. 42-ე ტომის 289-290 გვ, 1989 წლის 27 ივნისის „ზარია ვოსტოკა“, 10 ივნისის, 1 და 11 აგვისტოს „კომუნისტი“).

ცოტა ხნის შემდეგ, 14 და 15 თებერვალს, ცეკას პოლიტიბურომ დაამტკიცა რუსეთის მე-11 არმიის სამხედრო-რევოლუციური საბჭოსადმი მიმართული ორი ლენინისეული დებეშა, რომლებითაც სარდლობას ნება დაერთო აქტიურად დაეჭირა მხარი ვითომდა საქართველოში დაწყებული „აჯანყებისათვის“ და ეგრეთწოდებული ნეიტრალური ზონის (სომხეთ-საქართველოს საზღვარზე მდებარე სოფელ ლორეს) უშიშროების უზრუნველსაყოფად (!) დაეკავებინა, აეღო თბილისი „საერთაშორისო ნორმების დაცვით“. ფაქტობრივად ეს ნიშნავდა პირდაპირი აგრესიის, სამხედრო ოკუპაციის სანქციონირებას. ვ. ი. ლენინმა, განათლებით იურისტმა, ცხადია, კარგად იცოდა, რომ შეუძლებელია ერთი სახელმწიფოს ჯარმა საერთაშორისო-სამართლებრივი ნორმების დაცვით თვითნებურად აიღოს ამ სახელმწიფოსთან სამშვიდობო ხელშეკრულებით დაკავშირებული მეორე დამოუკიდებელი, სუვერენული სახელმწიფოს დედაქალაქი. ეტყობა, ამიტომაც იყო, რომ ლენინს 14 თებერვლის ზემოაღნიშნულ დებეშაზე მიუწერია: „...უმჯობესია შეინახოთ არქისაიდუმლოდ 2-3 თვით“. ნიშანდობლივია ისიც, რომ ხსენებული დებეშები პირველად მხოლოდ 1965 წელს (ესე იგი პოლიტიბუროს სხდომაზე მათი დამტკიცებიდან 44 წლის შემდეგ) გამოქვეყნდა.

ასე ამოძრავდა უზარმაზარი სახელმწიფოს ზემოქაღვრი პარტიულ-ადმინისტრაციული აპარატი და სამხედრო მანქანა პატარა ქვეყნის ახლად ფეხადგმული დემოკრატიული რესპუბლიკის წინააღმდეგ.

კავკასიის სამხედრო-რევოლუციური საბჭოს თავმჯდომარემ გ. ორჯონიკიძემ თადარიგი ადრევე დაიჭირა. მისი დავალების შესაბამისად რუსეთის მე-11 არმიის სარდალმა ჰეკერმა ჯერ კიდევ 1920 წლის 18 დეკემბერს მოამზადა საიდუმლო მოხსენება, „თუ რა პირობებში უნდა მოხდეს საქართველოში შეჭრა და რა უნდა იქნეს მხედველობაში მიღებული ამისათვის“ („სამშობლო“, 1989 წლის ივლისი, № 18).

ჰეკერმა ყოველმხრივ გააანალიზა „საქართველოს ოკუპაციის პრობლემა“, გაითვალისწინა საერთაშორისო ფაქტორი (მიუთითა, რომ აუცილებელია „შეინახება თურქეთის სარდლობასთან“, რადგან თურქებთან ურთიერთობის წინასწარი მოგვარების გარეშე საშიშად მიიჩნია „საქართველოს წინააღმდეგ სამხედრო ოპერაციების დაწყება“), დაგეგმა სამხედრო ძალების თავმოყრა და განლაგება, ჯარების მომარაგების მოგვარება „საქართველოზე თავდასხმის“ დაწყებამდე („თბილისზე ლაშქრობის დროს ჯარის მომარაგებას გზაზე შეუძლია გამოიწვიოს პროტესტები მოსახლეობისა, რომელიც მტრულადაა განწყობილი წითელი არმიის მიმართ“), სარდალს ძალზე აწუხებდა ზურგის ვითარება („კატეგორიულად ვაცხადებ, რომ ზურგი არ შემოძლია უშიშრად ჩავთვალო“). ცხადია, იგი ანგარიშს უწევდა ქართული სამხედრო ძალების მდგო-

მარეობას („ქართულ ჯარებს შეუძლიათ წინააღმდეგობა, განსაკუთრებით თუ თავიდანვე ჩვენ ინიციატივა წავგვრთვა“).

საქართველოზე შეტევა. — მოახსენებდა რუსეთის არმიის სარდალი ჰეკერი ქართველ ორჯონიკიძეს. — „უნდა მოხდეს მხოლოდ და მხოლოდ კარგი მომზადების შემდეგ, რათა სასწრაფოდ მოვეუთავოთ ხელი თბილისის ხალხს“ (თუ ასე არ მოხდება. „მაშინ უნდა მოველოდეთ იმას, რომ ომი საქართველოს წინააღმდეგ მიიღებს ხანგრძლივ ხასიათს“). ჰეკერი ღრმად იყო დარწმუნებული, რომ „ამ პირობების და ჯარის ერთეულთა სიმტკიცის შემთხვევაში... კამპანია საქართველოს წინააღმდეგ შეიძლება მოთავდეს ექვსი კვირის განმავლობაში.“

ასე დაიგეგმა რუსეთის ჯარების შეჭრა საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში. ეს იყო პირდაპირი აგრესიის უშუალო მომზადება. მალე რუსეთის არმია თავს დაესხა საქართველოს და, ამრიგად, აგრესიის აქტი პრაქტიკულადაც განხორციელდა.

საბჭოთა ჯარების 1921 წლის თებერვალ-მარტის ოპერაციები საქართველოს წინააღმდეგ შესწავლილია რუსულ სპეციალურ (სამხედრო-ისტორიულ) ლიტერატურაში. განხილულია სამხედრო ოპერაციების გეგმები, გაანალიზებულია მათი ღირსება-ნაკლოვანებანი და კორექტივები ომის მსვლელობის დროს. ასე მაგალითად, ჯარის ნაწილებისადმი 17 თებერვლის ბრძანების მიხედვით თბილისი 19 თებერვალს უნდა აეღოთ. მაგრამ თბილისის მისადგომებთან საბჭოთა ჯარი შეუპოვარ წინააღმდეგობას წააწყდა. ქართველთა ჯავშანმატარებლებს ძალზე შეუვიწროებიათ მტრის არტილერია. მათი ორი თვითმფრინავი წარმატებით ბომბავდა საბჭოთა ნაწილებს. მტრის 58-ე ბრიგადამ 19 თებერვალს იაღლუჯის მიდამოებში 530 კაცი დაიკარგა. ასე რომ, თბილისზე ელვისებური შეტევა ჩაიშალა. 21 თებერვლის ბრძანების საფუძველზე მოხდა საბჭოთა ჯარების გადაჯგუფება. მათ 24 თებერვალს კვლავ შეუტიეს თბილისს. ბრძოლაში ჩაერთო ავიაცია, ტანკები და საქართველოს დედაქალაქიც დაეცა.

საქართველოს დამარცხება ამ უთანასწორო ომში, ცხადია, მოსალოდნელი იყო. დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობის 1921 წლის აპრილის განცხადებაში აღნიშნულია, რომ „საქართველოს ყოველ მხრიდან შემოესიენ რუსეთის ჯარები, კერძოდ, მე-11 არმია, შემდეგ კი მე-8, მე-9 და მე-13 არმიები, და აგრეთვე ბუდიონის და ელობას კავალერიის ნაწილები... სამხედრო ტექნიკას და მასალას მოკლებული, უმოკავშირეოდ, თავის ბედის ანაბარად მიტოვებული საქართველო, რომელიც არსაიდან დახმარებას არ მოელოდა, ხანგრძლივად ვერ გაუძლებდა დიდ რუსეთს“.

მართლაც, აგრესია, უსამართლო ომი საქართველოს სრული ოკუპაციით დასრულდა.

ახლა ვიკითხოთ, თუ რა მიზნით განხორციელდა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სამხედრო ოკუპაცია, რა ამოძრავებდა საბჭოთა რუსეთს? პასუხი ცხადზე უცხადესია. საქართველოს გეოგრაფიული მდებარეობის, მისი სტრატეგიული მნიშვნელობისა და ეკონომიკურ შესაძლებლობათა გათვალისწინებით რუსეთი ყოველნაირად ცდილობდა გასაბჭოების გზით თავის ორბიტაში მოექცია იგი. ასეთ შემთხვევაში, ჩვეულებრივ, რევოლუციის ექსპორტზე ლაპარაკობენ ხოლმე, მაგრამ საქართველოს იმდროინდელ ვითარე-

ბაში რევოლუციის პროვოცირება ვერა და ვერ მოხერხდა. ასე რომ, საქართველოში რუსეთის მხრივ პირდაპირ საბჭოთა წესწყობილების ექსპორტირება განხორციელდება.

სამხედრო ოკუპაციის ზემოხსენებულ მიზანდანიშნულებასთან დაკავშირებით 25 თებერვლის აქტის სამართლებრივი შეფასების კიდევ ერთი მხარე გამოიკვეთა.

საბჭოთა წესწყობილების ექსპორტირება რსფსრ-ის მხრიდან მოასწავებდა ძალმომრეობით ჩარევას საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის საშინაო საქმეებში. ამას კი საერთაშორისო სამართალში ინტერვენცია ეწოდება. მაშასადამე, საბჭოთა წესწყობილების ექსპორტირება, რაც რუსეთის ფედერაციამ საქართველოში 1921 წლის თებერვალში განახორციელა, ქვეყნის საშინაო საქმეებში ჩარევას ანუ ინტერვენციას წარმოადგენდა.

ამგვარად, საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკასთან მიმართებით რუსეთის ფედერაციამ უგულვებელყო სხვა სახელმწიფოს საშინაო საქმეებში ჩაურევლობის პრინციპი, რომელიც ჯერ კიდევ საფრანგეთის დიდმა რევოლუციამ ჩამოაყალიბა და შემდგომში ცივილიზებულ საერთაშორისო ურთიერთობათა ერთ-ერთ ძირითად ფაქტორად იქცა. ამ პრინციპის განმსაზღვრელი მნიშვნელობა დაადასტურა გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალური ასამბლეის 1965 წლის 21 დეკემბრის „დეკლარაციამ სახელმწიფოთა საშინაო საქმეებში ჩარევის დაუშვებლობის, მათი დამოუკიდებლობისა და სუვერენიტეტის დაცვის შესახებ“. დეკლარაციით აღიარებულია, რომ „ყოველ სახელმწიფოს აქვს ხელშეუვალი უფლება აირჩიოს თავისი პოლიტიკური, ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული სისტემა სხვა რომელიმე სახელმწიფოს მხრივ ამა თუ იმ ფორმით ჩარევის გარეშე“ (მუხ. 5).

ინტერვენციას კრძალავს საერთაშორისო სამართალი. ერთი სახელმწიფოს ჩარევა მეორის საშინაო საქმეებში საერთაშორისო დელიქტად არის მიჩნეული. ინტერვენცია ხელყოფს სახელმწიფოს სუვერენიტეტს. იგი დაუშვებელი და გაუმართლებელია.

ამასთანავე, ცნობილია ეგრეთ წოდებული „დასაშვები“ ინტერვენციის თეორია. იგი შესაძლებლად მიიჩნევენ ინტერვენციას ცალკეულ შემთხვევებში, გამამართლებელი პირობების არსებობის დროს. უნდა ითქვას, რომ ასეთი „სამართლებრივი“ საფუძვლის არსებობისა და საქართველოში ინტერვენციის გამართლების ილუზიის შექმნას რუსეთის ოფიციალური პირები და სათანადო ორგანოებიც ცდილობდნენ. სახელდობრ, ომის მომზადებასთან დაკავშირებით ლენინი მოითხოვდა აღენიშნათ, რომ „საქართველო საშინლად გათავხედდა“; სისტემატურად უნდა შეეკრიბათ მასალები იმის საჩვენებლად, რომ საქართველო ვითომდა არღვევდა 7 მაისის ხელშეკრულების პირობებს.

სწორედ „მამხილებელი“ მასალების მოპოვების მიზნით მიუთითა ლენინმა 1921 წლის 26 იანვარს რსფსრ-ის საგარეო საქმეთა სახალხო კომისარიატს, რომ მან საქართველოსაგან გამომწვევად — „უფრო დაყინებით მოითხოვოს სომხეთში სურსათ-სანოვავის გატარება“. მართლაც, ერთი თვის შემდეგ (28 თებერვალს) ლენინმა რუსეთის ჯარების საქართველოში შეჭრის გასამართლებლად იმ გარემოებაზედაც მიუთითა, რომ „ქართველი მენშევიკების ხელში იყო

სომეხი გლეხობის სურსათის გასაღები — საერთო რკინიგზა. არავის არ ეყოფა მოთმინება წაიკითხოს ის დებუშები, განცხადებანი და პროტესტები, რომლებითაც ჩვენ მივმართავდით საქართველოს ამის გამო“ (იხ. ვ. ი. ლენინი, თზ., ტ. 32, გვ. 176. ტ. 42, გვ. 289). ასეთივე ხელოვნურ საბაბს წარმოადგენდა აგრეთვე აჯანყება ლორეს ნეიტრალურ ზონაში. უხერხულიც კია იმაზე სერიოზულად მსჯელობა, რომ ამ ეგრეთ წოდებული „აჯანყების“ მონაწილეთა დასაცავად სამხედრო მოსაზრებით აუცილებელი იყო თბილისის დაკავება, მისი აღება მე-11 არმიის მიერ. არადა, სწორედ ასეა ნათქვამი რკპ (ბ) ცეკას პოლიტბიუროს 1921 წლის 14-15 თებერვლის დებუშებში, რომლებიც ხსენებული არმიის სამხედრო-რევოლუციურ საბჭოს გაეგზავნა.

ვერც საქართველოს რევოლუციური კომიტეტის თხოვნა-მიმართვა ლენინისადმი აჯანყებულთათვის დაწმარების აღმოჩენის თაობაზე ვერ ჩაითვლება მართლზომიერ აქტად და რუსეთის ჯარების საქართველოში შემოჭრის სამართლებრივ საფუძვლად თუნდაც იმ უბრალო და აწ აბსოლუტურად უდავო მიზეზის გამო, რომ იმ დროს საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში საყოველთაო სამოქალაქო მშვიდობიანობა სუფევდა და სინამდვილეში არავითარი აჯანყება არ ყოფილა.

საბჭოთა მხარე ხშირად უჩიოდა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობას 7 მაისის ხელშეკრულების დარღვევას. მაგრამ ნიშანდობლივია, რომ მას საქართველოზე შეიარაღებული თავდასხმის დროს ასეთი მოტივი არ წამოუყენებია. რაც ხსენებული ბრალდების უსაფძვლობის მაჩვენებელია, ამასთან, საქართველოს კიდევ რომ დაერღვია ხელშეკრულების რომელიმე პირობა, ეს სრულიადაც არ იძლეოდა დამოუკიდებელ ქვეყანაში ლაშქრით შესევისა და მისი ოკუპაციის უფლებას. საყოველთაოდ აღიარებული სამართლებრივი პრინციპი ისეთია, რომ საერთაშორისო ხელშეკრულების შესრულების თაობაზე წამოჭრილი ყველა დავა უნდა განიხილებოდეს მშვიდობიანი გზით (არბიტრაჟი, სასამართლო, შემთანხმებელი კომისია).

ასე რომ, რუსეთის ფედერაციის ჯარების შემოჭრა საქართველოში დემოკრატიული რესპუბლიკის დამხობისა და საბჭოთა წესწყობილების დამყარების მიზნით არამართლზომიერი, საერთაშორისო სამართლით დასაგმობი აქტია, დაუფარავი ინტერვენციაა, მისი გამართლებისა და მართლზომიერების მტკიცების ყოველგვარი ცდა ეგრეთ წოდებული „დასაშვები“ ინტერვენციის, ამ რეაქციული და საერთაშორისო სამართლის ნორმებთან შეუთავსებელი თეორიის ერთგვარ გამოვლინებად წარმოგვიდგება.

რუსეთმა საქართველოს ტერიტორიაზე სამხედრო ძალის შეყვანითა და ამ გზით ქვეყნის საშინაო საქმეებში ჩარევით განაზოციელა ინტერვენციის ყველაზე უფრო აშკარა და საშიში სახეობა — შეიარაღებული ინტერვენცია. ასეთი ინტერვენცია კი აგრესიად არის მიჩნეული. სახელმწიფოთა საშინაო საქმეებში ჩარევის დაუშვებლობის, მათი დამოუკიდებლობისა და სუვერენიტეტის დაცვის თაობაზე მიღებულ ზემოხსენებულ დეკლარაციაში პირდაპირაა აღნიშნული, რომ „შეიარაღებული ჩარევა აგრესიის სინონიმია“.

მოკლედ რომ ვთქვათ, შეიარაღებულ ინტერვენციას მოიცავს, ფარავს აგრესიის ცნება. ამის მიუხედავად, ინტერვენციის სპეციფიკის გათვალისწინებით, მაინც მიზანშეწონილია პირდაპირი აგრესიის გვერდით მისი ცალკე, და-

მოუკიდებელ ნიშნად გამოყოფა 1921 წლის 25 თებერვლის აქტის სამართლებრივ შეფასებაში.

ყოველივე ზემოთქმულის გათვალისწინებით შეიძლება დავასკვნათ, რომ რუსეთის ფედერაციამ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მიმართ 1921 წლის თებერვალ-მარტში განახორციელა პირდაპირი აგრესია შეიარაღებული ინტერვენციის ფორმით, საბჭოთა წესწყობილების ექსპორტირება სამხედრო ოკუპაციის საფუძველზე.

ასე გვესახება რუსეთ-საქართველოს 1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულების დარღვევის, სახელდობრ კი 1921 წლის 25 თებერვლის აქტის იურიდიული კვალიფიკაცია.

ახლა განვიხილოთ მოვლენების შემდგომი განვითარების სამართლებრივი შეფასების საკითხი.

იურიდიული თვალსაზრისით როგორი იყო და რამდენ ხანს გრძელდებოდა სამხედრო ოკუპაციის რეჟიმი საქართველოში?

საოკუპაციო რეჟიმს განსაზღვრავს პაავის 1899 და 1907 წლების კონვენციები ომის კანონ-ჩვეულებების შესახებ და სხვა საერთაშორისო-სამართლებრივი აქტები. ცხადია, რომ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სამხედრო ოკუპაცია, რაც საბჭოთა რუსეთმა 1921 წლის თებერვალ-მარტში განახორციელა, არამართლზომიერ აქტს წარმოადგენდა. საერთოდ, სამხედრო ოკუპაცია, მართლზომიერი თუ უკანონო, თავისთავად არ ცვლის ოკუპირებული ტერიტორიის კუთვნილებას და ოკუპანტს სუვერენიტეტი არ გადაეცემა. ოღონდ ეს კია, რომ ოკუპაციის დროს ოკუპირებული სახელმწიფოს ხელისუფლება პრაქტიკულად შეწყვეტილია და ქვეყნის მართვა-გამგეობას, როგორც წესი, საოკუპაციო ჯარის სამხედრო სარდლობა ახორციელებს. იგი პატივისცემით უნდა მოეპყრას ადგილობრივ მოსახლეობას. სამხედრო ოკუპაციის რეჟიმი დროებითი ხასიათისაა და ჯერ კიდევ არ ნიშნავს ანექსიას. იგი უქმდება ომის მდგომარეობის შეწყვეტასთან ერთად და ამის შემდეგ შეიარაღებულ ძალებს ან გაიყვანენ ოკუპირებული სახელმწიფოდან, ან შეუცვლიან ხოლმე ქვეყანაში ყოფნის სამართლებრივ საფუძველს, სტატუსსა და ფუნქციებს.

საქართველოშიც ანალოგიური სამხედრო-საოკუპაციო რეჟიმი დამყარდა.

ოკუპაციამდე საქართველო დამოუკიდებელი სახელმწიფო იყო. მისი ეს სამართლებრივი სტატუსი არც ოკუპაციის პროცესში და არც შემდგომ პერიოდში არ შეცვლილა. იურიდიულად საქართველო კვლავაც ცალკე არსებულ დამოუკიდებელ რესპუბლიკად რჩებოდა. მაოკუპირებელ სახელმწიფოს — რუსეთის ფედერაციას — არ მინიჭებია ოკუპირებული საქართველოს ტერიტორიაზე საკუთრების უფლება და სუვერენიტეტი. იმდროინდელ დოკუმენტებში ოფიციალურად აღინიშნებოდა, რომ წითელი არმიის მიზანს არ შეადგენდა საქართველოს დამოუკიდებლობის მოსპობა. ჯერ კიდევ 1921 წლის 16 თებერვლის აქტში — რევკომის მიმართვაში ლენინისადმი „აჯანყებულთათვის“ დახმარების აღმოჩენის შესახებ იხსენიება „საქართველოს ახალშობილი სოციალისტური საბჭოთა რესპუბლიკა“. 18 თებერვალს კი, მენშევიკური მთავრობის დამხობის თაობაზე გამოცემულ მოწოდებაში პირდაპირ გამოცხადდა, რომ „ამიერიდან საქართველო სოციალისტური საბჭოთა რესპუბლიკაა“. მართლაც, მომდევნო პერიოდში საქართველო სწორედ ამ სამართლებრივი სტატუსით არსებობდა და მოქმედებდა.

ოკუპაციის პროცესში ჩამოყალიბდა საგანგებო სახელმწიფო ორგანოები — რევოლუციური კომიტეტები განისაზღვრა საქართველოს სსრ-ის ცენტრალური და ადგილობრივი ორგანოების ერთიანი სისტემა, მათი კომპეტენცია და საქმიანობის წესი (საქართველოს რევკომის 1921 წლის 21 აპრილის დეკრეტი საბჭოთა ხელისუფლების ორგანიზაციის შესახებ). ლენინი, როგორც რსფსრ-ის თავდაცვის საბჭოს თავმჯდომარე, აღიარებდა საქართველოს სსრ-ის სუვერენული ორგანოების არსებობას და მოითხოვდა მათდამი მე-11 არმიის ხელმძღვანელობის მხრივ განსაკუთრებული პატივისცემით მოპყრობას, ქართველი მოსახლეობის მიმართ საგანგებო ყურადღებისა და სიფრთხილის გამოჩენას, და მაინც, ლენინის მითითება არ ცვლიდა სამხედრო ოკუპაციის ხასიათს. საოკუპაციო რეჟიმის შესაფერისად, რეალური ხელისუფლება საქართველოს სსრ-ის სახელმწიფო ორგანოებს კი არა, არამედ მარტოპირებელი ქვეყნის — რსფსრ-ის წარმომადგენლებს ეკუთვნოდა. ამ მხრივ უდავოდ სარწმუნოა საქართველოს რევკომის თავმჯდომარის ფ. მახარაძის განცხადება, რომ იმ პერიოდში მტკიცე ადგილობრივი ხელისუფლების დამყარება ვერ მოხერხდა, „რადგან რამდენიმე ორგანო აღმოჩნდა: ერთი მხრივ საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტი და რევოლუციური კომიტეტი, რომლებიც მხოლოდ ნომინალურად იყვნენ ამ ქვეყნის ხელისუფლების უმაღლესი ორგანოები, მეორე მხრივ რკპ (ბ) ცენტრალური კომიტეტის კავკასიის ბიურო და სრულიად რუსეთის ცენტრალური პროფსაბჭო და XI არმიის რევოლუციური სამხედრო საბჭო, რომლებიც ფაქტობრივად ნამდვილად ხელისუფლების უმაღლესი ორგანოები იყვნენ. ეს უკანასკნელი ორგანოები, უმეტესწილად საქართველოს ცენტრალური კომიტეტისა და რევოლუციური კომიტეტისათვის შეუტყობინებლად, უაპელაციოდ წყვეტდნენ ყველა უმნიშვნელოვანეს პოლიტიკურ საკითხს, რომლებიც უშუალოდ საქართველოს ეხებოდა“ („კომუნისტა“. 1989 წლის 10 ივნისი).

ასეთი ვითარება რუსი ბოლშევიკებისაგან ქართველი კომუნისტების „გამასხარავებას“ როდი მოასწავებდა. იგი სავსებით შეესაბამებოდა საერთაშორისო სამართლის ნორმებით განსაზღვრული სამხედრო საოკუპაციო რეჟიმის პირობებს.

მალე საბჭოთა რუსეთმა მიღწეულად ჩათვალა ის მიზანი, რისთვისაც განხორციელდა მისი ჯარის საქართველოში შემოჭრა და საოკუპაციო რეჟიმის შემოღება. უკვე განადღებული იყო დემოკრატიული რესპუბლიკის დამხობა და საბჭოთა წესწყობილების დამყარება. ოკუპაცია ისედაც ხომ დროებითი ღონისძიებაა და მისი გახანგრძლივება თვით მარტოპირებელ რუსეთსაც ხელს არ აძლევდა. რადგანაც ამით მსოფლიო საზოგადოებრიობის თვალში აშკარად ჩირქი ეცხებოდა ერთა თვითგამორკვევის მედროშე და ჩაგრული ხალხების ქომაგ საბჭოთა მთავრობას. დღის წესრიგში დადგა ყავლგასული საოკუპაციო რეჟიმის იურიდიულად გაუქმება, რაც ორმხრივი აქტით განხორციელდა. იგულისხმება 1921 წლის 21 მაისის ხელშეკრულება, რომელსაც ხელი მოაწერეს რსფსრ-ის საგარეო საქმეთა სახალხო კომისარმა გიორგი ჩიჩერინმა და საქართველოს სსრ რევკომის თავმჯდომარის მოადგილემ, საგარეო საქმეთა სახალხო კომისარმა მაშია ორანელაშვილმა.

რუსეთ-საქართველოს 1921 წლის 21 მაისის ხელშეკრულება თავისებურად საყურადღებო საერთაშორისო-სამართლებრივი დოკუმენტია, იგი როგორც

ფორმით, ისე შინაარსით განსხვავდებოდა რსფსრ-ისა და საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის 1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულებსაგან. თვით მხარეები პირველ მათგანს პრეამბულაში (შესავალ ნაწილში) ზოგადად „ხელშეკრულებას“ („განსაკუთრებულ ხელშეკრულებას“) უწოდებენ, მეორეს კი — „მუშურ-გლეხურ საკავშირო ხელშეკრულებას“. ასეთი სხვადასხვაობა, ცხადია, სრულიადაც არ იყო შემთხვევითი მოვლენა.

21 მაისის ხელშეკრულების სახელწოდებაში („მუშურ-გლეხური საკავშირო ხელშეკრულება“) ყურადღებას იქცევს ორი მომენტი: ჯერ ერთი, მასში გამოხატულია იდეოლოგიური ნიშან-თვისება, ხელშეკრულების კლასობრივი ბუნება და დანიშნულება — მხარეთა შორის დადებული აქტი მუშურ-გლეხურია, ამ კლასების ინტერესების შესაბამისია; მეორეც, მასში ასახულია ხელშეკრულებით დამყარებული და განმტკიცებული იურიდიული ურთიერთობის რაობა — მხარეთა ურთიერთმიმართება კავშირის ხასიათისა, — ახლო, მჭიდრო ურთიერთობის, სიახლოვის, ერთიანობის ნიადაგზე დაფუძნებული, ორივე ეს მომენტი გაპირობებული იყო იმით, რომ ხელშეკრულების დამდები მხარეები ერთი და იმავე ტიპის სახელმწიფოებს — საბჭოთა სოციალისტურ რესპუბლიკებს წარმოადგენდნენ. მეორე მომენტის — კავშირის — შინაარსი პირველი ნიშან-თვისების — კლასობრიობის — პრინციპებით განისაზღვრებოდა. მხარეებმა ხაზგასმით განაცხადეს, რომ მათ მიერ ნაკისრ ყველა ვალდებულებას განაპირობებდა მხოლოდ მუშებისა და გლეხების საერთო ინტერესები.

1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულებით საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა სავსებით გამოეყო რუსეთის ფედერაციას, იურიდიულად გაწყვიტა მასთან ყოველგვარი სახელმწიფო-სამართლებრივი კავშირი და დაამყარა მარტოოდენ საერთაშორისო-სამართლებრივი ურთიერთობა.

1921 წლის 21 მაისის მუშურ-გლეხურ საკავშირო ხელშეკრულებაში საერთაშორისო-სამართლებრივს უდავოდ სჭარბობდა სახელმწიფო-სამართლებრივი ურთიერთობა: საქართველოს სსრ საბჭოთა რუსეთთან ერთგვარ ფედერაციულ კავშირ-ურთიერთობას ამყარებდა. გათვალისწინებული იყო სამხედრო და სამეურნეო კავშირი, სახელმწიფო აპარატის სათანადო დარგების ერთიანობა, ხელშეკრულების მიხედვით, გაერთინებული ორგანოების ხელმძღვანელობა ხორციელდებოდა სრულიად რუსეთის საბჭოების ყრილობისა და ცაკის მეშვეობით. გადაწყდა ამ ორგანოებში საქართველოს წარმომადგენლების შეყვანა.

ასეთი ვითარების გათვალისწინებით გასაგებია, რომ 1921 წლის 21 მაისის ხელშეკრულება, 7 მაისის ანალოგიური აქტისაგან განსხვავებით, უკვე აღარ შეიცავდა დებულებას საქართველოს საშინაო საქმეებში რუსეთის ჩაურევლობის შესახებ.

მაინც, ძალზე მნიშვნელოვანი იყო ის, რომ 21 მაისის ხელშეკრულება უდავოდ მოასწავებდა სამხედრო-საოკუპაციო რეჟიმის შეცვლას და რუსეთ-საქართველოს შემდგომი ურთიერთობის წარმართვას შედარებით დემოკრატიულ სამართლებრივ საწყისებზე.

საოკუპაციო რეჟიმის გაუქმების შემდეგ საქართველოში შექმნილი ვითარების გასათვალისწინებლად საინტერესოა გავიხსენოთ რესპუბლიკის კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის 1922 წლის 15 სექტემბრის დადგენილება ეგრეთ წოდებული „ავტონომიზაციის“ შესახებ. ცეკამ უარყო ეს მართლაც

მანკიერი გეგმა, რომელიც ითვალისწინებდა სუვერენული რესპუბლიკების გადაქცევას რუსეთის ფედერაციის შემადგენელ ნაწილებად. მან, ამასთანავე, მხარი დაუჭირა რესპუბლიკების სამეურნეო ღონისძიებათა გაერთიანებას და საერთო პოლიტიკას, ოღონდ „დამოუკიდებლობის ყველა ატრიბუტის შენარჩუნებით“. საფიქრებელია, რომ ამაში არსებითად იგულისხმებოდა კონფედერაციის საწყისებზე აგებული ურთიერთობა. ეს გარემოება იმის მაჩვენებელია, რომ იმდროინდელი საქართველოს პოლიტიკური რეჟიმი უკვე აღარ იყო საოკუპაციო. წინააღმდეგ შემთხვევაში გაუგებარი იქნებოდა დამოუკიდებლობის ატრიბუტების შენარჩუნების მოთხოვნა.

1921 წლის 21 მაისის ხელშეკრულებას არსებითი მნიშვნელობა ჰქონდა სოციალისტური საქართველოს სუვერენულობის აღიარებისათვის. მან, 1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულების ძირითადი პრინციპების შესაბამისად, კვლავაც ოფიციალურად დაადასტურა, რომ რუსეთის ყოფილი იმპერიისადმი ქართული მიწა-წყლის წინანდელი ფაქტობრივი კუთვნილების გამო საქართველოს არავითარი ვალდებულება არ ეკისრებოდა. ხალხთა თვითგამორკვევის უფლებიდან გამომდინარე, რსფსრ და საქართველოს სსრ ცნობდნენ ხელშეკრულების დამდები თითოეული მხარის დამოუკიდებლობასა და სუვერენულობას. ამისგან განსხვავებით, 1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულებაში განმტკიცებული იყო არა ორმხრივი, არამედ მხოლოდ ცალმხრივი ცნობის აქტი — რსფსრ-ის მხრივ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის დამოუკიდებლობის აღიარება. ეს იმით აიხსნება, რომ 7 მაისის ხელშეკრულებით განმტკიცდა რუსეთისაგან საქართველოს გამოცალკეება და დამოუკიდებელი სახელმწიფოს ჩამოყალიბება.

ამგვარად, რსფსრ საქართველოს დამოუკიდებელ და სუვერენულ საბჭოთა რესპუბლიკად აღიარებდა.

ასეთი სამართლებრივი სტატუსი შემდგომში განამტკიცა საქართველოს სსრ პირველმა (1922 წლის) კონსტიტუციამ: „საქართველოს სოციალისტური საბჭოთა რესპუბლიკა სუვერენული სახელმწიფოა, რომელიც არ იწყნარებს არავის სწორუფლებიან მფლობელობას თავის ტერიტორიაზე; სამაგიეროდ, არც თვითონ განაგრცელებს თავის უფლებებს თავის საზღვრებს გარეშე“ (მუხ. 5). სუვერენული რესპუბლიკის სამართლებრივი სტატუსით შევიდა საქართველოს სსრ ამიერკავკასიის ფედერაციისა და სსრ კავშირის შემადგენლობაში, 1936 წლიდან იგი სრულუფლებიანი მოკავშირე რესპუბლიკაა.

დღევანდელი კონსტიტუციური სტატუსის მიხედვით საქართველო არის მოკავშირე რესპუბლიკა, სუვერენული საბჭოთა სოციალისტური სახელმწიფო, რომელიც სხვა ასეთსავე რესპუბლიკებთან ერთად თანასწორუფლებიანობის საფუძველზე საბჭოთა სოციალისტურ რესპუბლიკათა კავშირად გაერთიანდა (სსრ კავშირის კონსტიტუცია, მუხ. 76; საქართველოს სსრ კონსტიტუცია, მუხ. 68).

ჩვენ კარგად ვიცით, რომ საქართველოს სამართლებრივ სტატუსს საბჭოთა წესწყობილების დამყარების შემდეგ მთელი ისტორიული პერიოდის განმავლობაში არ შეესაბამებოდა და თანამედროვე ეტაპზედაც არ მიესადაგება მისი ფაქტობრივი მდგომარეობა. ამ მხრივ სიტყვასა და საქმეს შუა მართლაც რომ დიდი ზღვარია. აშკარა იყო რსფსრ-ის ადმინისტრაციულ-ბიუროკრატიული სახელმწიფო აპარატის დიქტატი, რომელსაც საბჭოთა საქართველო თავ-

დაპირველად უშუალოდ, შემდეგ კი ამიერკავკასიის ფედერაციის მეშვეობით განიცდიდა. მოკავშირე რესპუბლიკის სტატუსის მიღების შემდეგაც საქართველოს სსრ არსებითად იმავე მდგომარეობაშია, ამის მიზეზთა მიზეზი ისაა, რომ სსრ კავშირი ფაქტობრივად ავტონომიის საწყისებზე მოქმედი ფედერაციული სახელმწიფოა, სადაც დამკვიდრებულია იმპერიული მართვა-გამგეობის ტრადიციები.

მიუხედავად ამისა, მაინც უმართებულო იქნებოდა საბჭოთა საქართველოს როგორც ადრინდელი, ისე თანამედროვე სამართლებრივი სტატუსის უგულვებელყოფა.

საქართველოს ახლანდელი კონსტიტუციური მდგომარეობა მნიშვნელოვანი მონაპოვარია. იგი ჭეშმარიტი ეროვნული და სახელმწიფო სუვერენიტეტის მიღწევის აუცილებელ წინაპირობას წარმოადგენს. ნუ დაგვავიწყდება, რომ საბჭოთა ეროვნულ-სახელმწიფო წყობილების მიხედვით სუვერენობა და კავშირიდან თავისუფალი გასვლის უფლება მხოლოდ და მხოლოდ მოკავშირე რესპუბლიკას გააჩნია. რესპუბლიკის თანამედროვე სამართლებრივი სტატუსი საყრდენად უნდა გამოვიყენოთ და გულმოდგინედ ვიღვაწოთ მისი სრულად ხორცშესხმისათვის იმის გათვალისწინებით, რომ „საჭიროა რადიკალური გარდაქმნები საბჭოთა ფედერაციაში“ (სკკპ პლატფორმა — „პარტიის ეროვნული პოლიტიკა თანამედროვე პირობებში“).

რაც შეეხება რუსეთ-საქართველოს 1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულების დარღვევის სამართლებრივ შეფასებას, მას დღეს შემეცნებით მნიშვნელობასთან ერთად ქმედითი ისტორიულ-იურიდიული არგუმენტის როლიც ენიჭება რესპუბლიკის ნამდვილი სუვერენულობისა და დამოუკიდებლობის მოპოვებისათვის გაშლილ სახალხო მოძრაობაში.

1921 წლის 25 თებერვალს საბჭოთა ჯარებს თბილისში „წინ მიუძღვოდა წითელი ბაირალით ხელში, თეთრ ცხენზე მჯდომი, ერთი ქართველ-კომისართავანი. მას გვერდით უხილავათ მოპყვებოდა, გაძვალტყავებულ ჯახრიკაზე, ძონძებში გახვეული ჩონჩხი, და გასისხლიანებულ თითებში ეჭირა ნგრევის ცელი“ (ზ. ავალიშვილი). დიახ, ეს ნამდვილად ასე იყო, მაგრამ მთავარი მაინც ეს არის, რომ არ მოისპო ეროვნული სახელმწიფოებრიობა. ეს კი იმის საიმედო საწინდარია, რომ ჩვენი „ივერი აღსდგეს ძლიერი, და დადგეს ერად სხვა ერთა შორის“ (გრ. ორბელიანი).

გიორგი ნადარეიშვილი

ქართული სამართლის კუპანუროვის შესახებ

ქართული სამართლის ისტორიის ცნობილი მკვლევარი აკადემიკოსი ი. დოლიძე 1963 წელს წერდა: „ქართული სამართლის წიგნებისა და, კერძოდ, ვახტანგის კანონების შესწავლისას ყურადღებას იპყრობს ის გარემოება, რომ ჩვენი სამართლისათვის უცხოა ბრალდებულის წამებით გამოტეხის ის საშინელი ხერხები და აგრეთვე მსჯავრდებულის სიკვდილით დასჯის შემზარავი სახეები, რომელნიც დაკანონებული იყო შუა საუკუნეების ევროპისა და რუსეთის სამართლის ძეგლებით. ამ მხრივ ქართული სამართალი გაცილებით უფრო ჰუმანურია, ვიდრე სხვა საქრისტიანო ქვეყნების იმდროინდელი სჯულმდებლობა. მაგრამ ამასთან ისიც უნდა ითქვას, რომ ვახტანგის სამართალში რუდიმენტული სახით შემორჩენილია დრომოკმული სასამართლო ორდაღების ფორმებიც“.¹

ასეთ ან მსგავს მოსაზრებას მკითხველი არც თუ იშვიათად წააწყდება ჩვენს სამეცნიერო ლიტერატურაში. გვახსენდება ასეთი ფაქტიც: აპოლონ როგავა იცავდა სადოქტორო დისერტაციას. განხილვა-პაექრობის საგანი იყო 1959 წელს აპოლონ როგავას რედაქციითა და გამოკვლევით გამოცემული დავით ბატონიშვილის ნაშრომი „საქართველოს სამართლისა და კანონთმცოდნეობის მიმოხილვა“. ნაშრომის ავტორს, აპ. როგავას ეკამათება ცნობილი ქართველი ისტორიკოსი ნიკო ბერძენიშვილი; მისი თეზისია: თუ საქართველოსათვის უცნობი იყო მკაცრი სასჯელები, წამების მეშვეობით გამოტეხის პრაქტიკა. რაც დასაჭერებელი არაა, ეს იმას ნიშნავს, რომ ქართული სახელმწიფოებრიობა განვითარებული არ ყოფილა, სინამდვილეში ქართული სახელმწიფოებრიობა X-XIII საუკუნეებში განვითარების მაღალ დონეზე იდგა და შეუძლებელია, რომ ფეოდალური სახელმწიფოსათვის დამახასიათებელი მკაცრი სასჯელები მისთვის უცნობი ყოფილიყო.

ერთი და იგივე მოვლენა, ისტორიული ფაქტი, სხვადასხვა მიმართულების ისტორიკოსთა ხელში განსხვავებულ შეფასებას პოულობს. სახელმწიფო სამართლის გარეშე ვერ იარსებებს, ხოლო სამართლის ნორმების შესრულების უზრუნველყოფას სახელმწიფოებრივი ზემოქმედება სჭირდება, ამ ზემოქმედ-

¹ ქართული სამართლის ძეგლები, ტომი პირველი, ვახტანგ VI-ის სამართლის წიგნთა: კრებული, საქართველოს სსრ მეცნ. აკად. გამომცემლობა, თბილისი, 1963, გვ. 6-7.

დების ერთ-ერთი მთავარი სახეა სასჯელი, სახელმწიფოსმიერი რეაქცია ხლის სამართლის კანონის დარღვევისათვის, მაგრამ სასჯელი საზოგადოებაზე სახელმწიფოს ზემოქმედების განსაკუთრებული, უკიდურესი სახეობაა. საზოგადოებაზე სახელმწიფოს ზემოქმედების უფრო ნორმალური ფორმაა საზოგადოების წევრთა მორალური, იდეოლოგიური და სამართლებრივი აღზრდა. სახელმწიფოსათვის სასურველი ქცევის წესების მორალურად და მატერიალურად წახალისება. იმ შემთხვევაში, როდესაც საზოგადოების წევრების იდეოლოგიური და სამართლებრივი აღზრდა ეფექტურად წარმოებს და სათანადო ნაყოფსაც იძლევა, სახელმწიფოს არ სჭირდება მასობრივი რეპრესიებისა და სასტიკი სასჯელების ხშირი გამოყენება, სასჯელი მაშინაა ეფექტური, როდესაც ხალხის მართლშეგნებაში მას სამართლიანობის ბეჭედი აზის. ქართული მართლშეგნებისათვის დამახასიათებელია თქმა: „სიმართლით მოკრილი ხელი არ მეტყინებაო“. უსამართლოდ მკაცრი სასჯელები ხალხის შეგნებისათვის გარეგანი ძალაა, უცხოა, ის მისთვის მიუღებელია. მართლშეგნება მართავს ადამიანის შინაგან სამყაროს. მართლშეგნება აღიარებს მოვალეობას, როგორც ზნეობის, მორალის მიმართ, ასევე ხალხის გონივრული ტრადიციების მიმართ. თუ სასტიკი სასჯელების სამართლიანობა ხალხის მართლშეგნებამ არ გაიზიარა, სახელმწიფო სასტიკი სასჯელებით მიზანს ვერ მიაღწევს.

ერთი ცნობილი მოაზროვნე აღნიშნავდა: „ისტორია და ისეთი მეცნიერება, როგორც არის სტატისტიკა, ამომწურავი სიცხადით ამტკიცებენ, რომ კენის დროიდან მოკიდებული, ეს ქვეყანა სასჯელით ვერც ვერავის გამოუსწორებია და ვერც დაუშინებია“.

ძლიერი სახელმწიფო, რომელსაც სხვა ქვეყნების დაპყრობა აქვს მიზნად დასახული, სასტიკი დისციპლინისა და სასტიკი სასჯელების გარეშე ვერ იარსებებს. და დროის გარკვეულ მონაკვეთზე ტოტალური სახელმწიფო ახერხებს ხალხის ფიზიკურად და მორალურად მოქანცვას, მის დამორჩილებას. მაგრამ სწორია აზრი, რომ ხანგრძლივი დროის თვალსაზრისით სასტიკი სასჯელები საბოლოოდ არ ამართლებენ. უარი უნდა ვთქვათ ცალმხრივ, მექანიკურ აზროვნებაზე და ამა თუ იმ სამართლის კანონმდებლობის ჰუმანურობა განვიხილოთ მოვლენათა რთული ურთიერთკავშირისა და ურთიერთგანპირობებულობის თვალსაზრისით.

როდესაც ქართული სამართლის ჰუმანურობაზე ლაპარაკობენ, უმთავრესად მხედველობაში აქვთ გარკვეული ეპოქა.

მართლაც, მეცხრე-მეათე საუკუნეებიდან, ქართული კულტურის აღმავლობის ამ შესანიშნავი ხანიდან, შეიმჩნევა სასჯელთა სისტემის შედარებითი ჰუმანიზაცია, რომელიც ძალუმად ვლინდება XI-XII საუკუნეებში და ნაწილობრივ XIII საუკუნეშიც, ვიდრე მონღოლთა შემოსევამ არ შეაფერხა ქართული კულტურის განვითარება.

სამართლის ისტორიკოსთა მნიშვნელოვან ნაწილში დავას არ იწვევს ის დებულება, რომ რაც უფრო დესპოტურია სახელმწიფო და რაც უფრო დაქვეითებულია საზოგადოება ზნეობრივად და კულტურულად, სასჯელებიც მით უფრო მხეცური და უღმობელი ხასიათისაა. ემილ დიურკაჰაიმის აზრით

„სასჯელების ინტენსივობა მით უფრო დიდია, რაც უფრო განვითარების დაბალ ტიპს განეკუთვნება საზოგადოება და რაც უფრო შეუზღუდველი ხასიათის მატარებელია ამ საზოგადოებაში ცენტრალური მართვის ორგანო“.

რაც უფრო დაშორებულია ხალხს მმართველი ფენა, მით უფრო სასტიკი სასჯელების მეშვეობით ცდილობს ის ხალხის დაშინებასა და მის დამორჩილებას. დესპოტებსა და ტირანებს მხოლოდ საზარელი, მეტისმეტად მკაცრი სასჯელების, მოწინააღმდეგე ძალების მნიშვნელოვანი ნაწილის ფიზიკურად მოსპობის საშუალებით შეუძლიათ ძალაუფლების შენარჩუნება. ფეოდალურ ტირანულ სახელმწიფოებში სიკვდილით დასჯის გაუქმებაზე ლაპარაკიც არ შეიძლება. სიკვდილით დასჯა, როგორც წესი, ფეოდალური ხანის სახელმწიფოთა მნიშვნელოვან ნაწილში ნორმალურ, ჩვეულებრივ სასჯელად ითვლებოდა.

ფეოდალურ დასავლეთ ევროპაშიც კი დიდი ხნის განმავლობაში, ვიდრე მეჩვიდმეტე-მეთვრამეტე საუკუნეებამდე, სიკვდილით დასჯა და სხეულებრივი სასჯელები ასეული წლების განმავლობაში წარმოადგენდა ისეთ სასჯელთა სისტემას, რომელსაც მეთოდურად ეყრდნობოდა სისხლის სამართალი.

მეფის, შეუზღუდველი მონარქის კულტი ძველ აღმოსავლეთში წარმოიშვა. სადაც გარკვეული მიზეზების გამო სახელმწიფო ისეთ ფენომენად იქცა, რომელიც ბატონობდა საზოგადოებაზეც და თან დადებით როლსაც ასრულებდა საირიგაციო ნაგებობათა მოვლა-პატრონობის და ორგანიზაციის მხრივ. ძველ აღმოსავლეთშივე წარმოიშვა სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანიზაციის სასტიკი ცენტრალიზმი. მეფე, სახელმწიფოს მეთაური, იყო აგრეთვე საზოგადოებრივ სამუშაოთა უპირველესი ორგანიზატორი, ღმერთის მატერიალიზაცია სააქაოში. ძველ ეგვიპტეში ადამიანებს გული უწყუხდათ იმ ფიქრით გამოწვეული მღელვარებისაგან, რომ მათ ფარაონთან შეხვედრის ან საუბრის შესაძლებლობა ექნებოდათ. ერთი კარისკაცი კი, რომელსაც მეფის ახლო ნახვის შესაძლებლობა მიეცა, სიხარულისაგან გარდაიცვალა.

შუა საუკუნეების ევროპაში მეფის ასეთ გაღმერთებას ვერ ვხვდებით.

გვიანფეოდალურ რუსეთში სხვადასხვა მიზეზთა გამო სახელმწიფო ისე გაძლიერდა, რომ იგი საზოგადოებაზე აშკარად გაბატონებულ ძალად იქცა. აბსოლუტუტურმა მონარქიამ რუსეთში ისეთი ძლიერი დამსჯელი ხელისუფლება შექმნა, რომ შიშის ზარსა სცემდა ხალხს. შეიქმნა სახელმწიფოს კულტი, რასაც შედეგად მოჰყვა სახელმწიფოს მეთაურის, მონარქის კულტის წარმოშობაც, მონარქის კულტის წარმოშობაში იმ გარემოებამაც ითამაშა როლი, რომ რუსეთის მეფეები მსხვილ ბოიარებს ებრძოდნენ და ამით ხალხის, განსაკუთრებით კი გლეხობის მნიშვნელოვანი ნაწილის გულს იგებდნენ. გლეხობას მსხვილი ბოიარების წინააღმდეგ მიმართული ღონისძიებები სამართლიანად მიაჩნდა. მეფის კულტის შექმნაში დიდ როლს თამაშობდა მაშინდელი იდეოლოგია, რომელიც მოსახლეობის არაეკონომიკური იძულების სისტემაში ერთ-ერთ მთავარ როლს ასრულებდა: სახელმწიფო იყო ყველაფერი, პიროვნება — თითქმის არაფერი, ახასიათებდა რა რუსულ აბსოლუტიზმს, ა. გერცენი 1859 წელს აღნიშნავდა: პეტრე პირველი ეპოქის ყველაზე სრულყოფილი ტიპია ანუ ცხოვრების დანაბადი გენიოსი-ჩალათია, რომლისთვისაც სახელმწიფო ყველაფერი იყო, ხოლო ადამიანი არაფერი; სწორედ პეტრემ

დაიწყო ჩვენი ისტორიის კატორღული სამუშაო, რომელიც საუკუნენახევარი გრძელდებოდა და კოლოსალურ შედეგებსაც მიაღწია.

„კოლოსალური შედეგები“ კი მიღწეულ იქნა მძიმე მსხვერპლის ფასად. ტრატალური სასჯელების გამოყენების მეშვეობით, სახელმწიფოს კულტის დამკვიდრებას რუსეთში XV-XVI საუკუნეებში ჩაეყარა საფუძველი და ეს ისტორიული ტრადიცია დიდხანს განაგრძობდა არსებობას.

1930 წელს სკკპ (ბოლშევიკების) XVI ყრილობას აკი მოხსენდა კიდევ, რომ საბჭოთა ხელისუფლება წარმოადგენს „ყველაზე უფრო მძლავრ და ყველაზე უფრო ღონიერ ძალაუფლებას დღემდე არსებულ ყველა ძალაუფლებასთან შედარებით“-ო.

სწორედ აქ გამოჟონა ძველმა რუსულმა მემკვიდრეობამ, სახელმწიფოს კულტმა. ის ყველაზე უფრო მძლავრი და ყველაზე ღონიერი ძალაუფლებაა დღემე არსებულ ძალაუფლებებთან შედარებით და ამიტომ ყოვლისშემძლეა. ეს უკანასკნელი კი ღმერთის თვისებაა და სახელმწიფოც ღმერთივით ყოვლის შემძლეა. ღმერთია სახელმწიფოს მეთაური მონარქიც. აბსოლიტურ მონარქიას კი ახასიათებს სასტიკი ცენტრალიზაცია, ძლიერი სადამსჯელო ხელისუფლება. ასეთი სახელმწიფო გარკვეულ პერიოდში დადებით, ისტორიული აუცილებლობით ნაკარნახევ ფუნქციასაც ასრულებს, თუ სახელმწიფოს სათავეში ისეთივე ძლიერი პიროვნება დგას, როგორც პეტრე პირველი, ერთსადაიმთავე დროს გენიოსიც და ჯალათიც, საკმაო საფუძველი ჩნდება მისი კულტის წარმოშობისათვის. ჯალათობას სახელმწიფოებრივ აუცილებლობად უთვლიან და გენიალობას უფასებენ. ისტორია მას პეტრე დიდს უწოდებს.

ახლა ვნახოთ რა ვითარებაა ამ მხრივ საქართველოში. .

საქართველოში თვით გაერთიანებული ფეოდალური მონარქიის ხანაშიც არ ყოფილა სახელმწიფო ისე ძლიერი, როგორც ეს აბსოლუტიზმის დროს იყო დასავლეთ ევროპაში და მით უფრო რუსეთში. XII საუკუნეშიც კი, როცა საქართველოს ძლიერებამ ზენიტს მიაღწია, ქართველი მეფის ძლიერება არ იყო მანამდე არსებულ ყველა ძალაუფლებასთან შედარებით ძლიერი და ღონიერი. ამიტომ საქართველოში სახელმწიფოს ფაქტობრივად არ შეეძლო საზოგადოებაზე გაბატონება. როგორც ეკონომიკური, ასევე პოლიტიკური სიძლიერით ქართული ფეოდალური მონარქია ვერ შეედრებოდა აბსოლუტური მონარქიის დონეზე აღზევებულ სახელმწიფოებს, რომლებიც უფრო მაღალ სოციალურ-ეკონომიკურ ბაზისს ეყრდნობოდნენ და „მესამე წოდებას“ და ფეოდალებს შორის წინააღმდეგობას მოხერხებულად იყენებდნენ სახელმწიფო ხელისუფლების სასარგებლოდ. გარდა ამისა, ქართულ ფეოდალურ მონარქიას XII საუკუნეში სხვა უფრო რთული ამოცანებიც ჰქონდა გადასაჭრელი, ვიდრე ევროპულ მონარქიებს XVII-XVIII საუკუნეებში.

ბუნებრივია, რომ ასეთ ვითარებაში ქართული სახელმწიფოს დამსჯელი ხელისუფლება, სასჯელთა ქართული სისტემა, ვერ იქნებოდა ისე მკაცრი, როგორც აბსოლუტური მონარქიებისათვის იყო დამახასიათებელი. გარდა ამისა, სერიოზული მნიშვნელობის ფაქტორი უნდა ყოფილიყო ქართული კულტურის ჰუმანური ტრადიციები, სახელმწიფოს მეთაურთა ანუ მეფეთა, აგრეთვე დიდებულთა სუბიექტური თვისებები და მონაცემები, კულტურული ბიზანტიის დიდი გავლენა.

სიკვდილით დასჯა და სხეულებრივი სასჯელების ხშირი გამოყენება რუსეთში. მისივე ისტორიის, რუსული სახელმწიფოებრიობის ერთ-ერთი და გარკვეულად აუცილებელი პროდუქტია.

სიკვდილით დასჯას ხშირად მიმართავდნენ აგრეთვე შუა საუკუნეების ინგლისში. ინგლისის და რუსეთი შესაბამისად ითვლებოდნენ სიკვდილით დასჯისა და სხეულებრივი სასჯელების კლასიკურ ქვეყნებად.

ფაქტია, რომ გაერთიანებულ ფეოდალურ საქართველოში არცერთ ზემოხსენებულ უკიდურესობას ადგილი არ ჰქონია, იმ დროსაც კი, როდესაც საქართველოში მწვავე კლასობრივი ბრძოლები მიმდინარეობდა, მკაცრ სასჯელებს იყენებდნენ, მაგრამ შედარებით შეზღუდულ ფარგლებში. მხედველობაში მისაღებია ისიც, რომ ქართული კულტურის ცნობილი მოღვაწეები, ექვთიმე და გიორგი მთაწმინდელები, ეფრემ მცირე, მართლმსაჯულებასა და კანონმდებლობაში ჰუმანურობის, გონივრული ლმობიერების მომხრენი იყვნენ, ეფრემ მცირეს აზრით არ არის მოსაწონი შურისძიებით წაკარნახევი სასჯელი. ეს უკანასკნელი მართლმსაჯულებისა და სამართლიანობის განხორციელების საქმეს უნდა ემსახურებოდეს. ავტორის თქმით სასჯელის მიზანია „მართლმსაჯულებითი იგი მიხდა პატიყისა“².

მართალია, ძლიერი ქართველი მეფეები ბაგრატ მესამე, დავით აღმაშენებელი და გიორგი მესამე საჭიროების შემთხვევაში მკაცრ სასჯელებსაც მიმართავდნენ ხოლმე, მაგრამ მათ არასოდეს მიუღიათ ისეთი მასობრივი ხასიათი, როგორც ეს XVI საუკუნის რუსეთში ხდებოდა.

ცნობილია, გიორგი მთაწმინდელისგან ბაგრატ IV-ის დამოდღვრა: „უმეტეს ყოვლისა წყალობა შეიტკბოს. რამეთუ წყალობა და სამართალი უყვარს უფალსაო“.

თვით ისეთი ქმედობაუნარიანი და ძლიერი მეფე, როგორც დავით აღმაშენებელი იყო, მრავალი შინა და საგარეო ომის გადამხდელი, ქვეყნისა და სახელმწიფოს მამა, ისტორიულ წყაროებში მაღალი ზნეობის განათლებულ მონარქად მოჩანს. თითქოს მოსალოდნელი იყო, რომ დავითი ყოფილიყო სასტიკი რეპრესიების მომხრე, მოღალატეთა და ორგულთა მიმართ მკაცრი. ლაშა გიორგის დროინდელი მემატინანე დავით აღმაშენებლის შესახებ წერს, რომ იგი „ერთგულთა შემწყნარებელი იყო და შეცოდებულთა სამართლიანად მწუროელი“-ო.

დავითის ისტორიკოსის სიტყვით მეფეს ახასიათებდა დამნაშავეთა გამოსწორებაზე ზრუნვა. მეფემ განდგომილი ლიპარიტ ამირა დააპატიმრა — „პყრობილ ყო ეამ რაოდენმე, რომელიც კმა იყო განსასწავლელად გონიერისა ვისმე“. რამდენადაც მოღალატე ფეოდალის გამოსწორებას საშველი არ დაადგა, მან იგი საქართველოდან გააძევა.

ცხადია, მეფეს მხოლოდ სახელმწიფოს ინტერესებით რომ ეხელმძღვანელა და მხედველობაში არ მიეღო ჰუმანურობის, გონივრული ლმობიერების პრინციპები, გამოუსწორებელ მოღალატე ამირას იგი სიკვდილით დასჯიდა. მაგრამ დამნაშავეთა წვრთნა-გამოსწორების იდეამ, საელმწიფო უშიშროების და სახელმწიფო აუცილებლობის იდეას სძლია.

საერთოდ, შედარებით ძლიერი სამეფოს მეთაურებიც კი საქართველოში იშვიათ შემთხვევაში მიმართავდნენ სიკვდილით დასჯას. ამ მხრივ მკაცრი მეფე გიორგი მესამის მეფობის ხანაც არ იყო გამონაკლისი. მართალია, რამოდე-

² „ძველი საქართველო“. ტ. 111. ტფილისი, 1913-1914. გვ. 258.

ნიმე მოღალატე მან სიკვდილით დასაჯა, მაგრამ ეს განსაკუთრებული შემთხვევა იყო და იქ გარკვეულ გამოწვევასთან გვაქვს საქმე.

ისტორიკოსის თქმით, თამარ მეფე თავისი ზეობის წლებში არა თუ სიკვდილით სჯიდა დამნაშავეებს, არამედ „არცა თუ ტაჯგანავი უბრძანა ვის სადმე კრვად“-ო. თამარ მეფე ისეთი ბრძენი და ამალღებული ქუთის პატრონი იყო, რომ თავისი „განგების“ მანძილზე მისი განკარგულებით არავინ დაუსჯიათ ღირსების შეურაცხყოფელი იმგვარი სასჯელით, როგორც მათრახით ცემაა. მისთვის უცხო იყო აგრეთვე სასჯელები — დაბრმავება და დასახიჩრება. ისტორიკოსი აქებს და იწონებს მეფის ასეთ საქციელს.

ის გარემოება, რომ თამარ მეფე სიკვდილით დასჯისა და ასოთდამაზიანებელი, დამასახიჩრებელი სასჯელების მოწინააღმდეგე იყო, შუა საუკუნეების ისტორიაში მას საპატიო ადგილს უმკვიდრებს.

ქართველი ისტორიკოსები, რომელთა თხზულებებიც შემდეგ „ქართლის ცხოვრება“-ში შევიდა, ერთხმად ადასტურებენ, რომ სასჯელთა სისტემის ჰუმანურობამ საქართველოში დადებითი შედეგები მოიტანა.

თამარ მეფის დროს არსებული ვითარების შესახებ უფრო ზუსტ ცნობებს გვაწვდის მისი მეორე ისტორიკოსი — ბასილი ეზოსმოძღვარი:

„დღეთა შინა თამარისთა არავინ გამოჩნდა მიძლავრებული მეცნიერებითა მისითა, არცავინ დასჯილი, თვინიერ ძულისა სჯულის, რომელ ძეს ავაზაკთა ზედა, ძელსა ზედა ჩამორჩობა. თვით არცა ვისს ღირსსა სიკუდილისასა და არც პატიქისასა მიეხადა თანანადები. არც ვინ ბრძანებითა მისითა ასომოკუთეილ იქნა, და არცა სიბრმითა დაისაჯა, თვინერ გუზან, ღირსი სიკუდილისა, რომელ ორგულებით განდგა და კოლას სადმე მათათა შინა ავაზაკობდა მალვით. ესე შეიპყრეს მთიბავთა თივისათა, და დავით მეფისა წინაშე მოიყუანეს. ხოლო მან იცოდა დიდი მოწყალება თამარისა, ამისთვის მისსა შეკითხვამდის თუალნი დასწუნა ნაცვლად მრავალთა სისხლთა ქრისტიანეთასა“³.

თამარის ორივე ისტორიკოსის ცნობების შეჭერებით ირკვევა, რომ თამარის მეფობის ხანაში ყველაზე მძიმე დამნაშავეებსაც კი სიკვდილით არ სჯიდნენ. ცხადია, სიკვდილით არ დაუსჯიათ პოლიტიკური დამნაშავეებიც.

ძველი ქართული წესის თანახმად, სიკვდილით დასჯა ან ასოთდამაზიანებელ-დამასახიჩრებელი სასჯელის გამოყენება დამნაშავეს მიმართ მეფის სათანადო ნებართვის გარეშე არ შეიძლებოდა. თამარის მეფობის დროს კი არავინ დაუსჯიათ სიკვდილით. გარდა ამისა, მეფე ქალს სათანადო დამსჯელი ორგანოებისათვის არასოდეს მიუცია ასოთდამაზიანებელი, დამასახიჩრებელი სასჯელების გამოყენების ნება. შეიძლება თამარის დროსაც არ იყო გაუქმებული გიორგი მესამის მიერ შემოღებული კანონი რეციდივისტ-ავაზაკების, მრავალჯერ მპარავ-მეკობრეთა „ძელთა ზედა ჩამორჩობის“ შესახებ, მაგრამ ალბათ მეფე სიკვდილმისჯილს სასჯელს უმსუბუქებდა. თუ ლაშა-გიორგის დროინდელი მემატეანის მიერ მოწოდებული ცნობა ზუსტია, მაშინ თამარის ეპოქის საქართველოში ავაზაკობის შემთხვევები თითქმის არ უნდა ყოფილიყო. ერთადერთი ავაზაკი, რომელიც თამარის დროს თვალების ამოწვით, დაბრმავებით დასაჯეს, გუზან ტაოსკარელი იყო. თამარის მეუღლემ, დავით სოსლანმა თავის თავზე აიღო მისი მკაცრად დასჯა და წესი დაარღვია. თამარ მეფის დაუკითხავად დააბრმავა.

ისტორიკოსის თქმით სასჯელთა უმსუბუქებას დადებითი შედეგები მო-

³ „ქართლის ცხოვრება“. ტ. II, 1959, ს. ყაუხჩიშვილის რედ. გვ. 141.

უტანია ქვეყნისათვის. თამარის მეფობის დროს „ქარავანს ვერავინ ძარცვიდა ამერი და იმერი. ძუელი სამეფო მათი აფხაზეთისა დაწყნარებით ჰქონდა, რომელ ერთიცა ქათამი არსად მოიკვლოდა; მპარავი, ავის-მოქმედი აღარ იყო. თუ ნაპარვეი ვინმე პოვის, კარსა ზედა მიიღის და დროშათა ქუეშე დადვის. თვსმან, მთიულმან და ყოფჩაყმან და სუანმან ვერ იკადრიან პარვა“⁴.

როცა ლიპარიტ ერისთავის შთამომავლებმა ხუთმა ძმამ, ანტონ ჰყონდიდლის ორი ძმა გამოსალმეს წუთისოფელს, თითქოს მოსალოდნელი იყო, რომ მკვლელებს სასტიკად დასჯიდნენ. მაგრამ მკვლელები ჯერ ციხეში ჩაამწყვდიეს, ხოლო შემდეგ მაკელონიაში გააძევეს.

როგორც ჩანს, თამარ მეფის დასჯითი პოლიტიკა ხალხის მხარდაჭერას პოულობდა. ხალხმა თამარის ჰუმანიზმი იმით დააფასა, რომ ხალხურ სიტყვირებაში მას უკვდავი ძეგლი აუგო. არც ერთ ქართველ მეფეს არ ღირსებია ხალხის იმდენი პატივისცემა, როგორც თამარს ერგო.

სულ სხვა საკითხია, რამდენად სწორი იყო თამარის მემკვიდრის, ლაშაგიორგის პოლიტიკა. ეს იყო უშუალოდ მონღოლთა შემოსევების წინა პერიოდი და დრო სასტიკ დისციპლინას, დიდი განსაცდელისათვის ხალხის მომზადებას მოითხოვდა. საამისოდ საქართველოს გენიალური ჯალათი მეფე კი არ სჭირდებოდა, არამედ ისეთი ბრძენი და გონიერი კაცი, როგორც დავით აღმაშენებელი იყო, სწორედ დავითს შესწევდა იმის უნარი, რომ იგი დიდი მეფეც ყოფილიყო, დიდი ადამიანიც და ჰუმანიტიც. დავით აღმაშენებლის გენიალური პატრიოტიზმი იმაში მდგომარეობდა, რომ იგი იყო დიდი სახელმწიფო მოღვაწეც და უაღრესად ლმობიერი ადამიანიც — „შეცოდებულთა სამართლიანად მწყურთელი“.

ერთობლიობაში ქართული სამართალი მართლაც ჰუმანური იყო. მას არასოდეს უღალატია ამ პრინციპისათვის იმ ფარგლებში, რის საშუალებასაც იძლეოდა ქვეყნის სოციალური, ეკონომიკური, პოლიტიკური და კულტურული ვითარება. იმის მიუხედავად, რომ ქართული ფეოდალური საზოგადოებისათვის სავსებით უცხო არ იყო ბრალდებულის წამებით გამოტების ზერხები და მსჯავრდებულის სიკვდილით დასჯის საშინელი სახეები, საქართველოს ისტორიის დიდ მონაკვეთზე მაინც შედარებითი ლმობიერება იგრძნობოდა.

ქართული სინამდვილის ერთგვარი გავლენით, სიკვდილით დასჯის შეზღუდვისა და სასჯელთა შემსუბუქების ტენდენციას ატარებს მხითარ გოშის (გარდაიცვალა 1213 წ.) სამართლის წიგნიც. ჩრდილოეთ სომხეთი, სადაც გოში ცხოვრობდა, საქართველოს სახელმწიფოს შემადგენლობაში შემოდიოდა.

დარწმუნებით შეიძლება ითქვას, რომ სასჯელთა სისტემის ჰუმანურობა, რაზედაც ზემოთ გვქონდა საუბარი, განაპირობა საქართველოს იმ სოციალურ-ეკონომიკურმა, პოლიტიკურმა და კულტურულმა ცხოვრებამ, რომელიც მან თავისი არსებობის ხსენებულ პერიოდში გაიარა.

⁴ „ქართლის ცხოვრება“, ანა დედოფლისეული ნუსხა, თბ., 1942, გვ. 240.

საერთაშორისო პაქტი

სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ

ამ პაქტის მონაწილე სახელმწიფოები, რომლებიც

ითვალისწინებენ, რომ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წესდებით გამოცხადებული პრინციპების შესაბამისად ადამიანთა ოჯახის ყველა წევრი-სათვის დამახასიათებელი ღირსების, მათი თანასწორი და განუყოფელი უფლებების აღიარება არის თავისუფლების, სამართლიანობისა და საყოველთაო მშვიდობის საფუძველი:

აღიარებენ, რომ ეს უფლებები გამომდინარეობენ ადამიანისათვის დამახასიათებელი ღირსებიდან,

აღიარებენ, რომ, ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაციის თანახმად, თავისუფალი, შიშისა და გაჭირვებისაგან თავისუფალი ადამიანის პიროვნების იდეალის განხორციელება შეიძლება მხოლოდ მაშინ, თუ შეიქმნა ისეთი პირობები, როცა თითოეული შეძლებს ისარგებლოს თავისი ეკონომიური, სოციალური და კულტურული უფლებებით, ისევე როგორც თავისი პოლიტიკური და ეკონომიკური უფლებებით.

ითვალისწინებენ, რომ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წესდებით სახელმწიფოები ვალდებული არიან წახალისონ ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა საყოველთაო პატივისცემა და დაცვა;

ითვალისწინებენ, რომ თითოეული ცალკეული ადამიანი, აქვს რა ვალდებულებანი სხვა ადამიანებისა და იმ კოლექტივის მიმართ, რომელსაც ეკუთვნის, უნდა იღვწოდეს ამ პაქტით აღიარებულ უფლებათა წახალისებისა და დაცვისათვის;

შეთანხმდნენ შემდეგი მუხლების გამო:

ნაწილი I

მუხლი 1

1. ყველა ხალხს აქვს თვითგამორკვევის უფლება. ამ უფლების ძალით ისინი თავისუფლად აწესებენ თავიანთ პოლიტიკურ სტატუსს და თავისუფლად უზრუნველყოფენ თავიანთ ეკონომიკურ, სოციალურ და კულტურულ განვითარებას.

2. ყველა ხალხს თავისი მიზნების მისაღწევად შეუძლია თავისუფლად

მოიხმაროს თავისი ბუნებრივი სიმდიდრენი და რესურსები ისე, რომ ზიანი არ მიაყენოს ურთიერთსარგებლიანობის პრინციპებზე დაფუძნებული საერთაშორისო ეკონომიური თანამშრომლობიდან და საერთაშორისო სამართლიდან გამომდინარე რაიმე ვალდებულებას. არც ერთ ხალხს არავითარ შემთხვევაში არ შეიძლება წაერთვას საარსებო სახსრები, რომლებიც მას ეკუთვნის.

3. ამ პაქტის მონაწილე ყველა სახელმწიფო, მათ შორის ის სახელმწიფოები, რომლებსაც ეკისრებათ პასუხისმგებლობა არათვითმმართველი და სამეურვეო ტერიტორიების მართვისათვის, უნდა ახალისებდეს თვითგამორკვევის უფლების განხორციელებას და პატივს სცემდეს ამ უფლებას.

ნაწილი II

მუხლი 2

1. ამ პაქტის მონაწილე თითოეული სახელმწიფო კისრულობს ვალდებულებას პატივი სცეს და მის ტერიტორიის ფარგლებსა და მის იურისდიქციაში მყოფი ყველა პირისათვის უზრუნველყოს ამ პაქტით აღიარებული უფლებები, რაიმე განსხვავების გარეშე, როგორცაა განსხვავება რასის, კანის ფერის, სქესის, ენის, რელიგიის, პოლიტიკური ან სხვა მრწამსის, ეროვნული თუ სოციალური წარმოშობის, ქონებრივი მდგომარეობის, დაბადებისა თუ სხვა გარემოების გამო.

2. თუ ეს უკვე გათვალისწინებული არ არის არსებული საკანონმდებლო ან სხვა ღონისძიებებით, ამ პაქტის მონაწილე თითოეული სახელმწიფო კისრულობს ვალდებულებას განახორციელოს საჭირო ღონისძიებანი თავისი საკონსტიტუციო პროცედურებისა და ამ პაქტის შესაბამისად, რათა მიიღოს საკანონმდებლო ან სხვა ზომები, რომლებიც შესაძლოა საჭირო გახდეს ამ პაქტით აღიარებული უფლებების განხორციელებისათვის.

3. ამ პაქტის მონაწილე თითოეული სახელმწიფო კისრულობს ვალდებულებას:

a) ყველა პირი, რომლის ამ პაქტით აღიარებული უფლებანი და თავისუფლებანი შელახულია, უზრუნველყოს სამართლებრივი დაცვის ეფექტიანი საშუალებით, იმ შემთხვევაშიც კი, თუ ეს დარღვევა ჩაიდინეს ოფიციალურად მოქმედმა პირებმა;

b) უზრუნველყოს, რომ თითოეული პირის სამართლებრივი დაცვის უფლებას, ვინც კი ასეთ დაცვას მოითხოვს, ადგენდნენ კომპეტენტური სასამართლო, ადმინისტრაციული თუ საკანონმდებლო ხელისუფალნი ან გათვალისწინებული სახელმწიფოს სამართლებრივი სისტემით, ყოველი სხვა კომპეტენტური ორგანო და განავითაროს სასამართლო დაცვის შესაძლებლობანი;

c) უზრუნველყოს კომპეტენტურ ხელისუფალთა მიერ სამართლებრივი დაცვის იმ საშუალებათა გამოყენება, რომლებსაც მათ აძლევს.

მუხლი 8

ამ პაქტის მონაწილე სახელმწიფოები კისრულობენ ვალდებულებას უზრუნველყონ მამაკაცებისა და ქალების თანაბარი უფლება ისარგებლონ ამ პაქტით გათვალისწინებული ყველა მოქალაქეობრივი და პოლიტიკური უფლებებით.

1. სახელმწიფოში საგანგებო წესების შემოღების დროს, როცა ერის სიცოცხლე საფრთხეშია და ეს ოფიციალურად გამოაცხადეს, ამ პაქტის მონაწილე სახელმწიფოებს შეუძლიათ გადაუხვიონ პაქტით ნაკისრ თავიანთ ვალდებულებებს იმდენად, რამდენადაც ამას მოითხოვს მდგომარეობის სიმძაფრე, და განახორციელონ ღონისძიებანი იმ პირობით, რომ ეს ღონისძიებანი შეუთავსებელი არ იქნება საერთაშორისო სამართლით დაკისრებულ სხვა ვალდებულებებთან და მათ არ მოჰყვება დისკრიმინაცია მხოლოდ და მხოლოდ რასის, კანის ფერის, სქესის, ენის, რელიგიისა თუ სოციალური წარმოშობის საფუძველზე.

2. ეს დებულება არ შეიძლება საფუძვლად დაედოს რაიმე გადახვევებს მე-6, 7, 8 (1 და 2 პუნქტები), 11, 15, 16 და 18 მუხლებიდან.

3. ამ პაქტის მონაწილე ყველა სახელმწიფომ, რომელიც იყენებს გადახვევის უფლებას, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალური მდივნის საშუალებით დაუყოვნებლივ უნდა შეატყობინოს ამ პაქტის მონაწილე სხვა სახელმწიფოებს, თუ რომელ დებულებებს გადაუხვია და რა მიზეზებმა ნიაღვრინეს ასეთი გადაწყვეტილება. იმავე შუამავლის საშუალებით მან უნდა შეატყობინოს აგრეთვე თარიღი, როცა შეწყვეტს ასეთ გადახვევას.

მუხლი 5

1. ამ პაქტში არ შეიძლება არაფრის განმარტება ისე, თითქოს ნიშნავდეს, რომ რომელიმე სახელმწიფოს, რომელიმე ჯგუფს ან რომელიმე პირს ჰქონდეს უფლება ეწეოდეს რაიმე საქმიანობას ან სჩადიოდეს რაიმე მოქმედებას, რომელთა მიზანია ამ პაქტით აღიარებული რომელიმე უფლებისა თუ თავისუფლების მოსპობა ან მათი შეზღუდვა უფრო მეტად, ვიდრე ეს პაქტი ითვალისწინებს.

2. არ შეიძლება შეიზღუდოს ან დაკნინდეს ადამიანის რომელიმე ძირითადი უფლება, რომელიც აღიარებულია ან კანონის, კონვენციების, წესებისა თუ ზნე-ჩვეულებების ძალით არსებობს პაქტის მონაწილე რომელიმე სახელმწიფოში, იმ საბაბით, რომ ამ პაქტით ასეთი უფლებები აღიარებული არ არის ან აღიარებულია ნაკლები მოცულობით.

ნაწილი III

მუხლი 6

1. სიცოცხლის უფლება თითოეული ადამიანის განუყოფელი უფლებაა. ამ უფლებას იცავს კანონი. არავის არ შეიძლება თვითნებურად წაართვან სიცოცხლე.

2. ქვეყნებში, რომლებსაც არ გაუუქმებიათ სიკვდილით დასჯა, სიკვდილის განაჩენი შეიძლება გამოიტანონ მხოლოდ ყველაზე მძიმე დანაშაულისათვის იმ კანონის შესაბამისად, რომელიც მოქმედებდა დანაშაულის ჩადენის დროს და არ ეწინააღმდეგება ამ პაქტისა და გენოციდის დანაშაულის თავიდან აცილებასა და მისთვის დასჯის შესახებ კონვენციის დებულებებს. ეს დასჯა

შეიძლება განხორციელდეს მხოლოდ კომპეტენტური სასამართლოს მიერ გამოტანილი საბოლოო განაჩენის შესასრულებლად.

3. როცა სიკვდილის წართმევა გენოციდის დანაშაულს შეადგენს, მხედველობაში უნდა ვიქონიოთ, რომ ამ მუხლში არაფერი არ აძლევს ამ პაქტის მონაწილე სახელმწიფოებს უფლებას, რომ რაიმე საშუალებით გადაუხვიონ რომელიმე ვალდებულებას, რომელიც იკისრებს გენოციდის დანაშაულის თავიდან აცილებისა და მისთვის დასჯის შესახებ კონვენციის დებულებათა შესაბამისად.

4. თითოეულს, ვისაც სიკვდილი მიუსაჯეს, უფლება აქვს ითხოვოს შეწყობა ან განაჩენის შერბილება. ამნისტია, შეწყობა ან სიკვდილის განაჩენის შეცვლა შეიძლება ნაბოძები იყოს ყველა შემთხვევაში.

5. სიკვდილის განაჩენის გამოტანა არ შეიძლება დანაშაულისათვის, რომელიც ჩაიდინეს თვრამეტ წლამდე ასაკის პირებმა, და მისი შესრულება არ შეიძლება ფეხმძიმე ქალების მიმართ.

6. ამ მუხლში არაფერი არ შეიძლება იყოს იმის საფუძველი, რომ ამ პაქტის მონაწილე რომელიმე სახელმწიფომ გადადოს ან არ დაუშვას სიკვდილით დასჯის გაუქმება.

მუხლი 7

არავინ არ უნდა განიცდიდეს წამებას ან სასტიკ, არაადამიანურ ან მისი ღირსების დამამცირებელ მოქცევასა თუ სასჯელს. კერძოდ, არც ერთ პირზე, თუ არ იქნა მისი თავისუფალი თანხმობა, არ შეიძლება სამედიცინო ან სამეცნიერო ცდების ჩატარება.

მუხლი 8

1. არავინ არ უნდა ცხოვრობდეს მონობაში; აკრძალულია ყველა სახეობის მონობა და მონათვაკრობა.

2. არავინ არ უნდა ცხოვრობდეს დაბეჩავებულ მდგომარეობაში.

3. a) არავის არ უნდა აიძულონ იძულებითი თუ სავალდებულო შრომა;

b) იმ ქვეყნებში, სადაც დანაშაულისათვის სასჯელის სახით შეიძლება დანიშნონ თავისუფლების აღკვეთა, რომელიც დაკავშირებულია საკატორლო სამუშაოებთან, მე-3 პუნქტი (a) არ ითვლება დაბრკოლებად, რათა შესრულდეს საკატორლო სამუშაოები იმ კომპეტენტური სასამართლოს განაჩენით, რომელმაც ასეთი სასჯელი დანიშნა;

c) ამ პუნქტში ტერმინი „იძულებითი ან სავალდებულო შრომა“ არ შეიცავს:

i) როგორც უნდა იყოს სამუშაოს თუ სამსახურს, რომელიც ნახსენები არ არის b ქვეპუნქტში, და რომელიც, როგორც წესი, უნდა შეასრულოს სასამართლოს კანონიერი განკარგულების საფუძველზე პატიმრობაში მყოფმა პირმა, ან ასეთი პატიმრობიდან პირობითად გნათავისუფლებულმა პირმა;

ii) როგორც უნდა იყოს სამხედრო ხასიათის სამსახურს, ხოლო იმ ქვეყნებში, სადაც აღიარებულია სამხედრო სამსახურზე უარის თქმის პოლიტიკური თუ რელიგიურ-ეთიკური მოტივებით, როგორც უნდა იყოს სამსახური, რომელიც კანონით გათვალისწინებულია ასეთი მოტივებით სამხედრო სამსახურზე უარის მთქმელ პირთათვის;

iii) როგორც უნდა იყოს სამსახური, რომელიც სავალდებულოა საგზნა გებო წესებისა თუ უბედურების დროს, რაც საფრთხეს უქმნის მოსახლეობის სიცოცხლესა თუ კეთილდღეობას;

IV) როგორც უნდა იყოს სამუშაო თუ სამსახური, რომელიც შედის ჩვეულებრივ მოქალაქეობრივ მოვალეობებში.

მუხლი 9

1. თითოეულ ადამიანს აქვს თავისუფლებისა და პირადი ხელშეუხებლობის უფლება. არავინ არ შეიძლება თვითნებურად დააპატიმროს ან პატიმრობაში აიყვანოს. არავის არ შეიძლება თავისუფლება აღუკვეთონ სხვაგვარად, თუ არა ისეთ საფუძველზე და ისეთი პროცედურის შესაბამისად, რომლებიც კანონით არის დაწესებული.

2. თითოეულ დაპატიმრებულს დაპატიმრების დროს ეუბნებიან მისი დაპატიმრების მიზეზებს და სასწრაფო წესით ატყობინებენ, თუ რა ბრალდებას უყენებენ.

3. სისხლის სამართლის ბრალდებით დაპატიმრებული თუ დაკავებული ყოველი პირი სასწრაფო წესით უნდა მიიყვანოს მოსამართლესთან ან სხვა თანამდებობის პირთან, რომელსაც კანონით უფლება აქვს განახორციელოს სასამართლო ხელისუფლება, და დაპატიმრებულ ან დაკავებულ პირს გონივრული ვადის მანძილზე აქვს სასამართლო გარჩევისა თუ განთავისუფლების უფლება. სასამართლო გარჩევის მოლოდინში დაპატიმრებულთა ყოფნა საერთო წესი არ უნდა გახდეს, მაგრამ მათი განთავისუფლება შეიძლება დამოკიდებული იყოს სასამართლოში გამოცხადების, სასამართლო გარჩევის ყველა სტადიაში გამოცხადების და, საჭიროების შემთხვევაში, განაჩენის შესასრულებლად გამოცხადების გარანტიების წარდგენაზე.

4. თითოეულს, ვისაც თავისუფლება აღუკვეთა დაპატიმრებისა თუ პატიმრობაში აყვანის შედეგად, აქვს უფლება, რომ მისი საქმე გააჩიოს სასამართლომ, რათა ამ სასამართლომ დაუყოვნებლივ გამოიტანოს დადგენილება, კანონიერია მისი დაკავება თუ არა, და გასცეს განკარგულება მისი განთავისუფლების შესახებ, თუ უკანონოდ იყო დაკავებული.

5. თითოეულს, ვინც უკანონოდ დაპატიმრებისა თუ პატიმრობაში აყვანის მსხვერპლი გახდა, აქვს კომპენსაციის უფლება, რომელსაც სარჩელის ძალა ენიჭება.

მუხლი 10

1. ყველა თავისუფლებაა აღუკვეთილ პირს აქვს უფლება, რომ ჰუმანურად მოექცნენ და პატივი სცენ მის, ადამიანის პიროვნებისათვის დამახასიათებელ ღირსებას.

2. a) იმ შემთხვევებში, როცა არ არის განსაკუთრებული გარემოებანი, ბრალდებულებს ათავსებენ მსჯავრდადებულებისაგან ცალკე და უწესებენ ცალკე რეჟიმს, რომელიც შეესაბამება არამსჯავრდადებულ პირთა სტატუსს;

b) არასრულწლოვან ბრალდებულებს ათავსებენ სრულწლოვანებისაგან ცალკე და უმოკლეს ვადაში წარუდგენენ სასამართლოს გადაწყვეტილების გამოსატანად.

3. პენიტენციალური სისტემით პატიმრებისათვის გათვალისწინებულია რეჟიმი, რომლის არსებითი მიზანია მათი გამოსწორება და ახლებური სოციალური აღზრდა. არასრულწლოვან სამართალდამრღვევებს აცალკევებენ სრულწლოვანებისაგან და უწყესებენ რეჟიმს, რომელიც შეესაბამება მათს ასაკსა და სამართლებრივ სტატუსს.

მუხლი 11

არავის არ შეიძლება აღეკვეთოს თავისუფლება მხოლოდ იმ საფუძველზე, რომ არ შეუძლია შეასრულოს რაიმე სახელშეკრულებო ვალდებულება.

მუხლი 12

1. თითოეულს, ვინც კანონიერად იმყოფება რომელიმე სახელმწიფოს ტერიტორიაზე, ამ ტერიტორიის ფარგლებში უფლება აქვს თავისუფლად გადაადგილდეს და თავისუფლად აირჩიოს საცხოვრებელი ადგილი.

2. თითოეულ ადამიანს აქვს უფლება წავიდეს ყოველი ქვეყნიდან, მათ შორის საკუთარი ქვეყნიდან.

3. ზემოთ აღნიშნული უფლებები არ შეიძლება გახდეს რაიმე შეზღუდვის ობიექტი, გარდა იმ შეზღუდვებისა, რომლებიც გათვალისწინებულია კანონით, საჭიროა სახელმწიფო უშიშროების, საზოგადოებრივი წესრიგის, მოსახლეობის ჯანმრთელობისა თუ ზნეობის ან სხვათა უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვისათვის და ეთავსება ამ პაქტით აღიარებულ სხვა უფლებებს.

4. არავის არ შეიძლება თვითნებურად ჩამოართვან უფლება ჩავიდეს თავის საკუთარ ქვეყანაში.

მუხლი 13

უცხოელი რომელიც კანონიერად იმყოფება ამ პაქტის მონაწილე რომელიმე სახელმწიფოს ტერიტორიაზე, შეიძლება გაასახლონ მხოლოდ კანონის შესაბამისად გამოტანილი გადაწყვეტილების შესასრულებლად, და, თუ სახელმწიფო უშიშროების იმპერატიული მოსაზრებანი სხვას არ მოითხოვენ, მას უფლება აქვს წარმოადგინოს უდავო საბუთები თავისი გასახლების წინააღმდეგ, მოითხოვოს, რომ მისი საქმე გადასინჯოს კომპეტენტურმა ხელისუფლებამ ან პირმა თუ პირებმა, რომლებსაც სპეციალურად დანიშნავს კომპეტენტური ხელისუფლება, რომ ამ მიზნით წარსდგეს ამ ხელისუფლების, პირისა თუ პირთა წინაშე.

მუხლი 14

ყველა პირი თანასწორია სასამართლოებისა და ტრიბუნალების წინაშე. თითოეულს აქვს უფლება მისთვის წაყენებული ყოველი სისხლის სამართლის ბრალდების განხილვისას, ან რომელიმე სამოქალაქო პროცესში მისი უფლება-მოვალეობის განსაზღვრისას, რომ მისი საქმე სამართლიანად და საჯაროდ გაარჩიოს კანონის საფუძველზე შექმნილმა კომპეტენტურმა, დამოუკიდებელმა და მიუკერძოებელმა სასამართლომ. შეიძლება, რომ პრესა და საზოგადოება არ დაუშვან მთელ სასამართლო გარჩევასზე თუ მის ნაწილზე მორალის,

დემოკრატიულ საზოგადოებაში საზოგადოებრივი წესრიგისა თუ სახელმწიფო უშიშროების მოსაზრებებით ან როცა ამას მოითხოვს მხარეთა კერძო ცხოვრების ინტერესები, ან იმდენად, რამდენადაც ეს, სასამართლოს აზრით, ძალზე საჭიროა, განსაკუთრებულ ვითარებაში, როცა საჯაროობა შელახავს მართლმსაჯულების ინტერესებს; მაგრამ ყოველი სასამართლო დადგენილება სისხლის სამართლისა თუ სამოქალაქო საქმის გამო საჯარო უნდა იყოს, იმ შემთხვევების გარდა, როცა არასრულწლოვანთა ინტერესები სხვას მოითხოვენ, ან, როცა საქმე ეხება მატრიმონიალურ დავას ან ბავშვთა მეურვეობას.

2. თითოეულს, ვისაც ბრალად სდებენ სისხლის სამართლის დანაშაულს, უფლება აქვს ჩაითვალოს უდანაშაულოდ, სანამ მისი დამნაშავეობა არ დამტკიცდება კანონის შესაბამისად.

3. თითოეულს აქვს უფლება მისთვის წაყენებული სისხლის სამართლის ბრალდების განხილვისას როგორც მინიმუმი მიიღოს შემდეგი გარანტიები სრული თანასწორობის საფუძველზე:

a) სასწრაფო წესით და დაწვრილებით შეატყობინონ იმ ენაზე, რომელიც ესმის, თუ რა ხასიათისაა და რა საფუძველზე წაუყენეს ბრალდება;

b) ჰქონდეს საკმარისი დრო და შესაძლებლობა, რათა მოემზადოს თავის დასაცავად და შეხვდეს მის მიერ არჩეულ დამცველს;

c) გაასამართლონ გაუმართლებელი გაჭიანურების გარეშე;

d) გაასამართლონ მისი თანდასწრებით და დაიცვას თავი პირადად ან მის მიერ არჩეულ დამცველის საშუალებით; თუ მას არ ჰყავს დამცველი, უნდა შეატყობინოს ეს უფლება და ჰყავდეს მისთვის დანიშნული დამცველი ყველა შემთხვევაში, როცა მართლმსაჯულების ინტერესები ამას მოითხოვენ, უსასყიდლოდ იმ შემთხვევაში, როცა არა აქვს საკმარისი სახსრები ამ დამცველის ასანაზღაურებლად.

e) დაკითხოს მოწმენი, რომლებიც მის წინააღმდეგ აძლევენ ჩვენებას, ან ჰქონდეს უფლება, რომ ეს მოწმეები სხვამ დაკითხოს, და ჰქონდეს უფლება, რომ გამოიძახონ და დაკითხონ მისი მოწმენი იმავე პირობებით, რომლებიც არსებობს მის წინააღმდეგ გამოსული მოწმეებისათვის;

f) ისარგებლოს თარჯიმნის უფასო დახმარებით თუ არ ესმის ენა, რომელსაც სასამართლოში ხმარობენ, ან არ ლაპარაკობს ამ ენაზე;

g) არავინ არ აიძულოს, რომ ჩვენება მისცეს საკუთარი თავის წინააღმდეგ, ან თავი დამნაშავედ აღიაროს.

4. არასრულწლოვანთა მიმართ პროცესი ისე უნდა წარიმართოს, რომ გაითვალისწინონ მათი ასაკი და მათი ხელახალი აღზრდისათვის ხელშემწყობის სასურველობა.

5. თითოეულს, ვინც მსჯავრდადებულია რაიმე დანაშაულისათვის, აქვს უფლება, რომ მისი მსჯავრდადება და განაჩენი გადასინჯოს ზემდგომმა სასამართლო ინსტანციამ კანონის შესაბამისად.

6. თუ რომელიმე პირს საბოლოოდ გადაწყვეტილებით დასდეს მსჯავრი სისხლის სამართლის დანაშაულისათვის და თუ მისთვის გამოტანილი განაჩენი შემდგომში გააუქმეს ან მისთვის ნაბოძები იყო შეწყალება იმ საფუძველზე, რომ რაიმე ახალი ან ახლად აღმოჩენილი გარემოება უცილობლად ამტკიცებს, რომ მოხდა სასამართლო შეცდომა, მაშინ ეს პირი, რომელიც დაისაჯა ასეთი მსჯავრდადების შედეგად, იღებს კომპენსაციას კანონის თანახმად, თუ არ დამტკიცდა, რომ აღნიშნული უცნობი გარემოება თავის დროზე ვერ აღმოაჩინეს მხოლოდ მისი ან ნაწილობრივ მისი მიზეზით.

7. არავინ არ შეიძლება მეორედ გაასამართლონ ან დასაჯონ დანაშაულისათვის, რომლისთვისაც იგი უკვე საბოლოოდ იყო მსჯავრდადებული ან გამართლებული თითოეული ქვეყნის კანონისა და სისხლის სამართლის პროცესუალური სამართლის შესაბამისად.

მუხლი 15

1. არავინ არ შეიძლება ცნონ დამნაშავედ რაიმე სისხლის სამართლის დანაშაულის ჩადენისათვის რომელიმე ისეთი მოქმედებისა თუ შეცდომის შედეგად, რომელიც მისი ჩადენის მომენტში მოქმედი სახელმწიფოს შიდა კანონმდებლობისა თუ საერთაშორისო სამართლის შესაბამისად არ იყო სისხლის სამართლის დანაშაული. ასევე არ შეიძლება დაინიშნოს უფრო მძიმე სასჯელი. ვიდრე ის, რომელიც უნდა გამოეყენებინათ სისხლის სამართლის დანაშაულის ჩადენის მომენტში. თუ დანაშაულის ჩადენის შემდეგ კანონით წესდება უფრო მსუბუქი სასჯელი, ამ კანონის მოქმედება ვრცელდება ამ დამნაშავეზე.

2. ამ მუხლში არაფერი არ უშლის ხელს, რომ ყოველი პირი გადაეცეს სასამართლოს და დასაჯოს ყოველი მოქმედებისა თუ შეცდომისათვის, რომლებიც საერთაშორისო საზოგადოებრიობის მიერ აღიარებული სამართლის ზოგადი პრინციპების შესაბამისად ჩადენის მომენტში სისხლის სამართლის დანაშაული იყო.

მუხლი 16

თითოეულ ადამიანს, სადაც უნდა იყო იგი, აქვს უფლება, რომ ცნონ მისი სუბიექტობის უფლება.

მუხლი 17

1) არავინ არ უნდა განიცადოს თვითნებური ან უკანონო ჩარევა თავის პირად და ოჯახურ ცხოვრებაში, მისი საცხოვრებლის შეუვალობის ან მისი კორესპონდენციის საიდუმლოების თვითნებური ან უკანონო ხელყოფა ან მისი ღირსებისა და რეპუტაციის უკანონო ხელყოფა.

2. თითოეულ ადამიანს აქვს უფლება, რომ კანონმა დაიცვას ასეთი ჩარევისა თუ ასეთი ხელყოფისაგან.

მუხლი 18

1. თითოეულ ადამიანს აქვს აზროვნების, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლების უფლება, ეს უფლება შეიცავს თავისუფლებას ჰქონდეს ან იღებდეს რელიგიასა თუ მრწამსს საკუთარი არჩევანით და თავისუფლებას აღიარებდეს თავის რელიგიასა და მრწამსს როგორც ერთპიროვნულად, ისე სხვებთან ერთად, საჯაროდ თუ კერძო წესით, ასრულებდეს კულტს, რელიგიურ და რიტუალურ წეს-ჩვეულებებსა და მოძღვრებას.

2. არავინ არ უნდა განიცდიდეს იძულებას, რომელიც ლახავს მის თავისუფლებას იქონიოს ან მიიღოს რელიგია თუ მრწამსი საკუთარი არჩევანით.

3. რელიგიისა თუ მრწამსის აღიარების თავისუფლებას შეიძლება დაუ-

წესდეს მხოლოდ ის შეზღუდვები, რომლებიც დადგენილია კანონით და საჭიროა საზოგადოებრივი უშიშროების, წესრიგის, ჯანმრთელობისა და მორალის, ისევე როგორც სხვა პირთა ძირითადი უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვისათვის.

4. ამ პაქტის მონაწილე სახელმწიფოები კისრულობენ ვალდებულებას პატივი სცენ მშობელთა და, შესაბამის შემთხვევებში, კანონიერ მეურვეთა თავისუფლებას უზრუნველყონ თავიანთი ბავშვების რელიგიური და ზნეობრივი აღზრდა საკუთარი მრწამსის შესაბამისად.

მუხლი 19

1. თითოეულ ადამიანს აქვს უფლება დაუბრკოლებლად ჰქონდეს საკუთარი აზრი.

2. თითოეულ ადამიანს აქვს უფლება თავისუფლად გამოთქვას თავისი აზრი; ეს უფლება შეიცავს თავისუფლებას, რომ სახელმწიფო საზღვრების მიუხედავად ეძიოს, მიიღოს და გაავრცელოს ყოველგვარი ინფორმაცია ზეპირად, წერილობით თუ პრესისა და გამონახატვის მხატვრული ფორმების საშუალებით ან სხვა საშუალებით საკუთარი არჩევანით.

3. ამ მუხლის მე-2 პუნქტით გათვალისწინებული უფლებებით სარგებლობა განსაკუთრებულ მოვალეობას და განსაკუთრებულ პასუხისმგებლობას აკისრებს. მაშასადამე, იგი შეიძლება დაკავშირებული იყოს ზოგიერთ შეზღუდვასთან, რომლებიც უნდა იყოს კანონით დადგენილი და აუცილებელი.

a) სხვა პირთა უფლებებისა და რეპუტაციის პატივისცემისათვის;

b) სახელმწიფო უშიშროების, საზოგადოებრივი წესრიგის, მოსახლეობის ჯანმრთელობისა თუ ზნეობის დასაცავად.

მუხლი 20

1. ომის ყოველგვარი პროპაგანდა უნდა აიკრძალოს კანონით.

2. ყოველგვარი გამოსვლა ეროვნული, რასობრივი თუ რელიგიური შეუღლის სასარგებლოდ, რაც წარმოადგენს დისკრიმინაციის, მტრობისა თუ ძალადობის წაქეზებას, უნდა აიკრძალოს კანონით.

მუხლი 21

აღიარებულია მშვიდობიანი კრებების უფლება. ამ უფლებით სარგებლობას შეიძლება დაუწესდეს მხოლოდ ისეთი შეზღუდვები, რომლებიც შეესაბამება კანონს და საჭიროა დემოკრატიულ საზოგადოებაში სახელმწიფო თუ საზოგადოებრივი უშიშროების, საზოგადოებრივი წესრიგის, მოსახლეობის ჯანმრთელობისა და ზნეობის დაცვისა თუ სხვა პირთა უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვის ინტერესებისათვის.

მუხლი 22

1. თითოეულ ადამიანს აქვს სხვებთან ასოციაციის თავისუფლების უფლება, მათ შორის უფლება შექმნას პროფკავშირები და შევიდეს პროფკავშირებში თავისი ინტერესების დასაცავად.

2. ამ უფლებით სარგებლობას შეიძლება დაუწესდეს მხოლოდ ისეთი შეზღუდვები, რომლებსაც კანონი ითვალისწინებს და, რომლებიც საჭიროა დემოკრატიულ საზოგადოებაში სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი უშიშროების, საზოგადოებრივი წესრიგის, მოსახლეობის ჯანმრთელობისა და ზნეობის დაცვის თუ სხვა პირთა უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვის ინტერესებისათვის. ეს მუხლი ხელს არ უშლის, რომ ამ უფლებით სარგებლობის კანონიერი შეზღუდვები შემოიღონ იმ პირთათვის, რომლებიც შედიან შეიარაღებული ძალებისა და პოლიციის შემადგენლობაში.

3. ამ მუხლში არაფერი არ აძლევს უფლებას სახელმწიფოებს, რომლებიც მონაწილეობენ შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის 1948 წლის კონვენციაში ასოციაციათა თავისუფლებისა და ორგანიზაციის უფლების დაცვის შესახებ, მიიღონ საკანონმდებლო აქტები აღნიშნული კონვენციით გათვალისწინებული გარანტიების საზიანოდ, ან კანონი გამოიყენონ ისეთნაირად, რომ ეს საზიანო იყოს ამ გარანტიებისათვის.

მუხლი 23

1. ოჯახი საზოგადოების ბუნებრივი და ძირითადი უჯრედია და აქვს უფლება, რომ იგი დაიცვან საზოგადოებამ და სახელმწიფომ.

2. მამაკაცებსა და ქალებს, რომლებმაც მიაღწიეს ქორწინების ასაკს, აქვთ უფლება დაქორწინდნენ და აქვთ უფლება შექმნან ოჯახი.

3. არც ერთი ქორწინება არ შეიძლება მოხდეს მექორწინეთა თავისუფალი და სრული თანხმობის გარეშე.

4. ამ პაქტის მონაწილე სახელმწიფოებმა უნდა განახორციელონ საჭირო ღონისძიებანი დაქორწინების, ქორწინებაში ყოფნისა და განქორწინების დროს მეუღლეთა თანასწორი უფლებებისა და მოვალეობების უზრუნველსაყოფად. განქორწინების შემთხვევაში გათვალისწინებული უნდა იყოს ყველა ბავშვის საჭირო დაცვა.

მუხლი 24

1. თითოეულ ბავშვს რასის, კანის, ფერის, სქესის, ენის, რელიგიის, ეთნიკური თუ სოციალური წარმოშობის ქონებრივი მდგომარეობისა თუ დაბადების გამო ყოველგვარი დისკრიმინაციის გარეშე აქვს უფლება დაცვის ისეთ ღონისძიებებზე, რომლებიც მას, როგორც მცირეწლოვანს, უნდა გაუწიონ მისმა ოჯახმა, საზოგადოებამ და სახელმწიფომ.

2. თითოეული ბავშვი რეგისტრირებული უნდა იყოს დაუყოვნებლივ დაბადების შემდეგ და ჰქონდეს სახელი.

3. თითოეულ ბავშვს აქვს მოქალაქეობის მიღების უფლება.

მუხლი 25

თითოეულ მოქალაქეს მე-2 მუხლში ნახსენები რაიმე დისკრიმინაციისა და დაუსაბუთებელ შეზღუდვათა გარეშე უნდა ჰქონდეს უფლება და შესაძლებლობა:

ა) მონაწილეობდეს სახელმწიფო საქმეთა წარმოებაში როგორც უშუალოდ, ისე თავისუფლად არჩეული წარმომადგენლების საშუალებით;

b) მისცეს ხმა და არჩეულ იქნეს ნამდვილ პერიოდულ არჩევნებში, რომლებიც წარმოებს საყოველთაო და თანასწორი საარჩევნო უფლების საფუძველზე ფარული კენჭისყრით და უზრუნველყოფს ამომრჩევლების ნება-სურვილის თავისუფალ გამოვლინებას;

e) თავის ქვეყანაში თანასწორობის საერთო პირობებით შეეძლოს სახელმწიფო სამსახურში შესვლა.

მუხლი 26

ყველა ადამიანი თანასწორია კანონის წინაშე და ყოველგვარი დისკრიმინაციის გარეშე აქვს კანონის თანასწორი დაცვის უფლება. ამ მხრივ ყოველგვარი დისკრიმინაცია უნდა აიკრძალოს კანონით და კანონი უნდა უზრუნველყოფდეს ყველა პირის თანასწორ და ეფექტიან დაცვას რაიმე ნიშნის, როგორცაა რასის, კანის ფერის, სქესის, ენის, რელიგიის პოლიტიკური თუ სხვა მრწამსის, ეროვნული თუ სოციალური წარმოშობის, ქონებრივი მდგომარეობის, დაბადებისა თუ სხვა გარემოების გამო დისკრიმინაციის წინააღმდეგ.

მუხლი 27

იმ ქვეყნებში, სადაც არსებობს ეთნიკური, რელიგიური და ენობრივი უმცირესობანი, პირებს, რომლებიც ასეთ უმცირესობას ეკუთვნიან, არ შეიძლება უარი ეთქვას უფლებაზე იმავე ჯგუფის სხვა წევრებთან ერთად ისარგებლონ თავიანთი კულტურით, აღიარონ თავიანთი რელიგია და შეასრულონ მისი წესები, აგრეთვე ილაპარაკონ დედა ენაზე.

ნაწილი IV

მუხლი 28

1. იქმნება ადამიანის უფლებათა კომიტეტი (რომელსაც ქვემოთ ამ პაქტში ეწოდება „კომიტეტი“). მასში შედის თვრამეტი წევრი და იგი ასრულებს ქვემოთ გათვალისწინებულ ფუნქციებს.

2. კომიტეტის შემადგენლობაში შედიან პირები, რომლებიც ამ პაქტის მონაწილე სახელმწიფოთა მოქალაქეები არიან, აქვთ მაღალი ზნეობრივი თვისებები და აღიარებული კომპეტენტობა ადამიანის უფლებათა დარღვევაში, ამასთან გათვალისწინებულია, რომ სასარგებლოა იურიდიული გამოცდილების მქონე რამდენიმე პირის მონაწილეობა.

3. კომიტეტის წევრებს ირჩევენ და ისინი მუშაობენ პირადად.

მუხლი 29

1. კომიტეტის წევრებს ირჩევენ ფარული კენჭისყრით იმ პირთა სიიდან, რომლებიც აკმაყოფილებენ 28-ე მუხლით გათვალისწინებულ მოთხოვნებს, და ამ მიზნით დაასახელეს ამ პაქტის მონაწილე სახელმწიფოებმა.

2. ამ პაქტის მონაწილე თითოეულ სახელმწიფოს შეუძლია დაასახელოს

არაუმეტეს ორი პირისა. ეს პირები უნდა იყვნენ ამ სახელმწიფოს მოქალაქენი.

3. ყველა პირს აქვს უფლება, რომ განმეორებით დაასახელონ.

მუხლი 30

1. პირველადი არჩევნები ეწყობა არაუგვიანეს ექვსი თვისა ამ პაქტის ძალაში შესვლის შემდეგ.

2. კომიტეტის თითოეულ არჩევნებამდე, გარდა არჩევნებისა ვაკანსიათა შესავსებად, რომლებიც ცხადდება 34-ე მუხლის შესაბამისად, სულ ცოტა ოთხი თვით ადრე გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალური მდივანი წერილობით სთხოვს ამ პაქტის მონაწილე სახელმწიფოებს, რომ სამი თვის მანძილზე წარმოადგინონ კომიტეტის წევრთა კანდიდატურები.

3. გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალური მდივანი ანბანის წესით ადგენს ასეთნაირად დასახელებულ პირთა სიას, სადაც აღნიშნულია ამ პაქტის მონაწილე სახელმწიფოები, რომლებმაც ეს პირნი დაასახელეს, და უგზავნის მას ამ პაქტის მონაწილე სახელმწიფოებს არაუგვიანეს ერთი თვისა თითოეული არჩევნების მოწყობის თარიღამდე.

4. კომიტეტის წევრებს ირჩევენ ამ პაქტის მონაწილე სახელმწიფოთა სხდომაზე, რომელსაც გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალური მდივანი იწვევს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ცენტრალურ დაწესებულებებში. ამ სხდომაზე, რომლისთვისაც კვორუმი ამ პაქტის მონაწილე სახელმწიფოთა ორი მესამედის დასწრება, კომიტეტში არჩეულად ითვლება ის პირები, რომელთა კანდიდატურები მიიღებენ ყველაზე მეტ ხმას და მონაწილე სახელმწიფოთა იმ წარმომადგენელთა ხმების აბსოლუტურ უმრავლესობას, რომლებიც სხდომას ესწრებოდნენ და კენჭისყრაში მონაწილეობდნენ.

მუხლი 31

1. კომიტეტში არ შეიძლება შევიდეს ერთი და იმავე სახელმწიფოს ერთზე მეტი მოქალაქე.

2. კომიტეტის არჩევნების დროს ითვალისწინებენ წევრთა სამართლიან გეოგრაფიულ განაწილებას და სხვადასხვა ფორმის ცივილიზაციისა და ძირითადი იურიდიული სისტემის წარმომადგენლობას.

მუხლი 32

1. კომიტეტის წევრებს ირჩევენ ოთხი წლის ვადით. მათ აქვთ უფლება ხელახლა იყონ არჩეული მათი კანდიდატურების განმეორებით დასახელების შემთხვევაში. მაგრამ ამასთან პირველ არჩევნებზე არჩეულთა შორის ცხრა წევრის რწმუნებათა ვადა იწურება ორი წლის პერიოდის დამლევს; დაუყოვნებლივ პირველი არჩევნების შემდეგ ამ ცხრა წევრის სახელებს წილისყრით განსაზღვრავს სხდომის თავმჯდომარე, რაც აღნიშნულია 30-ე მუხლის მე-4 პუნქტში.

2. რწმუნებათა ვადის გასვლის შემდეგ არჩევნები ხდება პაქტის ამ ნაწილის წინა მუხლების შესაბამისად.

1. თუ სხვა წევრთა ერთსულოვანი აზრით, კომიტეტის რომელიმე წევრმა შეწყვიტა თავისი ფუნქციების შესრულება რაიმე მიზეზით, გარდა დროებით არყოფნის მიზეზისა, კომიტეტის თავმჯდომარე ამას ატყობინებს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალურ მდივანს, რომელიც შემდეგ ამ წევრის ადგილს ვაკანტურად აცხადებს.

2. კომიტეტის რომელიმე წევრის გარდაცვალებისა თუ გადადგომის შემთხვევაში თავმჯდომარე ამას დაუყოვნებლივ ატყობინებს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალურ მდივანს, რომელიც ამ ადგილს ვაკანტურად აცხადებს გარდაცვალების დღიდან, ან იმ დღიდან, როცა გადადგომა ნამდვილი ხდება.

მუხლი 34

1. როცა 33-ე მუხლის შესაბამისად ცხადდება ვაკანსია, და თუ შესაცვლელი წევრის რწმუნებათა ვადა არ იწურება ამ ვაკანსიის გამოცხადების შემდეგ ექვსი თვის მანძილზე, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალური მდივანი ამას ატყობინებს ამ პაქტის მონაწილე თითოეულ სახელმწიფოს, რომელსაც შეუძლია ორი თვის მანძილზე 29-ე მუხლის შესაბამისად წამოაყენოს კანდიდატურა ამ ვაკანსიის შესავსებად.

2. გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალური მდივანი ანბანის წესით ადგენს ამრიგად წამოყენებულ პირთა სიას და წარუდგენს მას ამ პაქტის მონაწილე სახელმწიფოებს, შემდეგ არჩევნები ვაკანსიის შესავსებად ეწყობა პაქტის ამ ნაწილის დებულებათა შესაბამისად.

3. 33-ე მუხლის შესაბამისად გამოცხადებული ვაკანსიის შესავსებად არჩეული კომიტეტის წევრი თანამდებობრივ მოვალეობებს ასრულებს იმ წევრის რწმუნებათა ვადის დარჩენილი ნაწილის მანძილზე, რომელმაც გაათავისუფლა ადგილი კომიტეტში აღნიშნული მუხლის დებულებათა შესაბამისად.

მუხლი 35

კომიტეტის წევრები იღებენ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალური ასამბლეის მიერ დამტკიცებულ ანაზღაურებას გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის სახსრებიდან იმ წესით და პირობებით, რომლებსაც ადგენს გენერალური ასამბლეის კომიტეტის მოვალეობათა მნიშვნელობის გათვალისწინებით.

მუხლი 36

გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალური მდივანი უზრუნველყოფს საჭირო პერსონალსა და მატერიალურ სახსრებს ამ პაქტის შესაბამისად კომიტეტის ფუნქციათა ეფექტიანი განხორციელებისათვის.

მუხლი 37

1. გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალური მდივანი იწვევს

კომიტეტის პირველ სხდომას გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ცენტრალურ დაწესებულებებში.

2. თავისი პირველი სხდომის შემდეგ კომიტეტი იკრიბება იმ დროს, რომელიც გათვალისწინებულია პროცედურის მისი წესებით.

3. ჩვეულებრივ კომიტეტი იკრიბება გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ცენტრალურ დაწესებულებებსა თუ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ენევის განყოფილებაში.

მუხლი 38

კომიტეტის თითოეული წევრი, სანამ თავის მოვალეობის შესრულებას შეუდგებოდეს, კომიტეტის ღია სხდომაზე აკეთებს საჯარო განცხადებას, რომ თავის ფუნქციებს შეასრულებს მიუკერძოებლად და კეთილსინდისიერად.

მუხლი 39

1. კომიტეტი თავის თანამდებობის პირებს ირჩევს ორი წლის ვადით. შეიძლება მათი ხელახლა არჩევა.

2. კომიტეტი ადგენს პროცედურის საკუთარ წესებს, მაგრამ ამ წესებით, კერძოდ, გათვალისწინებული უნდა იყოს, რომ

a) კომიტეტის თორმეტი წევრი შეადგენს კვორუმს;

b) კომიტეტი დადგენილებებს იღებს დამსწრე წევრთა ხმის უმრავლესობით.

მუხლი 40

1. ამ პაქტის მონაწილე სახელმწიფოები კისრულობენ ვალდებულებას წარადგინონ მოხსენებები, თუ რა ღონისძიებანი დასახეს ამ პაქტით აღიარებულ უფლებათა განხორციელებისათვის და რა პროგრესს მიაღწიეს ამ უფლებათა გამოყენებაში:

a) ერთი წლის მანძილზე, მას შემდეგ, რაც ეს პაქტი ძალაში შევა შესაბამის მონაწილე სახელმწიფოთა მიმართ;

b) ამის შემდეგ ყველა შემთხვევაში, როცა ამას მოითხოვს კომიტეტი.

2. ყველა მოხსენებას წარუდგენენ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალურ მდივანს, რომელიც მათ განსახილველად უგზავნის კომიტეტს. მოხსენებებში უნდა აღინიშნოს ფაქტორები და სიძნელენი, თუ ასეთები არიან, რომლებიც გავლენას ახდენენ ამ პაქტის განხორციელებაზე.

3. გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალურ მდივანს კომიტეტთან კონსულტაციების შემდეგ შეუძლია დაინტერესებულ სპეციალიზებულ დაწესებულებებს გაუგზავნოს მოხსენებათა იმ ნაწილების ეგზემპლარები, რომლებიც შეიძლება ეხებოდეს მათი კომპეტენციის სფეროს.

4. კომიტეტი სწავლობს ამ პაქტის მონაწილე სახელმწიფოთა მიერ წარმოდგენილ მოხსენებებს, იგი მონაწილე სახელმწიფოებს უგზავნის თავის მოხსენებებსა და ზოგადი ხასიათის ისეთ შენიშვნებს, რომლებიც მიზანშეწონილად მიაჩნია, კომიტეტს შეუძლია აგრეთვე ეკონომიკურ და სოციალურ საბჭოს გა-

უზავნოს ეს შენიშვნები იმ მოხსენებათა ეგზემპლარებთან ერთად, რომლებიც მიიღო ამ პაქტის მონაწილე სახელმწიფოებისაგან.

5. ამ პაქტის მონაწილე სახელმწიფოებს შეუძლიათ კომიტეტს წარუდგინონ თავიანთი მოსაზრებანი ყველა შენიშვნის გამო, რომლებიც შეიძლება გაეთდეს ამ მუხლის მე-4 პუნქტის შესაბამისად.

მუხლი 41

1. ამ მუხლის შესაბამისად პაქტის მონაწილე სახელმწიფოს ყოველთვის შეუძლია განაცხადოს, რომ ცნობს კომიტეტის კომპეტენციას მიიღოს და განიხილოს ცნობა, სადაც რომელიმე მონაწილე სახელმწიფო ამტკიცებს, რომ მეორე მონაწილე სახელმწიფო არ ასრულებს ამ პაქტით ნაკისრ ვალდებულებებს. ამ მუხლით გათვალისწინებული ცნობები კომიტეტმა შეიძლება მიიღოს და განიხილოს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ისინი წარმოდგინა მონაწილე სახელმწიფომ, რომელმაც გააკეთა განცხადება, რომ ცნობს ამ კომიტეტის კომპეტენციას. კომიტეტი არ იღებს არავითარ ცნობას, თუ იგი ეხება მონაწილე სახელმწიფოს, რომელსაც არ გაუყვებია ასეთი განცხადება. ამ მუხლის შესაბამისად მიიღებულ ცნობების განხილვა ხდება შემდეგი პროცედურის მიხედვით:

a) თუ ამ პაქტის მონაწილე რომელიმე სახელმწიფოს მიაჩნია, რომ მეორე მონაწილე სახელმწიფო არ ახორციელებს ამ პაქტის დებულებებს, მას შეუძლია წერილობით შეატყობინოს ეს აღნიშნულ მონაწილე სახელმწიფოს. ამ შეტყობინების მიღების დღიდან სამი თვის მანძილზე მიმდებმა სახელმწიფომ წერილობით უნდა წარუდგინოს ასეთი ცნობის გამომგზავნ სახელმწიფოს განმარტება ან რაიმე სხვა განცხადება, სადაც განმარტებული იქნება ეს საკითხი, რომელიც უნდა შეიცავდეს, რამდენადაც ეს შესაძლებელი და მიზანშეწონილი იქნება, მითითებას შინაგანი პროცედურებისა და ღონისძიებების შესახებ, რომლებიც მიიღო, მიიღებს ან შეიძლება მიიღოს ამ საკითხზე;

b) თუ საკითხი არ გადაწყდა ორივე დაინტერესებული მონაწილე სახელმწიფოსათვის დამაკმაყოფილებლად ექვსი თვის მანძილზე მას შემდეგ, რაც მეორე სახელმწიფომ მიიღო პირველი ცნობა, თითოეულ ამ სახელმწიფოს უფლება აქვს ეს საკითხი გადასცეს კომიტეტს, ამასთან ეს შეატყობინოს კომიტეტსა და მეორე სახელმწიფოს;

c) კომიტეტი მისთვის გადაცემულ საკითხს განიხილავს მხოლოდ მას შემდეგ, როცა დარწმუნდება, რომ საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებული პრინციპების შესაბამისად ამ შემთხვევაში სცადეს და ამოწურეს ყველა მისაწვდომი შინაგანი საშუალებანი. ეს წესი არ მოქმედებს ისეთ შემთხვევებში, როცა ამ საშუალებათა გამოყენება გაუმართლებლად ჰიანურდება;

d) ამ მუხლით გათვალისწინებული ცნობების განხილვისას კომიტეტი აწყობს დახურულ სხდომას;

e) კომიტეტი ცქვეპუნქტის დებულებათა დაცვით კეთილ სამსახურს უწევს დაინტერესებულ მონაწილე სახელმწიფოებს, რათა მეგობრულად გადაწყვიტონ საკითხი ამ პაქტით აღიარებული ადამიანის უფლებებისა და ძირითადი თავისუფლებების პატივისცემის საფუძველზე.

f) მის განსახილველად გადაცემულ ყველა საკითხზე კომიტეტმა შეიძლება

სტხოვოს ხ ქვეპუნქტში ნახსენებ დაინტერესებულ მონაწილ ესახელმწიფოებს წარუდგინონ ყოველნაირი ინფორმაცია, რომელიც საქმეს ებება.

g) ხ ქვეპუნქტში ნახსენებ დაინტერესებულ მონაწილე სახელმწიფოებს აქვთ უფლება წარმოდგენილი იყვნენ კომიტეტში საკითხის განხილვისას და გააკეთონ წარდგინებანი ზეპირად და ან წერილობით;

h) შეტყობინების მიღების დღიდან თორმეტი თვის მანძილზე კომიტეტი ხ ქვეპუნქტის შესაბამისად წარადგენს მოხსენებას;

i) თუ მიღწეულია გადაწყვეტილება e ქვეპუნქტის დებულებათა ფარგლებში, კომიტეტი თავის მოხსენებაში იფარგლება ფაქტებისა და მიღწეული გადაწყვეტილების მოკლე შინაარსით;

ii) თუ გადაწყვეტილება e ქვეპუნქტის დებულებათა ფარგლებში მიღწეული არ არის, მაშინ კომიტეტი თავის მოხსენებაში იფარგლება ფაქტების მოკლე შინაარსით; მოხსენებას ერთვის დაინტერესებულ მონაწილე სახელმწიფოთა წარმომადგენლების წერილობითი წარდგინებანი და ზეპირ წარდგინებათა ჩანაწერი.

თითოეულ საკითხზე მოხსენება ეგზავნება დაინტერესებულ მონაწილე სახელმწიფოებს.

2) ამ მუხლის დებულებანი ძალაში შედის, როცა ამ პაქტის მონაწილე ათი სახელმწიფო გააკეთებს განცხადებას ამ მუხლის პირველი პუნქტის შესაბამისად. მონაწილე სახელმწიფოები ასეთი განცხადებების დეპონირებას აზდენენ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალურ მდივანთან, რომელიც განცხადებების პირებს უგზავნის დანარჩენ მონაწილე სახელმწიფოებს. გენერალური მდივნის შეტყობინებით განცხადების უკან წაღება ყოველთვის შეიძლება. ასეთი მოქმედება ხელს არ უშლის რომელიმე იმ საკითხის განხილვას, რომელიც ამ მუხლის შესაბამისად უკვე გადაცემული ცნობის საგანია, მას შემდეგ, რაც გენერალური მდივანი მიიღებს შეტყობინებას, რომ განცხადება უკან წაიღეს, აღარ მიიღება მონაწილე სახელმწიფოს არავითარი შემდგომი ცნობები, თუ დაინტერესებულ მონაწილე სახელმწიფოს არ გაუკეთებია ახალი განცხადება.

მუხლი 42

1. a) თუ რომელიმე საკითხი, რომელიც კომიტეტს გადაეცემა 41-ე მუხლის შესაბამისად, არ გადაიჭრა დაინტერესებულ მონაწილე სახელმწიფოთათვის დამაკმაყოფილებლად, კომიტეტს შეუძლია დაინტერესებულ მონაწილე სახელმწიფოთა წინასწარი თანხმობით დანიშნოს სპეციალური შემათანხმებელი კომისია (რომელსაც შემდგომში ეწოდება „კომისია“). კომისია კეთილ სამსახურს უწევს მონაწილე სახელმწიფოებს, რათა მეგობრულად გადაწყვიტონ ესა თუ ის საკითხი ამ პაქტის დებულებათა დაცვის საფუძველზე.

b) კომისიაში შედის დაინტერესებულ მონაწილე სახელმწიფოთათვის მისაღები ხუთი პირი. თუ სამი თვის მანძილზე დაინტერესებული მონაწილე სახელმწიფოები ვერ შეთანხმდნენ კომისიის მთელი შემადგენლობისა თუ შემადგენლობის ნაწილის თაობაზე, კომისიის იმ წევრებს, რომელთა დანიშვნის თაობაზე ვერ მიაღწიეს თანხმობას, ირჩევენ ფარული კენჭისყრით კომიტეტის წევრთა შემადგენლობიდან კომიტეტის წევრთა ხმების ორი მესამედის უმრავლესობით.

2. კომისიის წევრები მოვალეობას ასრულებენ პირადად. ისინი ვერ უნდა იყვნენ დაინტერესებული მონაწილე სახელმწიფოების ან იმ სახელმწიფოს მოქალაქეები, რომელიც ამ პაქტის მონაწილე არ არის. ან იმ მონაწილე სახელმწიფოს მოქალაქენი, რომელსაც არ გაუკეთებია განცხადება 41-ე მუხლის შესაბამისად.

3. კომისია ირჩევს თავის თავმჯდომარეს და ადგენს პროცედურის საკუთარ წესებს.

4. კომისიის სხდომები ჩვეულებრივ ეწყობა გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ცენტრალურ დაწესებულებებსა თუ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ენევის განყოფილებაში. მაგრამ სხდომები შეიძლება მოეწყოს სხვა მოსახერხებელ ადგილებშიც, რომლებიც კომისიამ შეიძლება განსაზღვროს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალურ მდივანთან და შესაბამის მონაწილე სახელმწიფოებთან კონსულტაციით.

5. 36-ე მუხლით უზრუნველყოფილი სამდივნო ემსახურება აგრეთვე ამ მუხლის საფუძველზე დანიშნულ კომისიებს.

6. კომიტეტის მიერ მიღებული და შესწავლილი ინფორმაცია გადადის კომისიის განკარგულებაში და კომისიას შეუძლია სთხოვოს დაინტერესებულ მონაწილე სახელმწიფოებს, რომ წარუდგინონ ყოველნაირი ინფორმაცია, რომელიც საქმეს ეხება.

7. როცა კომისია მთლიანად განიხილავს საკითხს, მაგრამ ყოველ შემთხვევაში არაუგვიანეს 12 თვისა მას შემდეგ, რაც მას გადაეცა ეს საკითხი, იგი კომიტეტის თავმჯდომარეს წარუდგენს მოხსენებას დაინტერესებული მონაწილე სახელმწიფოებისათვის გასაგზავნად:

a) თუ კომისიას არ შეუძლია დაამთავროს ამ საკითხის განხილვა თორმეტი თვის მანძილზე, იგი მოხსენებაში მოკლედ აღნიშნავს, თუ რა მდგომარეობაშია ამ საკითხის განხილვა;

b) თუ მიღწეულია ამ საკითხის მეგობრული გადაწყვეტა ამ პაქტით აღიარებული ადამიანის უფლებათა დაცვის საფუძველზე, კომისია თავის მოხსენებაში სჯერდება ფაქტებისა და მიღწეული გადაწყვეტილების მოკლე შინაარსს;

c) თუ b ქვეპუნქტში აღნიშნული გადაწყვეტილება მიღწეული არ არის, კომისიის მოხსენება შეიცავს მის დასკვნებს ფაქტიური ხასიათის ყველა საკითხის გამო, რომლებიც ეხება დაინტერესებულ მონაწილე სახელმწიფოთა დაცვას, და კომისიის მოსაზრებებს ამ საკითხის მეგობრულად მოგვარების შესაძლებლობის შესახებ. ეს მოხსენება აგრეთვე შეიცავს დაინტერესებულ მონაწილე სახელმწიფოთა წარმომადგენლების წერილობით წარდგინებებსა და ზეპირ წარდგინებათა ჩანაწერს;

d) თუ კომისიის მოხსენება წარდგენილია c ქვეპუნქტის შესაბამისად, დაინტერესებული მონაწილე სახელმწიფოები ამ მოხსენების მიღებიდან სამი თვის მანძილზე ატყობინებენ კომიტეტის თავმჯდომარეს ეთანხმებიან თუ არა კომისიის მოხსენების შინაარსს.

8. ამ მუხლის დებულებანი არ აკნინებენ 41-ე მუხლით გათვალისწინებულ კომიტეტის მოვალეობებს.

9. დაინტერესებული მონაწილე სახელმწიფოები თანაბრად ანაზღაურებენ კომისიის წევრთა ყველა ხარჯებს იმ ხარჯთაღრიცხვის შესაბამისად, რომელსაც წარადგენს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალური მდივანი.

10. გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალურ მდივანს უფლება აქვს, თუ ეს საჭიროა, აანაზღაუროს კომისიის წევრთა ხარჯები, სანამ მათ აანაზღაურებდნენ დაინტერესებული მონაწილე სახელმწიფოები ამ მუხლის მე-9 პუნქტის შესაბამისად.

მუხლი 48

კომიტეტისა და იმ სპეციალური შემთანხმებული კომისიების წევრებს, რომლებიც შეიძლება დაინიშნოს 42-ე მუხლის შესაბამისად, აქვთ იმ ექსპერტთა შეღავათების, პრივილეგიებისა და იმუნიტეტების უფლება, რომლებსაც გაერთიანებული ერების ორგანიზაცია მივლინებებში გზავნის, როგორც ეს გათვალისწინებულია გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის პრივილეგიებისა და იმუნიტეტების კონვენციის შესაბამის ნაწილებში.

მუხლი 44

დებულებანი ამ პაქტის განხორციელების შესახებ უნდა გამოიყენონ ისე, რომ ზიანი არ მიაყენონ პროცედურებს ადამიანის უფლებათა დარგში, რომლებსაც ითვალისწინებენ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციისა და სპეციალიზებულ დაწესებულებათა დამფუძნებელი აქტები და კონვენციები, ან მათ შესაბამისად, ეს დებულებანი ხელს არ უშლიან ამ პაქტის მონაწილე სახელმწიფოებს მიმართონ დავის გადაწყვეტის სხვა პროცედურებს მათ შორის მოქმედი საერთო და სპეციალურ საერთაშორისო შეთანხმებათა საფუძველზე.

მუხლი 45

ეკონომიკური და სოციალური საბჭოს საშუალებით კომიტეტი გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალურ ასამბლეას წარუდგენს ყოველწლიურ მოხსენებას თავისი მუშაობის შესახებ.

ნაწილი 1

მუხლი 46

ამ პაქტში არაფერი არ უნდა იყოს განმარტებული როგორც გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წესდებისა და გაერთიანებული ერების ორგანიზაციისა და სპეციალიზებულ დაწესებულებათა სხვადასხვა ორგანოს შესაბამის მოვალეობათა განმსაზღვრელ სპეციალიზებულ დაწესებულებათა წესდებების დებულებათა მნიშვნელობის დაკნინება იმ საკითხებში, რომლებსაც ეს პაქტი ეხება.

მუხლი 47

ამ პაქტში არაფერი არ უნდა იყოს განმარტებული როგორც დაკნინება ხველა ზალხის განუყოფელი უფლებისა მთლიანად და თავისუფლად ფლობდეს და სარგებლობდეს თავისი ბუნებრივი სიმდიდრეებითა და რესურსებით.

მუხლი 48

1. ამ პაქტს შეუძლია ხელი მოაწეროს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წევრმა ყველა სახელმწიფომ ან ყველა მისი სპეციალიზებული დაწესებულების წევრმა, საერთაშორისო სასამართლოს სტატუსის მონაწილე ყველა სახელმწიფომ და ყველა სხვა სახელმწიფომ, რომელსაც გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალური ასამბლეა შესთავაზებს ამ პაქტში მონაწილეობას.

2. ეს პაქტი რატიფიცირებული უნდა იყოს სარატიფიკაციო სიგელები დეპონირებულია გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალურ მდივანთან.

3. ამ პაქტს შეუძლია შეუერთდეს ამ მუხლის I პუნქტში აღნიშნული ყველა სახელმწიფო.

4. შეერთებისათვის საჭიროა შეერთების დოკუმენტის დეპონირება გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალურ მდივანთან.

5. გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალური მდივანი ატყობინებს ყველა სახელმწიფოს, რომლებმაც ხელი მოაწერეს ამ პაქტს ან შეუერთდნენ მას, თითოეულ სარატიფიკაციო სიგელისა თუ შეერთების დოკუმენტის დეპონირების შესახებ.

მუხლი 49

1. ეს პაქტი ძალაში შედის სამი თვის შემდეგ იმ დღიდან, როცა გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალურ მდივანთან დეპონირებული იქნება ოცდამეათხუთმეტე სარატიფიკაციო სიგელი ან შეერთების დოკუმენტი.

2. თითოეული სახელმწიფოსათვის, რომელიც ამ პაქტის რატიფიკაციას ახდენს ან უერთდება მას ოცდამეათხუთმეტე სარატიფიკაციო სიგელისა ან შეერთების დოკუმენტის დეპონირების შემდეგ, ეს პაქტი ძალაში შედის სამი თვის შემდეგ იმ დღიდან, როცა დეპონირებული იქნება მისი საკუთარი სარატიფიკაციო სიგელი თუ შეერთების დოკუმენტი.

მუხლი 50

ამ პაქტის დებულებანი ვრცელდება ფედერაციულ სახელმწიფოთა ყველა ნაწილზე რაიმე შეზღუდვისა თუ გამონაკლისის გარეშე.

მუხლი 51

1) ამ პაქტის მონაწილე ყველა სახელმწიფოს შეუძლია შესათავაზოს გასწორებანი და წარუდგინოს ისინი გაერთიანებულ ერების ორგანიზაციის გენერალურ მდივანს. გენერალური მდივანი შემდეგ შემოთავაზებულ გასწორებებს უგზავნის ამ პაქტის მონაწილე სახელმწიფოებს და თხოვს შეატყობინონ, მომხრე არიან თუ არა, რომ მოიწვიონ მონაწილე სახელმწიფოთა კონფერენცია ამ წინადადებათა განსახილველად და მათთვის კენჭის საყრელად.

თუ მონაწილე სახელმწიფოთა სულ ცოტა მესამედი მხარს დაუჭერს ასეთ კონფერენციას, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალური მდივანი იწვევს ამ კონფერენციას გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ეგიდით. ყველა გასწორებას, რომელსაც მიიღებს ამ კონფერენციის დამსწრე და კენჭისყრაში მონაწილე სახელმწიფოთა უმრავლესობა, დასამტკიცებლად წარუდგენენ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალურ ასამბლეას.

2. გასწორებანი ძალაში შედის მას შემდეგ, რაც მათ დაამტკიცებს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალური ასამბლეა და თავიანთი კონსტიტუციური პროცედურების შესაბამისად მიიღებს ამ პაქტის მონაწილე სახელმწიფოთა უმრავლესობა — ორი მესამედი.

3. მას შემდეგ, რაც გასწორებანი ძალაში შევა, ისინი სავალდებულო ზდება იმ მონაწილე სახელმწიფოებისათვის, რომლებმაც მიიღეს, ხოლო სხვა მონაწილე სახელმწიფოებისათვის სავალდებულო რჩება ამ პაქტის დებულებანი და მათ მიერ მიღებული ყველა წინა გასწორებანი.

მუხლი 52

48-ე მუხლის მე-5 პუნქტის თანახმად შეტყობინებისაგან დამოუკიდებლად გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალური მდივანი ატყობინებს იმავე მუხლის პირველ პუნქტში აღნიშნულ ყველა სახელმწიფოს შემდეგს:

a) 48-ე მუხლის თანახმად ხელმოწერების, რატიფიკაციებისა და შეერთებების შესახებ;

b) 49-ე მუხლის თანახმად ამ პაქტის ძალაში შესვლის თარიღს და 51-ე მუხლის თანახმად ყოველგვარი გასწორების ძალაში შესვლის თარიღს.

მუხლი 53

1. ეს პაქტი, რომლის ინგლისური, ესპანური, ჩინური, რუსული და ფრანგული ტექსტები ერთნაირად აუტენტურია, შესანახად უნდა გადაეცეს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის არქივს.

2. გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალური მდივანი ამ პაქტის დამოწმებულ პირებს უგზავნის 48-ე მუხლში აღნიშნულ ყველა სახელმწიფოს.

რის დასადასტურებლად ქვემოთ ხელის მომწერებმა, რომლებსაც აქვთ შესაბამისი მთავრობების სათანადო რწმუნებანი, ხელი მოაწერეს ამ პაქტს, რომელიც ხელმოსაწერად გაიხსნა ნიუ-იორკში, ათას ცხრაას სამოცდა ექვსი წლის ცხრამეტ დეკემბერს.

საერთაშორისო პაქტი ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული უფლებების შესახებ და საერთაშორისო პაქტი სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ სსრ კავშირის სახელით ხელმოწერილია 1968 წლის 18 მარტს და რატიფიცირებულია სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის

მეორე 1978 წლის 18 სექტემბერს ხელმოწერის დროს გაკეთებულ შემდეგ განცხადებასთან ერთად:

„საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირი აცხადებს, რომ ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული უფლებების შესახებ საერთაშორისო პაქტის 26-ე მუხლის 1 პუნქტისა და სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ საერთაშორისო პაქტის 48-ე მუხლის 1 პუნქტის დებულებანი, რომელთა შესაბამისად მთელ რიგ სახელმწიფოებს არ შეუძლიათ გახდნენ ამ პაქტების მონაწილენი, დისკრიმინაციული ხასიათისაა, და მიაჩნია, რომ სახელმწიფოთა სუვერენული თანასწორობის პრინციპის შესაბამისად პაქტებში მონაწილეობა უნდა შეეძლოს ყველა დაინტერესებულ სახელმწიფოს რაიმე დისკრიმინაციისა და შეზღუდვის გარეშე“.

სსრ კავშირის სარატიფიკაციო სიგელები დეპონირებულია გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალურ მდივანთან 1978 წლის 16 ოქტომბერს.

საერთაშორისო პაქტი ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული უფლებების შესახებ 27-ე მუხლის 1 პუნქტის შესაბამისად ძალაში შევიდა 1976 წლის 8 იანვარს.

საერთაშორისო პაქტი სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ 49-ე მუხლის 1 პუნქტის შესაბამისად ძალაში შევიდა 1976 წლის 28 მარტს.

„საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირის უზენაესი საბჭოს უწყებები“. № 17 (1881). 1976 წლის 28 აპრილი.

სსრ კავშირის კონსტიტუციური ზედამხედველობის კომიტეტში

სსრ კავშირის სახალხო დეპუტატთა მეორე ყრილობამ მიზანშეწონილად ჩათვალა შექმნილიყო სსრ კავშირის კონსტიტუციური ზედამხედველობის კომიტეტი. ყრილობის დავალების შესასრულებლად სსრ კავშირის უზენაესმა საბჭომ აირჩია ამ კომიტეტის წევრები, რომელთა შორის ჩვენი რესპუბლიკიდან არის თბილისის ი. ჭავჭავაძის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის დეკანი, სახელმწიფოსა და სამართლის თეორიის კათედრის გამგე, იურიდიულ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი ბიორბი ზაპარინას ძე ინჟინკიძე.

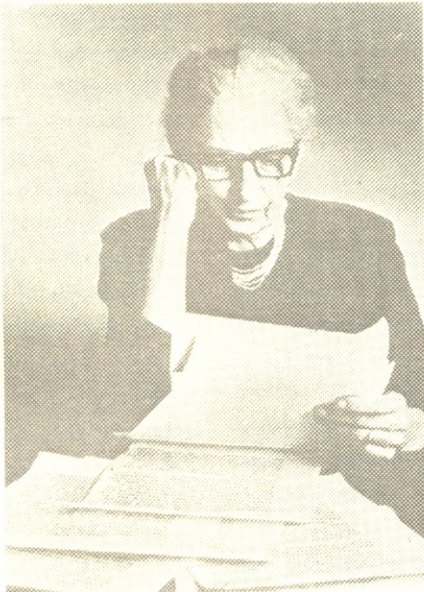
გიორგი ზეზუნაძე

თინათინ წერეთელი

ამოთხე თავი

მეცნიერული კვლევის პროგრამა

სისხლის სამართლის მეცნიერებაში თ. წერეთელი მკაცრად შერჩეულ პრობლემატიკას იკვლევდა. ეს იყო მოძღვრება დანაშაულზე. მეცნიერული ინტერესების ასეთი კონცენტრაცია შესაძლებლობას აძლევდა საფუძვლიანად და ამომწურავად გაეშუქებინა საკვანძო მეთოდოლოგიური პრობლემები; თანაც, ამ პრობლემებს თანმიმდევრულად განიხილავდა სამეცნიერო მოღვაწეობის დასაწყისშივე დასახული პროგრამის მიხედვით. ამ პროგრამას კი ფაქტობრივად შეიცავდა მისი საკანდიდატო დისერტაცია. ეს აზრი შეიძლება სხვაგვარადაც გამოვთქვათ: თ. წერეთლის საკანდიდატო დისერტაცია ზოგადად შეიცავდა იმ ძირითად იდეებსა და დებულებებს, რომ-

ლებსაც უფრო მოგვიანებით მონოგრაფიული გამოკვლევები მიუძღვნა. ამ მოსაზრებას ადასტურებს შესავალი სიტყვა, რომელიც თ. წერეთელმა საკანდიდატო დისერტაციის დაცვისას წარმოთქვა: „ობიექტური მომენტის მნიშვნელობის გამორკვევა სის-

ხლის სამართლის პასუხისმგებლობისათვის მკიდროდ არის დაკავშირებული მიზეზობრიობის კავშირის საკითხთან. უკეთ რომ ვთქვათ, მიზეზობრიობის ცნების დადგენა შეუძლებელია მანამდე, ვიდრე გამორკვეული არ იქნება მისი სისტემური ადგილი და ხვედრითი წონა სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის სხვა წინამძღვართა შორის. ამით აიხსნება ის გარემოება, რომ მე. უპირველეს ყოვლისა, შევუდექი ამ წინასწარი საკითხის დამუშავებას, იმ განზრახვით, რათა შემდეგ დადვსულიყავი მიზეზობრიობის ცნების დადგენაზე“. და ეს მართლაც ასე მოხდა. მიზეზობრიობის პრობლემა შემდგომში მისი მეცნიერული კვლევაობების ერთ-ერთი უმთავრესი საგანი გახდა. იქვე მან თქვა: „მაგრამ

ობიექტური მომენტის როლი არ ამოიწურება მისი ამ წინასწარი ფუნქციით გაკაფოს გზა მიზეზობრიობის კავშირის სწორი თეორიის შექმნისათვის. როგორც დამტკიცებულია სადისერტაციო შრომაში, ამ მომენტის გარეშე შეუძლე-

გაგრძელება. დასაწყისი იხ. უფრო „სახელმწიფო და სამართალი“, 1990, №№ 1-4.

ბელია სისხლის სამართლის ძირითადი ცნებების აგება. ისეთი ცნებები, როგორცაა მცდელობა, მომზადება, თანამონაწილეობა და, ბოლოს, თვით დანაშაულის ზოგადი ცნება არ შეიძლება აგებული იქნეს ამ მომენტის გარეშე, მხოლოდ სუბიექტური მომენტების მეშვეობით. უფრო მეტიც, თვით ბრალის ცალკე ფორმების სწორი კონსტრუქცია შესაძლებელია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მხედველობაში იქნება მიღებული ობიექტური მომენტის მნიშვნელობა. ობიექტური მომენტის უგულებელყოფას ბრალის ცალკე სახეების დადგენის დროს შეუძლია ყოველგვარი შინაარსი გამოაცალოს ბრალის იურიდიულ ბუნებას¹. აქაც თვალნათლივ ჩანს, რომ თ. წერეთელი დანაშაულის ზოგად ცნებაში ობიექტური მომენტის როლისა და მნიშვნელობის გარკვევის შემდეგ შესაძლებლად მიიჩნევდა სხვა, ფუნდამენტური სისხლისსამართლებრივი პრობლემების გადაწყვეტას. სწორედ ასე წარიმართა მისი მეცნიერული კვლევა-ძიებაც.

ახლა თავად საკანდიდატო დისერტაციის შესახებ. თავდაპირველად უნდა შევნიშნოთ, რომ ორმოციან წლებში საბჭოთა სისხლისსამართლებრივი ლიტერატურა ჯერ კიდევ მეტად დარიბი იყო მონოგრაფიული გამოკვლევებით, რომლებშიც გაშუქებული იქნებოდა ისეთი პრობლემები, როგორცაა მიზეზობრივი კავშირი, ბრალი და ა. შ. უფრო მეტიც, ობიექტური მომენტის მნიშვნელობა სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობისათვის საერთოდ არ გამხდარა სპეციალური გამოკვლევის საგანი. ასეთი გამოკვლევა განსაკუთრებით აუცილებელი გახდა 30-იანი წლების მიწურულს, როდესაც სოციალისტური კანონიერების საბედისწერო, დარღვე-

ვებმა, უპირველეს ყოვლისა, თავი იჩინა სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძვლების გაყალბებაში. ამის შედეგად პასუხისმგებლობის ობიექტური საფუძვლის მნიშვნელობა დაკნინებული აღმოჩნდა და გადამწყვეტი მნიშვნელობა მიეცა პირის სოციალურ საშიშროებას. ასეთი პოზიცია არ შეიძლება მისაღები ყოფილიყო საუკეთესო დემოკრატიულ და ჰუმანურ პოზიციებზე აღზრდილი თ. წერეთლისათვის. მისი ზნეობრივი გრძნობისა და სამართლებრივი რწმენის მიხედვით სისხლის სამართლისათვის ძირგამომთხრელ ტენდენციებს შეიცავს თეორიები, რომლებიც აკნინებენ ქმედობის ობიექტური მხარის როლსა და მნიშვნელობას და სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის ერთადერთ საფუძვლად სუბიექტურ მხარეს აცხადებენ. ამდაგვარი სუბიექტური ტენდენციები, თ. წერეთლის აზრით, ძირშივე უნდა აღკვეთილიყო რადგან მათ აუცილებლად მიყვებართ ე. წ. „მტკიცე შემადგენლობათა“, სისხლის სამართლის კანონის სტაბილობისა და სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების ძირითადი საფუძვლების უარყოფამდე¹.

თ. წერეთლის საკანდიდატო დისერტაცია შედგება ოთხი თავისა და დასკვნისაგან. დისერტაციაში ეს თავები ასეა დასათაურებული: პირველი თავი — ობიექტური მომენტის მნიშვნელობა მცდელობის დროს; მეორე თავი — მიზეზობრივი კავშირი და თანამონაწილეობა; მესამე თავი — ბრალი და შედეგის მნიშვნელობა სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისათვის და მეოთხე თავი: შედეგისა და მისი საშიშროების გათვალისწინება სასჯელის განსაზღვრისას. ამრიგად, საკანდიდატო დისერტაცია საკითხთა ფარ-

¹ Угрехелидзе М. Г., Диалектика объективного и субъективного в трудах Т. В. Церетели; Уголовно-правовые исследования (Сборник посвященный 80-летию со дня рождения Т. В. Церетели), Тб., 1987, стр. 113.

თო წრეს მოიცავს. ეს გარემოება შემინველი არ დარჩენილა ოფიციალურ ოპონენტს პროფ. ა. ვაჩიშვილს, რომელმაც რეცენზიაში აღნიშნა, რომ დისერტანტმა აიღო მეტისმეტად ფართო მოცულობის თემა, რომელიც მოიცავს სისხლის სამართლის მეცნიერების მთელ რიგ ძირითად და უმნიშვნელოვანეს საკითხებს. მისი აზრით, უმჯობესი იყო დისერტანტს უფრო ვიწრო თემა შეერჩია. მაგალითად ობიექტური მომენტის მნიშვნელობა მცდელობისათვის ან მიზეზობრივი კავშირის მნიშვნელობა სისხლის სამართალში, ანდა შედეგების მიხედვით კვალიფიციური დელიქტები.

დისერტანტმა ასე უპასუხა ამ შენიშვნაზე: „შეიძლებოდა კიდევ უფრო დაზუსტება თემისა — მაგალითად, ობიექტური მომენტი და უვარგისი მცდელობა ან მიზეზობრივი კავშირი და თანამონაწილეობა, მაგრამ ამ შემთხვევაში მე ვერ მივაღწევდი დასახულ მიზანს. ეს მიზანი კი შემდეგში მდგომარეობდა: მე მინდოდა გამოემერკვია, წარმოადგენს თუ არა ობიექტური მხარე სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის აუცილებელ წინამძღვარს და დანაშაულის ცნების არსებით ელემენტს და დადებითი პასუხის შემთხვევაში, დამედგინა თუ რა ძირითად პრინციპზეა აგებული ქმედობის ობიექტური მხარის ასეთი მნიშვნელობა სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისათვის. ამ მიზნის მისაღწევად კი, რა თქმა უნდა, საკმარისი არ იყო გამომერკვია ობიექტური მომენტის მნიშვნელობა მხოლოდ ერთ-ერთ სფეროში. მაგალითად, მართო მცდელობისათვის; ვინაიდან მე მართო ამ ერთი ინსტიტუტის განხილვა არ მომცემდა საკმაო მასალას ზოგადი დასკვნების გამოსატანად. გარდა ამისა, იმ ინსტიტუტთა იზოლირებული განხილვა ერთგვარ საშიშროებას წარმოადგენდა იმ მხრითაც, რომ მე ასე-

თი ცალმხრივი გამოკვლევის საფუძველზე შეიძლება მივსულიყავი მცდარ დებულებამდე, მაგალითად, ის ვინც განიხილავს მცდელობას იზოლირებულად, ისე რომ არ უკავშირებს მას საერთო მოძღვრებას დანაშაულის შესახებ, ადვილად შეიძლება ჩავარდეს იმ შეცდომაში, რომ გადაჭარბებულად შეაფასოს აქ სუბიექტური მხარე, მხოლოდ ეს უკანასკნელი აღიაროს მცდელობის პასუხისმგებლობის საფუძვლად. წინააღმდეგ დამთავრებული დანაშაულისა, ამიტომ თემის ფართო მოცულობა სავსებით გასაგები და გამართლებულია მეცნიერული თვალსაზრისით.“

ნაშრომის შესავალში ძირითადი საკვლევი პრობლემის მეცნიერული დებულებაა ნათელყოფილი. ორი მომენტიდან — შინაგანი და გარეგანი, ანუ სუბიექტური და ობიექტური, რომლებსაც თანამედროვე სისხლის სამართლის მეცნიერება ანსხვავებს დანაშაულის შემადგენლობაში, ავტორს მიზნად დაუსახავს ობიექტური მომენტის კვლევა. ერთი შეხედვით შეიძლება მოგვეჩვენოს, თითქოსდა ობიექტური მომენტის წინა პლანზე წამოწევით თ. წერეთელი აღიარებს იმ ბურჟუაზიულ კრიმინალისტთა თვალსაზრისს, რომლებიც მკვეთრად უპირისპირებენ ერთმანეთს ქმედობის ობიექტურ და სუბიექტურ მხარეებს, თანაც დანაშაულის მოძღვრებაში ხან ერთ მხარეს აძლევენ უპირატესობას, ხან მეორეს. შესავალშივე იგი პრინციპულად ემიჯნება ასეთ თვალსაზრისს. მისი შეხედულებით, ასეთი დაპირისპირება ყოვლად დაუშვებელია მეთოდოლოგიური თვალსაზრისით: დანაშაულის ეს ორი მხარე დიალექტიკურ ერთიანობაშია და ამასთან თანასწორფასოვანი მნიშვნელობა აქვთ. მაგრამ დიალექტიკური ერთიანობა დაპირისპირებულთა იგივეობას ნიშნავს. ამ იგივეობაში რომ ვიმსჯელოთ,

უპირველეს ყოვლისა აუცილებელია დაპირისპირებულთა არსის გარკვევა. ამ მეთოდოლოგიური პრინციპის საფუძველზე თ. წერეთელი თვლის, რომ სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობის ობიექტურ და სუბიექტურ მომენტებს შორის არსებული ურთიერთდამოკიდებულებისა და ურთიერთკავშირის სრული და ყოველმხრივი ანალიზისათვის აუცილებელია თითოეული ამ მომენტის სისტემური მნიშვნელობის დადგენა. ამის შემდეგ არის შესაძლებელი მათი ურთიერთკავშირის შესწავლა. ეს აუცილებელია არა მარტო სისხლის სამართლებრივი ცნების სწორი სისტემატიკისათვის, არამედ აგრეთვე იმ პრინციპების გარკვევისათვის, რომლებიც საფუძველად უდევს სოციალისტურ სისხლის სამართალს. რაც შეეხება მათ ერთმანეთისაგან გამოყოფას სისხლის სამართალში, ეს ხანგრძლივი ისტორიული ევოლუციის შედეგად მოხდა: სახელდობრ, თუ სისხლის სამართლის განვითარების პირველ საფეხურზე ყურადღება მხოლოდ ობიექტურ მომენტს ექცევა, შემდეგში თანდათან გამომუშავდა ბრალის ცნება, როგორც სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობის აუცილებელი საფუძველისა. სისხლის სამართლის მეცნიერებაში ამ ორი მომენტის შედარებითი მნიშვნელობის საკითხი წარმოადგენს ხანგრძლივი და დღემდე დაუმთავრებელი კონტროვერზების საგანს, რომელიც ცალკე სკოლებად ყოფს სისხლის სამართლის მეცნიერების წარმომადგენლებს (საერთო და სპეციალური პრევენციის თეორიები — მე-19 საუკუნის დასაწყისში. კლასიკური და სოციოლოგიური სკოლები — მე-19 საუკუნის დამლევი და მე-20 საუკუნის დამდეგი).

შესავალშივე ავტორი გვაცნობს თავის პოზიციას ძირითადი საკითხის შესახებ. მას მიუღებლად მიაჩნია სი-

სხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ერთადერთ საფუძველად მხოლოდ ბრალის აღიარება, ზოგიერთ უცხოელ კრიმინალისტთა მოსაზრებების კრიტიკის გზით ავტორი აკეთებს დასკვნას: ამ პრობლემის სუბიექტივისტური გადაჭრა და ობიექტური მომენტის მიჩნევა არა სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძველად, არამედ როგორც სიმპტომის, რომელიც მხოლოდ ბრალისა და მისი ხარისხის შემეცნების საშუალებას წარმოადგენს, ნიშნავს იმის აღიარებას, რომ დასჯის საგანს შეადგენს არა მოქმედება, არამედ სუბიექტის მართლსაწინააღმდეგო სულიერი განწყობილება, როგორც ასეთი, და ამის გამო ამ სულიერი განწყობილების რეალიზაცია შეიძლება განხილული იქნას როგორც პირველის დამამტკიცებელი საბუთი (ე. წ. სიმპტომატური შეხედულება დანაშაულზე). ამ იდეის ლოგიკური თანმიმდევრობით განვითარება დამლუპველ ზეგავლენას მოახდენს მართლმსაჯულებაზე, უფრო ზუსტად სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობა პირს დაეკისრება მხოლოდ მისი შიშველი მართლსაწინააღმდეგო სულიერი განწყობილებისათვის და ამით კვ მთელი სისხლის სამართალი მოისპობა.

ობიექტური მომენტის მნიშვნელობის უარყოფა სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისათვის ორგანულადაა დაკავშირებული ეკვივალენტურ ან პირობათა თანასწორფასოვნების თეორიასთან. მართლაც, თუ სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ერთადერთ საფუძველად მივიჩნევთ ბრალს, მაშინ ობიექტურ მომენტს არავითარი მნიშვნელობა აღარ ექნება, პირობათა სხვადასხვაგვარი ქმედითი ძალა უგულებელყოფილი იქნება სასჯელის ზომის განსაზღვრისას. მას მხოლოდ ბრალისა და მისი

ინტენსიობის დამამტკიცებელი საბუ-
თის მნიშვნელობა ექნება;

თ. წერეთელი არ შემოიფარგლა მხოლოდ იმის მტკიცებით, რომ სო-
ციოლოგების ძირითადი დებულების
განვითარება არსებითად მოასწავებს
მართლმსაჯულების ლიკვიდაციას და
მის შეცვლას სოციალური ჰიგიენით,
რაც ადმინისტრაციული ორგანოების
ფუნქციად იქცევა; სისხლისსამართლე-
ბრივი პასუხისმგებლობის ერთადერთ
საფუძველს მხოლოდ ბრალი წარმო-
ადგენს. თუ ამ უკანასკნელთან ერ-
თად აუცილებელია ობიექტური მო-
მენტის გათვალისწინება, ასეთი მი-
ზანდასახულობის შესაბამისად დი-
სერტაციის პირველ თავში გაშუქე-
ბულია ობიექტური მომენტის მნიშვნე-
ლობა დანაშაულის მცდელობისას.
უსათუოდ სწორად შენიშნა ოფიცია-
ლურმა ოპონენტმა პროფ. ირ. სურ-
ჯულაძემ: „იმ თეორიისათვის, რომე-
ლიც ქმედობის შედეგში სისხლის სა-
მართლის პასუხისმგებლობის ერთ-
ერთ, ბრალთან თანასწორღირებულ
საფუძველს ზედავს, მცდელობა მისი
ჭეშმარიტების ნამდვილ გამოსაცდელ
ფენომენს წარმოადგენს, ვინაიდან
მცდელობის დროს დასასჯელი მოვ-
ლენა მოცემული არ არის დამთავრე-
ბულ ფორმაში, მასში დაუმთავრებე-
ლია ქმედობის სწორედ ობიექტური
მხარე, ამიტომ თეორიისათვის, რო-
მელიც სისხლის სამართლის ერთ-ერთ
ძირითად საფუძველს დანაშაულებრი-
ვი ქმედობის ობიექტურ მომენტში
ზედავს, მცდელობის პრობლემა ძნელ
საკითხს წარმოადგენს. ავტორი მთე-
ლი ამ სიძნელის შეგნებით უდგება
აღნიშნული პრობლემის გადაჭრას.“

თ. წერეთელი აღნიშნავს, რომ მცდე-
ლობის ცნების წარმოშობა ბრალის
პრინციპის წარმოშობასა და განვითარე-
ბასთან არის დაკავშირებული, ზო-
გიერთი ბურჟუაზიული კრიმინალის-
ტი მცდელობის დასჯადობას ასაბუ-

თებს სუბიექტის მხოლოდ შინაგანი
ფსიქიკური მდგომარეობის (საფუძვე-
ლზე და ამიტომ მთლიანად უარყოფს
ქმედობის ობიექტური მხარის მნიშვნე-
ლობას დაუმთავრებელი დანაშაუ-
ლისათვის პასუხისმგებლობის დასა-
ბუთებისას. დისერტაციაში ამ საკით-
ხზე ნათქვამია: „ამასთან კრიმინალის-
ტები დუალიზმში ექცევიან, ჭრდე-
საც აწესებენ დასჯადობის სხვადასხვა
საფუძველს დამთავრებული და დაუმ-
თავრებელი დანაშაულისათვის, სა-
ხელდობრ, დამთავრებული დელექტის
დასჯადობის საფუძველს ისინი ზედავენ
როგორც მოქმედის შინაგანი ფსიქიკურ
მდგომარეობაში, ისე ქმედობის ობი-
ექტურ მხარეში, ხოლო დაუმთავრე-
ბელი ქმედობის დასჯადობისას ისინი
კმაყოფილდებიან მხოლოდ შინაგანი
მხარის არსებობით“. -თ. წერეთელი
უარყოფს ამ დუალიზმს და ასაბუთ-
ებს, რომ მცდელობის შემთხვევაშიც
აუცილებელია ობიექტური და სუბი-
ექტური მომენტების არსებობა, უფ-
რო მეტიც, მას მიაჩნია, რომ დანაშა-
ულის ცალკეული სტადიების განსაზღ-
ვრისათვის გადამწყვეტი მნიშვნელობა
აქვს სწორედ ქმედობის ობიექტურ
ნიშნებს, რომელთა მიხედვითაც ზდე-
ბა ამ სტადიების დიფერენციაცია.

თ. წერეთელი სავსებით მართებუ-
ლად მიუთითებს, რომ მცდელობის
პრობლემის გადაჭრა დაკავშირებულია
მოქმედების საშიშროების საკითხთან,
რადგან სისხლისსამართლებრივი თვა-
ლსაზრისით მოქმედება საშიშია მა-
შინ, როდესაც მას შეუძლია სისხლის
სამართლის კანონით დაცული ობიექ-
ტის ხელყოფა. აშკარაა, რომ საშიში
მოქმედება შესაძლებლობის კატეგო-
რიის ასპექტში უნდა იქნას განხილუ-
ლი. დისერტაციაში ავტორი კრიტიკუ-
ლად აფასებს შესაძლებლობის კატე-
გორიის იმ განსაზღვრებას, რომლებიც
ბურჟუაზიულმა მეცნიერებმა მოგვ-
ცეს. საბოლოოდ თ. წერეთელი იმ

დასკვნამდე მიდის, რომ არც შესაძლებლობის სუბიექტივისტური გაგება და არც შესაძლებლობის ობიექტური ინტერპრეტაცია, როგორც ეს წარმოდგენილია კრისისა და მისი მიმდევრების ნაშრომებში, არ ქმნის საფუძველს მცდელობის შემთხვევაში მოქმედების საშიშროების ბუნების დადგენისათვის. ამ საკითხის გადაჭრა შესაძლებელია მხოლოდ რეალური შესაძლებლობის კატეგორიის საფუძველზე დიალექტიკური მატერიალიზმის მიხედვით. სწორედ ამ მნიშვნელობით გააზრებული შესაძლებლობის კატეგორია წარმოადგენს გასაღებს მოქმედების საშიშროების გასარკვევად მაშინაც კი, როდესაც მოქმედება არ დასრულებულა და ზიანი არ მიუყენებია კანონით დაკული ობიექტისათვის. ამასთან ერთად რეალური შესაძლებლობის კატეგორიის საშუალებით შესაძლებელი ხდება მცდელობის გამიჯვნა დანაშაულის მომზადებისაგან. აქ სიტყვას აღარ გავაგრძელებ მცდელობის შესახებ დისერტაციაში გამოთქმული ავტორისეული მოსაზრებების დახასიათებაზე, რადგან თ. წერეთელმა დანაშაულის მომზადებისა და მცდელობის პრობლემას ცალკე მონოგრაფია მიუძღვნა (იხ. ამის შესახებ ქვემოთ).

დისერტაციის მეორე თავში განხილულია თანამონაწილეობის პრობლემა თანაც ეს პრობლემა ობიექტური მომენტის თვალსაზრისითაა გაშუქებული, ეს კი ერთ მთლიანობაში აკავშირებს ამ თავს ნაშრომის სხვა ნაწილებთან. ავტორი მიუთითებს რომ თანამონაწილეობის პრობლემის გადაწყვეტა შეუძლებელია მიზეზობრივი კავშირის ცნების განუხილველად. პირობათა არათანასწორობის შესახებ მარქსისტულ-ლენინური ფილოსოფიის სათანადო დებულებების მონარჩევებით თ. წერეთელი განასხვავებს თანამონაწილეთა სახეებს (ამს-

რულებელი, ორგანიზატორი, წამქმნელი და დამხმარე).

ვინაიდან თ. წერეთელმა თანამონაწილეობის ინსტიტუტს ცალკე მონოგრაფია მიუძღვნა, ამ პრობლემაზე მოცემულ მოსაზრებებს ცალკე განვიხილავთ.

დისერტაციის მესამე თავში თ. წერეთელი ლოგიკური თანმიმდევრულობით ასაბუთებს დებულებას, რომ სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისათვის აუცილებელია როგორც ბრალის, ისე ობიექტური მომენტის დადგენა. სწორედ ამ თავსაზრისითაა ხსენებულ თავში განხილული უმნიშვნელოვანესი საკითხები, როგორცაა შეუგნებელი და შეგნებული გაუფრთხილებლობა, ევენტუალური განზრახვა და მასთან დაკავშირებით საფრთხის შემქმნელი დელიქტები, და ბოლოს დანაშაული რომელთა კვალიფიკაცია ქმედობით გამოწვეული შედეგების მიხედვით ხდება.

როგორც ცნობილია, შეუგნებელი გაუფრთხილებლობის ანუ დაუდევრობის შემთხვევაში სუბიექტს გათვალისწინებული არა აქვს რაიმე შედეგის დადგომის შესაძლებლობა. შესაძლებლობის მიხედვით თ. წერეთელი პარალელს ავლებს უმოქმედობით ჩადენილ დანაშაულსა და დაუდევრობით ჩადენილ დანაშაულს შორის. დაუდევრობის დროს პირი არ ითვალისწინებს ქცევის კაუზალურ ხასიათს და ამიტომ მისი შინაგანი მდგომარეობა შეიძლება დავახასიათოთ როგორც უარყოფითი ფსიქიკური დისპოზიცია. მაგრამ ასეთი ფსიქიკური მდგომარეობა სამართლებრივ რელევანტობას იძენს იმ შემთხვევაში, როდესაც პირს ეკისრებოდა მოვალეობა გაეთვალისწინებინა შედეგი და ამიტომ თავიდან აეციდინა იგი, როგორც მსჯელობა უმოქმედობის მართლწინააღმდეგობის შესახებ გულისხმობს მართლზომიერი მოქმედების ჩადენის

შესაძლებლობას, ასევე დაუდევრობისადმი მიმართებაში მსჯელობა პირის უარყოფითი ფსიქიკური მდგომარეობის გასაკიცხაობის შესახებ აუცილებელ წინამძღვარად გულისხმობს გათვალისწინების შესაძლებლობას. დაუდევრობისას უარყოფითი ფსიქიკური მდგომარეობა ნიშნავს არა საერთოდ წარმოდგენების არსებობას, არამედ განსაზღვრავს წარმოდგენების არარსებობას, რომლის რეალიზაცია სუბიექტის ფსიქიკაში შესაძლებელი იყო.

ასეთი თვალსაზრისი იურიდიული ლიტერატურაში ერთბაშად არ დამკვიდრებულა. ბურჟუაზიული კრიმინალისტთა ერთი ნაწილი დაუდევრობის ბუნების გარკვევისას ხელმძღვანელობს ჰეგელის დებულებით, რომ დასჯადი უმართლობა გამოიხატება ინდივიდუალური ნების შეგნებული და ნასურვები დაპირისპირებით საერთო ნებისადმი. მაშასადამე, ბრალეულად გამოწვეული ყოველგვარი შედეგი უნდა იყოს ნებით, სურვილით გამოწვეული. მაშასადამე, სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა შეიძლება დაეკისროს მხოლოდ განზრახ ბრალით მოქმედ პირს, რადგან მხოლოდ განზრახვის შემთხვევაში შეიძლება დავუკავშიროთ შედეგი მის ნებას. მაგრამ თუ შედეგის შერაცხვას დავუშვებთ მხოლოდ განზრახი ბრალის შემთხვევაში. მაშინ დაუდევრობით ჩადენილი ქმედობისათვის პირს ველარ დავაკისრებთ სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას. და მართლაც ზოგიერთი ბურჟუაზიული კრიმინალისტი სწორედ ასეთ დასკვნამდე მივიდა. მათი აზრით, დაუდევრობისას გამორიჩხულია ბრალის მომენტი, დისერტაცი-აში თ. წერეთელი დაწვრილებით აშუქებს ამ საკითხს და ლოგიკურად სრუ-

ლიად დასაბუთებული არგუმენტაციის საშუალებით ნათელყოფს ასეთი თვალსაზრისის მანკიერებას.

დაუდევრობაში ბრალის მომენტი უარყოფდა, მაგალითად, გერმანელი კრიმინალისტი ა. კოლრაუში. იგი ასე მსჯელობდა: თუ მოცემულ კონკრეტულ ვითარებაში პირი არ ითვალისწინებდა მავნე შედეგს, მაშასადამე, მას არც შეეძლო გაეთვალისწინებინა იგი. ა. კოლრაუში, რომელსაც სისხლის სამართლის ამოცანად მიაჩნდა სასჯელის მუქარის საშუალებით „სოციალური სინდისის გამძაფრება“, შეუძლებლად თვლიდა ამ ამოცანის განხორციელებას დაუდევრობის შემთხვევაში, როდესაც პირს სრულიად არა აქვს გაცნობიერებული ნორმისადმი მისი ნებელობის წინააღმდეგობა. ამის გამო კი მას არ შეუძლია იხელმძღვანელოს სისხლის სამართლის კანონის ბრძანებებითა და აკრძალვებით. ასეთ თვალსაზრისს იცავდა იგი 1910 წელს ბრალისადმი მიძღვნილ ნაშრომში.² მაგრამ როგორც თ. წერეთელი მიუთითებს, ა. კოლრაუში დაუდევრობით ჩადენილი ქმედობისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დასაბუთებას სხვა გზით შეეცადა იმავე, 1910 წელს გამოცემულ მეორე ნაშრომი უკვე არა de lege ferenda, არამედ de lege leta თვალსაზრისით.

საზოგადოდ ცნობილია, რომ სხვაგვარად მოქმედების შესაძლებლობის არსებობა აუცილებელი წინამძღვარია როგორც სამართლებრივი, ისე მორალური შერაცხადობისათვის. სადავოდ ითვლება საკითხი იმის შესახებ, თუ როგორ უნდა გავიგოთ ეს შესაძლებლობა. მსჯელობა ამ შესაძლებლობის შესახებ შეიძლება გავიზიაროთ ან როგორც მოცემული კონფლიქტური

² Kohlrausch, Die Schuld, „Die Reform des Reichsstraf gesetzbuch“, B. 1. Berlin, 1910, s. 194.

პირის ინდივიდუალური შესაძლებლობა ან როგორც განსაზღვრული საზოგადოებრივი ჯგუფის საშუალო ადამიანისათვის დამახასიათებელი ზოგადი გენერალური შესაძლებლობა. კოლრაუშის აზრით, ყოველგვარი მოვლენის ბუნებრივ-კანონზომიერი მსვლელობა გამორიცხავს სხვაგვარად მოქმედების შესაძლებლობას, მაგრამ, არსებობს ადამიანის ქცევის შემოზღავი სახელმწიფოებრივი იმპერატივი. სწორედ ამის გამო, კოლრაუშის მიხედვით, შეიძლება დავსაბუთოთ სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა, თუმცა არსებობს სხვაგვარად მოქმედების შესაძლებლობა, ყოველი სახელმწიფო, რომელიც მრავალ ნორმებს გამოსცემს, იმ მოსაზრებით ხელმძღვანელობს, რომ ადრესატს შეუძლია შეასრულოს ამ ნორმის შესაბამისი ქცევა. გააზრებული აქვს არა ინდივიდთან მიმართებაში, არამედ ზოგადად. მისი აზრით, შერაცხადი ინდივიდის პასუხისმგებლობა ეფუძნება იმას, რომ ეს ინდივიდი ეკუთვნის იმ პირთა ჯგუფს, რომელთათვისაც სახელმწიფო გამოსცემს იმპერატივებს და თანაც ეს უკანასკნელი ვარაუდობს, რომ მას აქვს სამართლებრივი ქცევის შესაძლებლობა. მოსალოდნელი იყო, რომ კოლრაუში ამ მოსაზრებას გაავრცელებდა გაუფრთხილებლობითი დელეგატების შერაცხვაზეც. მაგრამ ეს მოლოდინი არ გამართლდა. ბრალისადმი მიძღვნილ ნაშრომში იგი უკვე სხვა თვალსაზრისს იცავს. აქ იგი აღარ ამტკიცებს, რომ გაუფრთხილებლობის შემთხვევაშიც საკმარისია, თუ პირი, რომელმაც გაუფრთხილებლობითი ქმედობა ჩაიდინა, ეკუთვნის იმ პირთა წრეს, რომლებიც წარმოადგენენ სახელმწიფო აკრძალვების ადრესატებს და რომლებსაც, მაშასადა-

მე... შეეძლოთ გაეთვალისწინებინათ თავისი ქცევის მავნე შედეგები. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, შერაცხადობის ზოგადი თეორია, რომელიც კოლრაუშმა განავითარა, ლოგიკურად მოითხოვდა ობიექტური მასშტაბის აღიარებას დაუდევრობით ჩადენილი ქმედობისათვის პასუხისმგებლობის დასაბუთებისას. ხსენებულ ნაშრომში კოლრაუში უკვე სულ სხვა თვალსაზრისს მიემხრო. მისი აზრით, ბრალი შეიძლება დაუკავშირდეს მხოლოდ მოვალეობის საწინააღმდეგო ნებას. ასეთი ნება კი გამორიცხულია დანაშაულებრივი დაუდევრობის დროს. ასეთი შემთხვევა სწორედ იმით ხასიათდება, რომ სუბიექტის ფსიქიკაში არ არსებობს წარმოდგენა კანონით აკრძალული შედეგის დადგომის შესაძლებლობის შესახებ. ამიტომ სასჯელი დანაშაულებრივი დაუდევრობისათვის არ შეიძლება გამართლებული იქნას არც მიზლის თეორიის და არც სასჯელის ზოგადპრევენციული თეორიის თვალსაზრისით. კოლრაუში თვლიდა, რომ ასეთ შემთხვევაში პირს საერთოდ არ აქვს გათვალისწინებული მისი ნების წინააღმდეგობა ნორმისადმი და, მაშასადამე, არც შეუძლია იხელმძღვანელოს სისხლის სამართლის კანონის ბრძანებებითა და აკრძალვებით. ამის გამო კოლრაუში მოითხოვდა დაუდევრობისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის გაუქმებას.

როგორც თ. წერეთელი აღნიშნავს, ამ მიმართულებით გაცილებით უფრო თანმიმდევრული იყო მ. ლიპმანი³. მ. ლიპმანი ამტკიცებდა, რომ შერაცხადობის როგორც ზოგადი წანამძღვარი, ისე მოვალეობის დარღვევის სპეციალური სახეები, გულისხმობენ ადამიანის საშუალო დონეს, რომელიც გა-

³ Liepman M. Einleitung in das Strafrecht, Eine kritik der kriminalistisçhen grunbegriffe Berlin, 1900.

თიშულია კონკრეტული სინამდვილისაგან. სხვაგვარად მოქცევის ინდივიდუალური შესაძლებლობის დაშვება ეწინააღმდეგება ადამიანის მოქმედებათა კანონიერების აღიარებას. ასეთი შესაძლებლობა იმას ემყარება, რომ მოვლენა, როგორადაც იგი სინამდვილეში მოხდა, არ იყო აუცილებელი და ამიტომ შეიძლებოდა სხვაგვარად მომხდარიყო, თუნდაც სრულიად იგივე ყოფილიყო მისი დამაპირობებელი გარემოებები. მაგრამ ასეთივე ვარაუდი ლიპმანს მიუღებლად მიაჩნია. ამ საკითხზე იგი წერდა: „ადამიანის მოქმედება ან აუცილებელია ან არაა აუცილებელი, სხვა რაიმე შესაძლებლობა, ბუნებრივია, გამორიცხულია. თუ ეს უკანასკნელი (ე. ი. აუცილებლობა)... დაშვებული იქნება, მაშინ ნათელია, რომ ადამიანის მოქმედება საჭიროა დავაკვალიფიციროთ როგორც უშიშეზო. ვინაიდან მიზეზების ცნება მოიცავს აუცილებლობის ცნებასაც: თუ რეალობად ქცეული ნებელობითი გადაწყვეტილება არ არის აუცილებელი, მაშინ მას არა აქვს მიზეზი, რადგან მიზეზი რომელიც აუცილებლობით არ მოქმედებს, უაზრობაა“⁴. აქედან ლიპმანი დაასკვნის,

რომ შერაცხადობა აბსტრაგირებულ უნდა იქნას როგორც მოქმედი პირის ინდივიდუალური თავისებურებებისაგან, ისე მოცემული შემთხვევის კონკრეტული თავისებურებებისაგან, ხოლო მხედველობაში უნდა იქნას მიღებული საშუალო აბსტრაქტული მაჩვენებლები, რომელთაც არ შეუძლიათ მოიცვან მოცემულ ურთიერთობათა მთელი ერთობლიობა.

ამ თვალსაზრისის საფუძველზე მ. ლიპმანმა დაუდევრობისათვის მისაღებად მიაჩნია მხოლოდ ობიექტური მასშტაბები. საკანდიდატო დისერტაციაში თ. წერეთელი ვრცლად მსჯელობს დაუდევრობის ობიექტური მასშტაბის შესახებ, ყოველმხრივ ასახულებს დებულებას, რომ შეუძლებელია დაუდევრობით ჩადენილი, დანაშაულისათვის პასუხისმგებლობა გადაიჭრას მხოლოდ ობიექტური მასშტაბის საფუძველზე. ამასთან ერთად, იქვე შენიშნავს, რომ 1939 წელს ვ. მაყაშვილთან, ერთად იგი დაუდევრობისას წინდახედულობის ერთადერთ მასშტაბად თვლიდა მხოლოდ ობიექტურ მასშტაბს; როგორც დისერტაციაშია აღნიშნული, იგი თავის მოსაზრებას აღარ თვლის მისაღებად.

(გაგრძელება შემდეგ ნომერში)

⁴ იხ. იქვე, გვ. 165.

იუსტინიანეს დიგესტებიდან*

თავისუფლება არის თითოეულის ბუნებრივი უნარი აკეთოს, რაც სურს, თუკი ეს აკრძალული არ არის ძალაუფლებით ან კანონით.

მონობა არის ხალხთა სამართლის დანაწესი, რომლის ძალითაც, ბუნების საპირისპიროდ, პირი ემორჩილება უცხოთა მბრძანებლობას (ფლორენტინი).

თავისუფალი დედისაგან შობილი თავისუფალშობილია; საკმარისია ბავშვის გაჩენის დროს, დედა იყოს თავისუფალი, თუნდაც ბავშვი მონობაში ჩაისახოს ან პირიქით, ანდა ბავშვი ჩაისახოს დედის თავისუფლების დროს, ხოლო დედა მშობიარობისას გახდეს მონა, ბავშვი მიიჩნევა თავისუფალ ადამიანად, მიუხედავად იმისა, კანონიერ ქორწინებაში ჩაისახა იგი, თუ ქორწინების გარეშე, რადგან დედის უბედურება არ უნდა ვნებდეს იმას, ვინც საშოშია (მარტიანე).

თუ ორსულ ქალს მიესაჯა სიკვდილი, ის ვინც მან უნდა შვას, ითვლება თავისუფალ ადამიანად და, არსებობს წესი — დედას შეუნარჩუნდეს სიცოცხლე, ვიდრე ბავშვს გააჩენს.

რადგან ბუნებითი სამართლით ყველა იბადება თავისუფალი, არ არსებობს განთავისუფლება იქ, სადაც არ არის მონობა (ულპიანე).

* რომელი სამართალი მსოფლიო ცივილიზაციის ერთ-ერთი მონაპოვარია. მისი სიდიადე უნივერსალობასა და მოქნილობაშია. დღეს, როცა თვალნათლივია ზოგადსაკაცობრიო ღირებულებებისაკენ სწრაფვა, რომელ იურისტთა ნააზრევს თანამედროვე იურიდიულ ცნობიერებაში ალბათ კუთვნილი ადგილი მიეჩინება. რედაქცია შეეცდება თბილისის ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოცენტის, იურიდიულ მეცნიერებათა კანდიდატის **ლადო ჭანტურიას** დახმარებით, პერიოდულად მიაწოდოს მკითხველს სენტენციები იუსტინიანეს დიგესტებიდან (რედაქცია).

არც თუ იშვიათად რედაქციაში შემოდის იმ ხელისმომწერთა საყვედურები ალსავე წერილები, რომლებიც დიდი დაგვიანებით, ან საერთოდ არ იღებენ ჟურნალ „სახელმწიფო და სამართლის“ ნომრებს. ამასწინათ ასეთი ბარათი მივიღეთ აფხაზეთიდან. გალის რაიონის სოფელ გუდავას მკვიდრი გივი პაპასკირი გვწერს, რომ მიმდინარე წლის 16 აპრილამდე მან მხოლოდ ჟურნალის პირველი ნომერი მიიღო. ხოლო როდესაც ფოსტის მუშაკებს მიაკითხა, მათ თავი იმართლეს, მეტი არ გამოსულაო.

მკითხველებს უნდა ვაუწყოთ, რომ 1990 წლის გასული თვეების ყველა ნომერი გამოსულია. მათგან პირველი ნომერი დასაბეჭდად ხელმოწერილია 25 იანვარს, მეორე ნომერი 27 თებერვალს, მესამე ნომერი 29 მარტს, მეოთხე ნომერი 12 აპრილს. ამდენად, ფოსტის მუშაკთა განცხადება ჟურნალი არ გამოსულაო, სიმართლე არ არის.

რედაქციას მიაჩნია, რომ „სოიუზპეჩატის“ მუშაკები უფრო მეტი გულისყურით უნდა ეპყრობოდნენ ჟურნალის მკითხველებამდე მიტანის საკითხს.

«САХЕЛМЦИПО ДА САМАРТАЛИ» («Государство и право») (на грузинском языке). Ежемесячный научно-практический журнал Союза юристов ГССР.

Адрес редакции: Тбилиси, пр. Давида Агмашенебели, 103, тел.: 95-88-49; 95-58-87.
ИЗДАТЕЛЬСТВО ЦК КП ГРУЗИИ.

Ордена Трудового Красного Знамени типография издательства ЦК КП Грузии, Тбилиси, ул. Ленина, 14.

6291/69

შპსი 60 კპპ.

0580360 76185

ქართული
ენციკლოპედია